Gården med de fyra grindarna

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk av Petrus Nordmann (1858-1923) har digitaliserats för Doria i januari 2017 av **Nationalbiblioteket i Helsingfors** och anpassats för Projekt Runeberg i februari 2017 av Ralph E.

GÅRDEN MED DE FYRA GRINDARNA AF PETRUS NORDMANN BORGÅ 1916 HOLGER SCHILDTS FÖRLAG

GÅRDEN MED DE FYRA GRINDARNA

HELSINGFORS 1916 SIMELII ARVINGARS BOKTRYCKERIPETRUS NORDMANN

GÅRDEN MED DE FYRA GRINDARNA

BORGÅ 1916 HOLGER SCHILDTS FÖRLAG

Om det som varit vill jag här berätta, icke om det som mera är.

Den stolta svenska skärgårdssläkten är nu borta, men den gamla gården står på sin gamla plats.

För tio år sedan gästade jag den en sensommarnatt. Vid soluppgången ströfvade jag genom de öde rummen och den förvildade trädgården, och från solljus morgon till mulen kväll satt jag och lyssnade till bygdefolkets berättelser om dem som bott där förr.

Somt skref jag genast upp, annat lade jag på minnet för att vid tillfälle låta det gå vidare till dem, som intressera sig för skärgårdssägner om skärgårdslif.

Sålunda tillkom efter många års bidan denna bok. Den börjar som ett lustspel och slutar som ett sorgespel, alldeles som lifvet och leken för de flesta.

*

I.

Fyra grindar mellan stolpar af grofhuggen gråsten ledde från fyra håll in till öbosläkten Frimans gamla stamgård. Grindarna voro inga gårdagsverk, fastän deras färg, ofta förnyad, lyste röd som blod i sol. Nej, de hade redan under den gamla goda svenska tiden timrats af rusthållaren Anders Olofsson, och han hade gjort dem af kärnfur, strukit dem med bästa Stockholms rödmylla samt sist hängt dem på hakar, smidda af tjocka skeppsbultar.

Samme Anders Olofsson, antagligen den förste som begagnade namnet Friman, hade liksom alla karlar i den släkten en tid seglat såsom sjöman, innan han slog sig ned som bofast bondeman. Då kan man ju lätt förstå hans påhitt med de fyra rättställda kompassportarna.

Söderport var en aln bredare och en half högre än de andra, ty genom den drog lifvet in och döden ut. När familjens småbarn hemfördes döpta från sockenprästen på fastlandet, slogs den annars stängda grinden upp;sammalunda skedde det hvarje gång en svart likkista bars bort ur huset.

Hvem som ville kunde räkna de föddas och dödas tal, ty seden hade varit sådan från Anders Olofssons dagar att för hvart gosse- och flickebarn, som lades i den brunmålade vaggan, där det fanns utrymme för två, slog

husbonden in en hästskosöm af mässing i grindens öfre rambalk, men den dödas hädanfärd utmärktes medels en bredhufvad järnspik.

Åtta gulglänsande mässingsnaglar bildade en lyckans hästskobåge och åtta mörka järnspikar ett sorgens kors. Af de förra fanns det senhösten 1866 fyra hela och början till en femte, men af korsen ej flere än tre.

Genom Österport, som alltid stod öppen och vette mot fjärden med löfskogklädda holmar och strömmingsrika sund, gick vägen uppför en björk- och lindkantad backsluttning fram till stora gårdsbyggnaden. Denna låg sommartid inbäddad i grönska, bredarmad och ansenlig som en rufvande höna, och mellan fönsternas hvita gardiner blickade myrten, aloe och balsaminer upp mot plommonträden och ned på ringblommor och kejsarkronor.

Trappan midt för huset var stor och bestod sig brutet tak och breda, bänkar. Uppe i gafvelfältet under stången med den fiskformade väderflöjeln af järnbleck sågs fastspikadt Sankt Olofs träbeläte, en gång i tiden bärgadt, icke ur hafvet,utan från kyrkvinden. Helgonet hade hvarken armar eller bredyxa i behåll och intet spår af förgyllning i krona eller blåfärg på mantel. Det såg sannerligen så sorgligt ut med kungamartyren som om han länge legat i saltvatten och skvalpat mot hvassa strandstenar. Så sliten och grå syntes kroppen som gammal kork.

I Storgården betraktades helige Olof med vördnad; många i släkten hade ju burit hans vackra namn, och det hade ock med heder förts af den lilla flinka briggen, mot 1830-talets slut byggd på gårdens eget skeppsvarf. På den tiden var det enligt gammalt folks berättelser än brukligt att med tvenne brinnande ljus den 29:de juli hedra Sankt Olof.

I Frimännens gård hölls för resten allt gammalt i helgd. Den ärfda seden var sådan, och i skären betydde seden mer än skrifven lag.

Det gafs ock annat i huset som syntes främlingar underligt. Steg en tröttgången vandrare in öfver förstugans höga tröskel och ville haka upp mössa eller ränsel, fick han lof att ansenligt höja både öga och arm för att nå upp till klädhängaren på vänsterväggen. Den stack ut sina tolf brunslitna björkknaggar på fyra alnars höjd från golfvet och satt stadigt på samma plats, där gårdsbyggaren i tiden väggfäst brädan med fyratums spik. Kortvuxna gäster och barn behöfde hjälp för att komma åt sina hufvor och hattar, och den handräckningen fingode, men gårdens kvinnor logo förstulet, ty karlarna i den släkten voro gemenligen så högväxta, att det ansågs för en skam, om en Friman icke mätte fulla tre alnar.

Sonsonen till honom som satte upp den beryktade klädhängaren, Halte-Olof kallad, hade stående på högra långbenet mätt tre alnar och fyra tum. Nu låg han sedan 18 år tillbaka raklång med sammanknäppta fingerkotor och 1695-års svenska psalmbok under käken i vigd kyrkogårdsmull och bidade uppståndelsens dag, men hans äldsta son Lars Olofsson Friman regerade öfver fädernegården och rusthållet, och det gjorde han som en kung.

Inhysingen Isaksson, som en nyårskväll råkat kalla husbonden Stor-Lars den andra, fann följande morgon på sin trappa en fjärding råg, och han anammade den gladelig till brödföda, men när han sedan nyårsdagen vid tolftiden kom trippande mellan vägens snövallar och steg in i stugan för att tacka den okände ädle gifvaren, vardt han i en handvändning utkastad i snön. På den saken fanns det tvenne vittnen, och de läto historien springa vidare, öborna skrattade åt den inställsamme Isaksson, och en af deras bästa ordförande moster Vendia Martina sammanfattade folkets åsikt i satsen: »Det var så likt vår Lars!»

*

II.

Första veckan efter Allhelgon led mot sitt slut.

Torparen Severin Råbäck hade tre dagar arbetat sida vid sida med sin nya kamrat Frans Fredrik Blomberg, som tagit städsel och årstjänst på rusthållet och slagit sig ned på det lediga skogstorpet midt på ön. De hade huggit barrved invid Långmossen, men icke språkal många ord, ty gamle Råbäck, som var en trägen och fåordig man, hade beting och ville ej tänka på annat än det han hade för händer.

Nu hade lördagskvällen kommit och med den Blomberg till sin ämbetsbroders stuga. Såsom objuden och tjugo år yngre än Råbäck hade han stannat dörren närmst, och nu satt Blomberg nyrakad och rödtvättad på en bänkända och sög på sin tomma pipsnugga. Han teg, men hans ögon talade och de utsände blickar, hvilka lik hungriga honungsbin flögo från sockerskålen och tobakspungen på bordet upp mot de fullradade brödspetten under taket.Brödkakorna hängde radade åt samma håll. Det vittnade om att värdinnan i Sjöhagatorpet förstod att rätta sig efter tomtens önskan och förstod att taga vara på lyckan.

Nu rörde hon sig lifligt utmed den öppna spiseln och grep efter en brunspräcklig kopp för att ösa vatten i en sotig kopparpanna.

— Det där artar sig till kaffe, tänkte Blomberg och strök sina gulborstiga mustascher åt sidan, men han spottade genast ut tanken, ty det passade sig inte att utsäga den. Därpå sporde han liksom i förbigående:

— Har Råbäck redan länge bott här på gården?

— Tjugo år och snart fyra till.

— Ett bra ställe, tänker jag, eftersom en hållits här så länge.

— Sämre kunde en ha det och få det.

— Rusthållar Friman lär vara en duglig och kunnig karl och förstå sig på annat än skötbåtar, dragoxar och åkrar?

Råbäck nickade instämmande och drog i sitt gråsprängda hakskägg, som hängde i en framåtböjd tofs lik den gamle älgtjurens. Sedan lutade han sig bekvämt öfver bordet för att lyssna på Blomberg, då denne fortsatte i lifligare tal:

— Hvad heter hustrun? Är hon åldrig? Har hon många barn och skapligt lynne eller blandar hon sig i manfolkssysslor? I min hemtrakt fanns det en gårdsvärdinna, som ...12

— Det angår mig inte. Mor Erika gör inte ens masken för när.

— Ja, ja, det förstås. Annat har inte heller jag sagt. Bara ett par gånger har jag sett skymten af henne. Förbi mina ögon gick hon litet blek och mager, och hon såg skrämd ut.

— Sa! han skrämd? — Råbäck såg hastigt bort mot sin hustru, innan han faderligt förmanande fortsatte:

— Det märks, att Blomberg kan bruka sina kvicka ögon. Kan han ock bruka tunga och öron med förstånd?

Den tilltalade rodnade och rätade på ryggen.

— Jag begriper rakt inte, hvad Råbacken gömmer på bottnen af sin öppna rådmanskista. Hvad menar han ?

— Intet annat än som talet lyder. Det finnes ju somliga människor, som höra för mycket och prata för mycket, vet jag.

Gästen tog varningen åt sig och teg. Han betraktade uppmärksamt de slitna golf plankornas höga kvistknölar och påmindes om sina liktorn på stortårna; de tålte inte trampas på. Sedan vände han sig åt fönstret och blickade ut i mörkret.

— Det lyser från huset på andra sidan viken. Hvem bor där?

Lena Råbäck stannade midt på golfvet med tvenne blåhvita koppar i händerna och svarade:

— Det är nybygget som vi kallar det, fast13

nytt är det ju inte mer, då huset stått där alltsedan Halte-Olofs död. Där bor Heiala, finnen med hustru och barn. Ja, de talar alla svenska, fastän Heiala är litet bristfällig på målföret, då det gäller namn. Han säger Riman och Tukholm, då vi andra menar Friman och Stockholm. — Hans hustru Johanna är för resten vår husbondes yngsta syster, jag kunde ock säga äldsta, eftersom de andra äro döda.

— Jag visste inte att här ute vid skärkanten, i rama svenskbygden, fanns bofasta finnar.

— Kanske nöden i år hämtar några till, men tills vidare är Heiala, Gud ske lof, den enda. Han förvillade sig en gång hit ned som dikes-gräfvare, och togs sedan af gamla husbonden i tjänst som dräng. Han var stark i armen, förnöjsam och så billig sen! Men på sistone vardt finnen nog så dyr. Iian var både envis och vis, och in i släkten ville han. Ja, det blef krångel och strid i Storgården, innan Johanna, stackars flicka, fick följa sin söta Jukko upp till prästen. Första pojken kom till världen tre månader efteråt.

— Bättre det än tre månader förut, tillade Blomberg och såg öfverseende ut.

— Och bäst att nu dricka kaffe, så stillas det stora munvädret, inföll Råbäck kärft och grep efter den ena koppen, lämnande åt sin hustru att bäst hon ville servera gästen. Denne förstod att lägga sina ord väl. Det töfvade ej14

länge, innan Blomberg under samtalets gång hunnit inflicka berömmande ord om de granna hem väfda golfmattorna, om den städade kärlhyllan och det hvitskurade vattenämbaret vid spiseln. Det talet doftade starkt och sött som väpplingsblom i julinamnsdagsveckan och smekte torparmors än friska kinder lik lenaste ängsull.

Severin Råbäck hade aldrig haft för sed att skämma bort kvinnfolket med ljufva och berömliga ord.

Nu sändes han ut med det beprisade ämba-ret till brunnen efter vatten, och under de fyra minuter, som åtgingo till expeditionen, hade den vetgiriga och dristiga nya torparen Frans Fredrik Blomberg, ogift och 36-årig, behändigt satt sig i besittning af följande värdefulla och intressanta detaljkunskaper i Storöns krönika och hembygdslära.

Den nu regerande rusthållaren och husbonden på gården hade med stor harm och höga åthäfvor motsatt sig systerns giftermål med den fattiga främlingen, likaså faderns beslut att åt den blifvande svärsonen afstå udden och näset på östra sidan om Djupviken, men i båda fallen fullständigt misslyckats. Kort efter gubbens död hade Lars Friman en dag i högsta vredesmod kört ut Heiara efter att ha förbjudit honom att sätta sin fot innanför Storgårdens tröskel. Detta hade så gått Johanna till hjärtat,15

all icke heller hon under de sista 17 åren besökt det gamla hemmet ,på tider då brodern var tillstädes. Vidare fick Blomberg veta, att rust-hållarens förstfödde såsom svårt stammande var ofärdig på målet» samt att ynglingen älskade fiolen och stråken mer än gräftan och plogen. Lasse brukade för resten öppet besöka sin faster, och detta harmade fadern för släktens och de andra öbornas skull.

Längre hade Lena Råbäck ej hunnit i sitt tal, förrän mannen syntes i dörröppningen. Han såg sig mönstrande omkring, som den ser, hvilken tror sig sakna något eller spanar försåt, och hans blickar öfverföra bistert hustruns och gästens litet oroliga drag. Då utbrast Lena:

— Jag talade just om för Blomberg, att hans nya husbonde alltid är en rättvis oqh rejel karl.

— Det var ingen nyhet, och jag kan bättra på målningen med att stryka under att vår Lars inte tål onödigt skräfvel om sina affärer. Ja, du vet det, käring! — Om vår Lars åt någon lofvat stryk eller pengar, så nog tusan bestås det med råga och ränta. Det kan han Blomberg som utsocknebo och nykomling lägga på minnet.

Blomberg tycktes mena, att den saken tålde fundera på, ty han satt tyst och krokryggig och bet i pipskaftet. Det blef tråkigt i längden; han reste sig för att bjuda farväl, men hann ej fullfölja sin afsikt, innan dörren öppnades och en16

lång mager man i fårskinnsmössa med en brun kvinnoschal öfver skuldrorna steg in.

— God kväll, alla här inne! — Förfäras ej, du lilla hop. — Jag kommer inte på långvisit, utan bara för att borga en näfve eller nypa kardus. Jag står här som en vapenlös man, min tobak har svikit, och till Åbo och Åbo-vapen är långt.

Jaså, här är främmande inne, ser jag. Den nya torparen Blomberg, kan jag förstå. Vi ha inte än träffats inom skotthåll. Han ser rödblommig och ansiktsrosig ut, eller hvad tycker mor Lena, som förstår sig på enfärgadt och randigt?

Nå, här har han min hand. Mitt hjärta kan jag inte ge eller öppna, ty tre kamrar stå utkylda af den fördömda

vinterkölden och den fjärdes dörr har gått i baklås. Välkommen till gården, blommande sköna da-al-berg. — Glo inte så oppklippt och förfärad på mina långa raka lockar; de ska nog klippas i maj bara det blir varmt. Jag hatar kölden liksom allt annat otäckt i världen. — Tror Blomberg atl det var Skaparens ursprungliga mening att detta vargavädersland skulle bebos vintertid?

Talaren slätade sitt glesa långa hår och tog plats, under det han fortsatte ordandel.

— ödet har envist förvägrat mig äganderätten till en önskvärd sjubbskinnspäls; därför måste jag tillvaralaga det lilla naturen produ-17

cerar på mitt eget kapitolium. För resten är jag utlärd skrifkarl, och behöfs det kärleksbref, så knyck bara på. Vidare är jag extra ordinarie magister utan lagerbladskrans och en framstående barnauppfostrare. Har Blomberg vettlösa ungar, så hämta dem bums till mig och jag ska, ta mig torsken, inom fjorton dagar göra dem så kunniga och underbart snälla att fader Blomberg inte vidare vet sig ha några barn. Den högsta fullkomlighet utlofvas i quattuor species och alla lofliga fakulteter. Slutligen är jag en angenäm och trofast sällskapsbroder, där det finnes annan traktering än surmjölk och brunnsvatten.

Har kanske Råbäck hemma någonting kraftigare? — Jaså, inte det. — Jag frågade bara, därför att jag har en så fördömlig tandvärk; men sötaste mor Lena, här doftar af kristet kaffe från hedna Arabialand. Kläm om pannan, gullgumma, och låt henne, den koppar-glänsande. sjusotsklädda för min och vänskapens skull gråta en sista värmande kvällstår.

— Magistern är sig då alltid lik med sitt raljerande, utbrast Lena Råbäck och hötte vänligt med fingret.

Kvickt serverade hon en kopp åt nykomlingen, medan hennes man med synbar belåtenhet fortfor att iakttaga det starka intryck Magisterns ordsvall gjort på torparen Blomberg.

2 — GArden med do fyra grindarna.18

När gästen tömt sin kopp, sträckte han ut handen lik en fältherre och deklamerade:

— Starkt var det, godt var det och billigt var det! Alltså ett tredubbelt tack. högt värderade, barmhärtiga Lena.

Och han fortsatte med ansiktet vändt mot grannen på bänken.

— Blomberg är en talför man, en riktig pratmakare, hör jag. Han sitter och rufvar på okläckta tankar, och nu anställer han vetenskapliga veckobetraktelser öfver sitt arbetes resultat per sina breda kraftiga naglar. De äro svarta, förstås, såsom det tillkommer en meriterad mullman, men se mina äro hvita, för jag är bara en papperspräntare och bokläsare.

Jag heter för resten Carolus Rilander, ett stolt och lifligt namn. Påminner inte Rilander något om en sorlade bäck, aj, aj, den tandvärken! Jag räknar mina anor från landtbruks-rådet Adam den förste, men skrifver inte mitt namn såsom salig Carolus XI med stort L i midten. Berömliga stordåd såsom svenska kungar och vår rusthållare har jag veterligen icke gjort; jag är blyg och anspråkslös af naturen och tycker icke om att komma i stort rykte.

Magistern log och gned belåten sina smala hvita händer samt lutade sig bekvämt mot väggen.

Blomberg satt fortfarande krokig och generad och visste ej, om han borde tala eller tiga.19

Efter ett par ögonblick fortsatte Rilander sitt andragande, ehuru i en annan ton än nyss.

— Hör på, mor Lena. Jag kom visserligen hit för att vippa litet tobak af Råbocken, och jag ser att han redan utan att stångas ställt i ordning en passabel strut, men jag kom ock med ett annat, ett angelägnare ärende under svepschalen och svepskälet. Mäster Ullgrund ligger åter illa kränk. Det är synd om skräddaren, som är ensam och änkeman och inte mer orkar tråckla eller fålla. Inte för att jag vore rätta mannen att göra beställningar, men ändå. Jag minnes ej mer huru nya kläder se ut. Min svarta långrock är lika gammal som Erikas äldsta pojke....

Ja, den fick ju Magistern som gåfva med varm hand af farbror Anders, inföll Lena ifrigt.

— Det stämmer, sa' klockarn, när diskanten och basen en gång gick ihop, men jag sa', att Ullgrund är kränk och

nu ska gullgumman Lena, som har ett barmhärtigt sinne, gå att se efter hvad gubben riktigt fattas. Han klagar att det känns så sjukt under bröstet. Jag har tyvärr hvarken råd eller droppar att ge, utan bara min rika välsignelse som förra prosten. — Jag menar nog allvar med skämtpratet.

Magistern hade rest sig och tryckte torpar-hustruns hand. Och ur hans bruna ögon lyste det som gnistor mellan de hopdragna ögonlocken. Den blicken kunde ingen motstå, och Lena20

lofvade sig själf, att mäster Ullgrund skulle blifva frisk, komme den kuren ock att kosta hela satsen mixtura simplex eller halfva flaskan Thielemanns droppar, och det var världens pålitligaste medicin.

Rilander pressade den bevingade fårskinns-mössan ned öfver öronen och svepte, värdigt som en gammal romare sin toga, schalen kring skuldror och midja.

— Farväl, Råbäck, vi träffas väl i morgon som vanligt; jag ska nu klifva upp i min kajuta och fundera på predikan. Och farväl dessolikes, blomstrande Blomberg. Är han ett snille som vi andra här, så blir väl ock han upptagen bland Frimans lustiga gubbar. — Råbäck, vi ska lämna den unge mannen i nyfikenhetens kväljningar. Det späker pilten. Adjö, alla tre!

Magistern hade knappast slutit dörren efter sig, innan Blomberg som en knäppare for upp från bänken och slängde fram orden:

— Se det var då en finurlig karl! Myckel hade han att påstå och prata. Han sa' ock något om sin predikan. Är karlen präst?

— Det svns nog att Blomberg inte är barn-född och uppväxt i vår socken, då han inte kan skilja människa från präst och aldrig hört talas om vår Magister, utbrast Lena och slog med handen utefter förklädet.

Mannen tillade:

/21

— Det är en gammal sed i den här gården alt hvarje söndag en predikan ska uppläsas klockan 10. Till kyrkan på fastlandet ha vi ju mer än milen. Friman och Biländer bruka tura och i morgon är Magistern i turen att läsa. Ja, kom dit i morgon, så ska Blomberg få höra. Det lönar sig, vet jag. Magistern sätter ibland egna ord till Luthers och de är inle alls sämre, sku jag tro. Vår Magister är ingen dum karl.

Blomberg skrapade sig bak örat.

— Hvad menade han med Frimans lustiga gubbar?

Stugans ägare svarade med en lång gäspning. och hans hustru tycktes ej ha hört frågan. Sedan log Råbäck, och det hände ej ofta, steg upp, rätade på armar och ben, gick af och an några steg, och stannade sist tätt framför Blomberg:

Ja, nu ämnar jag lägga mig.III.

I Sjöhaga torpstuga stod en tvåmans säng. Den kallades så, men var nog snickrad för man och kvinna. I sängen låg Severin Råbäck med näsan i vädret och drog som 65-årig stock- och vedhuggare sina grova timmerstockar.

Hans hustru satt sömnig på sängkanten med kängan i handen. Hon stirrade ned mot högra strumpfoten och såg, huru stortån sakta sänkte och höjde sig. Foten tycktes vilja gå, men kroppen ville lägga sig.

Kanske gamla Ullgrund redan i kväll behöfde hjälp? Kanske var gubben rikligt illa sjuk? -

Lena suckade, trädde långsamt kängan på foten och reste sig. Men när golfdraget kylande svepte kring smalbenen, fick hon fart i lemmar och leder. I ett nu stod hon färdigt klädd och började undersöka matskåpets innehåll. Hon plockade fram etl halft jästbröd, en ostbit, två hönsägg och tre droppflaskor; allt detla nedlades i en korg.23

Var det något annat som borde medföras? Lenas blick stannade vid ett kol, som än lyste i spiselhärden. — Jo, en

ljusstump och några fosforstickor vore visst bra att ha, ty med Ullgrunds hushåll var det säkert illa beställdt. Tänkt och taget. Lena klädde på sig den stoppade ytterkoftan, knöt en ullduk kring hufvudet, tog korgen på armen, släckte talgljuset på bordet och skyndad ut.

Kallt var det icke och stigarna lågo fria, ty snö hade icke fallit under sista veckan. Månen syntes ej, men marken lyste hvit, och öfver kända fält var det lätt att finna fram.

När Lena Råbäck på kort afstånd passerade Storgården, såg hon ljus i Frimans kammarfönster. Kanske satt rusthållareü och läste, eller skådade han åter på ritningen till den nya ladugården; det hade berättats, att den skulle blifva hög under taket och få stora glasfönster med fyra rutor, sådana som brukas i hus, där människor bo. Ah, en sådan högfärd! Skulle kuddorna kanske sitta i fönstret och se på utsikten eller rusthållaren behöfva så mycket ljus för att se läsa lagen för tjuren. Den mannen hade alltid besynnerliga påfund och ville vara olik alla andra.

Lena log och sökte med blicken gårdshunden Pompe. Han brukade oftast ligga på trappan eller sitta midtför Söderport. Hvart hade vakten nu tagit vägen? Kanske den nya gårds-24

pigan lockat in Pompe för att själf kunna smyga sig ut? Ja, sådana flickor som alltjämt byta plats kunde ingen lita till.

Så snart Lena lämnat den långa ribyggna-den ocb foderladan bakom sig, började bon med korta hastiga steg sträfva uppför kvarnbacken. Utmed vägen på bergsklacken stod den gamla vinglösa väderkvarnen, — »den döda>- kallades den af barnen — medan högre upp på motsatta sidan reste sig den nya kvarnen och sträckte sina fyra långa armar rakt mot henne. Skulle de flyga på?

Det föreföll Lena som om hon med ens kommit in bland ett spöksällskap. På alla håll stego där upp minnen i skepnad af varelser med vingar, armar och ben, med gråtande eller grinande ansikten, och alla hade något att påstå om det de en gång förr varit med.

Det var just där till vänster om den döda kvarnen hon en höstmorgon sett en räf fara af med en af Storgårdens hvita hönor, och det var där drängen Severin Råbäck en het julinatt, då backtimjans gredelina blommor doftal starkt, slagit sina armar kring gårdspigan Magdalena Gustafssons lif och med hes röst frågat, om lion ville bli hans hustru. Hon hade icke hunnit svara, innan hon kände hans tobaksluktande mustascher kittla sig under näsan och den otäcka skäggborsten sticka hennes fina haka.

Lena --riste på hufvudet och spottade. Tvi,25

tvi, så lång lid gått sedan dess! — »Då var hon vacker, då var hon ung, hon räknade tjugo år»... De orden hade Lena en gång läst i en versbok och nu mindes hon dem och tyckte att de skrifvits just med tanke på henne själf.

I de dagarna hade hon ock kunnat sjunga, ja, som en af de yppersta på ön, sak samma om del gällde alt som den första stämma upp en visa från den svängande gungan eller att ensam i skogen kappas med ekot. Iion mindes än början af en låt den hon förr tyckt så mycket om och ofta sjungit:

Så satte jag mig på ett lullande berg, där lullade jag så gärna. Jag tappade bort skällkuddan min, skällkuddan hette »Stjärna»...

Ja, livad allt i lifvet hade icke hon tappat bort sedan dess. Fyratio år hade sprungit i väg med Magdalena Gustafsson och dängt henne mot slubbar och stammar. — Och barnsängarna! — Hvar ute i världen voro väl nu hennes söner timmermannen ocli lältmatrosen? Kanske i storm på Allanlen eller kanske i någon utländsk hamnstad. Kysste också de redan kvinnfolk och pratade dumma kärleksord?

Lena slog med höger tvärhand ett kors i närmaste snödrifva. Mon vissle så säkert, all korset, intryckt i svällande deg, brukade afhålla26

ondt ocli lända till välsignelse. Ett sådant sig-nadt märke i hvit snö borde väl ock båta till något.

Lena hade stannat med blicken fäst vid den döda kvarnens på midten brustna svingel, och med detsamma flög

där upp i hennes hjärna historien om en af Lars Frimans galna ungdomsstreck.

Lars hade ej varit gift mer än ett halfår och det sades, att han mycket tyckte om sin fromma Erika, då han en höstkväll spelade henne ett spratt, ett riktigt jäkligt utfunderadt spratt. Hustrun, som då gick med barn, höll på att sätta lifvet till bara för hans illfundighel. Och här uppe på kvarnbacken hade det händt.

Lars, som följt Erika halfvägs uppför branten, hade hållit armen kring hennes lif och berättade rysliga spökhistorier. Medan de sålunda vandrade förtroligt, hakade han oförmärkt i sin kvinnas kjol en knappnålskrok med en lång trådsända och vid den var bunden en torr badkvast. Så skildes man och hustru åt, och en timme senare hittade händelsevis Råbäck den unga värdinnan afsvimmad nedanför kvarntrappan. Stackarn hade visst blifvit vettskrämd och löpt för lifvet, när kvasten börjat lefva och frasa i kjolfållarna.

Ja, nog kunna karlarna vara grofva och vettlösa. Men så fick också husbonden ett stort straff för sin illgärning. Erika födde i åttonde måna-27

den en gosse, som inte än i denna dag förmådde tala sju tydliga ord i rad. Ja, visst blef han så illa skapad bara för moderns skrämsel den gången.

Lena Råbäck lyfte trotsigt sitt hufvud. Hon kände på sig, att h o n gick på goda vägar. Alla spöken hade försvunnit och med dem hvarje skymt af rädsla. Efter några minuer stod hon på trappan ;till stugan, där änkemannen och enslingen Tomas Ullgrund bodde. Det var mörkt inne. Lena öppnade raskt dörren och ropade:

— Go' kväll, Ullgrund! Hur är det med honom? Sofver han kanske?

Intet svar följde, inen mor Råbäck hörde tydligt andedragen från sängen i vrån.

— Jaså, gubben sofver; det var väl, så blir han snart Msk. Jag ska dock se åt, hur han har det och 'om det finns ved och vatten inne.

Lena sökte rätt på ljuset och tändstickorna i sin korg, och när hon fått upp eld, började hon med talgljuset i handen tassa kring rummet.

Skräddaren låg krokryggig under skinnfällen med hufvudet vändt mot väggen. Iian andades i samma takt som Lena hörde sitt hjärta slå, men väggurets pendel blef lite efter i farten. 1 den öppna spiseln låg en hög kol under aska. Lena profvade med handen tegelmurens värme och antog att elden brunnit ned för ett par timmar sedan. Det stämde ined tiden för Ma-28

gisterns besök. Alltså hade det varit Rilander och inte Ullgrund som eldat.

Ett mjölkglas stod orördt på stolen vid huf-vudgärden, men den åldriga snusdosan af masur låg på sidan, tydligen kullstjälpt af den stora psalmboken därinvid. Ullgrund, tänkte Lena, har i sin ensamhet läst Guds ord. Hon mindes, att hon ofta hört skräddaren upprepa några ord af en gammal sjöbuss; orden, som på honom gjort djupt inryck lydde: »Vi sjömän, som ständigt ha döden för ögonen, ha inte råd att lefva utan Gud». Det hade heller inte skräddare och torpare.

Lenas spanande blick upptäckte ett större sammanviket papper sticka fram mellan psalmbokens blad. Iion drog försiktigt ut del och läl ljusskenet falla öfver skriften. Den var kort och tydlig:

»Härmed förklarar jag min .yttersta vilja vara, all efter min död hela min behållna kvarlåtenskap skall med full äganderätt tillfalla min vän, barnaläraren Carolus Magnus Rilaiider.»

Testamentet hade redan för ett år sedan undertecknats af Thomas Ullgrund samt bevittnats af Lars Friman och Severin Råbäck. När Lenas blick stannat på detta kända namn, måste hon sälta sig, ty häpenheten blef för tung all bära på stående fot.

Att hennes lagligen sammanvigde make varit med om någonting iså ovanligt och viktigt29

och inte isagt henne ett lialfL ord; det var nästan skamligt. Att Magistern, som i vänskap länge pysslat om skräddaren och läst för honom, utsetts till arftagare, fann hon helt naturligt.

Lena Råbäck hade aldrig varit den, som afundades hvad den ena fattiglappen skänkte den andra, men att hennes man... Hon reste sig förargad och stack testamentet in mellan psalmbokens pärmar.

Väggurets timvisare närmade sig 11.

Lena steg fram till sängen, öfver nedre gaf-veln lågo kastade mästers kännspaka blåklints-blå halfyllebyxor. När Lena såg dem, mindes hon 'Magisterns ,visa om skräddaren, som lefvande af svärmodern lades på bår, och om hvars arbete det hette:

»Han sydde byxor lida, ban sydde byxor sent, de färgade ifrån sig, men hjärtat det var rent.»

Lena log ännu då hon tryckte handen mot gubbens skuldra och skakade honom lätt. Han vaknade ej. Då lutade hon sig framåt och lät ljusskenet falla öfver mästers fårade ansikte. Men hastigt steg hon tillbaka. Ullgrunds käk hängde slappt ned och ögonen stirrade torra mot väggen.

Lena kände sig mera häpen än skrämd. Många döende och döda hade hon under sin lefnad skådat och själf ofta bjudits att hjälpa till vid liktvätt och svepning.30

Lena svängde gubben på rygg och tryckte ned hans knän och armar. Sedan styltade hon upp käken med psalmboken och drog af hans vänstra ringfinger en sliten silfverring och lade den på stolen. Hon visste, att det i morgon skulle blifva svårare att slita ringen lös från de stelnade krokiga fingerlederna.

Vidare hade Lena intet att uträtta i stugan. Därför släckte hon ljuset och stack det i korgen vid sidan af de icke utdelade håfvorna; sedan begaf hon sig bort.

Nu fanns det så mycket att tänka på, att Lena icke alls hade tid med gamla minnen. Skulle hon ombesörja begrafningen eller hörde det kanske arftagaren till? Del passade så bra att hon råkade ha hemma ett par skålpund h vetemjöl; hon kunde redan i morgon om det gällde baka godt kaffebröd. Den Irakteringen ville hon bestå. Erika kunde ju ge socker och kaffe. Gamle Ullgrund hade svtt så många stygn för öbornas räkning och alltid varit billig, så var det ju rätt och billigt att han skulle få en hederlig begrafning. Han var ju för resten barnfödd på Storön.

Men hvad skulle Råbäck säga om dödsfallet? Ja, nu låg karlen hemma och snarkade, medan hustrun ,gick i viktiga (Värf och fått veta någonting. Severin borde få ett hårdt straff för det han intet berättat om testamentet. — Hvilket? — Jo. nu visste hon!31

Hon skulle vid hemkomsten icke väcka honom och berätta den stora nyheten.

Först i morgon borde Råbäck få höra den och kanske då af någon främmande. Det skulle bli rätt åt honom.

Lena Råbäck log i nattmörkret.IV.

Tidigt följande morgon begynte ryktet om mäster Ullgrunds hastiga död löpa från stuga till stuga. Det blef ett stort gny om den gode skräddaren och hans testamente, och det ekade ännu i halfhöga samtal vid tiotiden, då öborna partals som arkens djur eller i flockar som skolbarn syntes draga upp mot Storgården.

Landsbors vanliga sed att gifva en gunstig god dag i all punktlighet praktiseras ej mer bland söndagsgästerna i det Frimanska hemmet. Husbonden hade en gång för flere år sedan med rytande 'röst förkunnat, att alla åhörare af predikouppläsningen måste före klockan 10 befinna sig i stugan. De, som kommo senare, finge stanna ute på gårdsplanen eller bege sig hem. sak samma om sommarens sol eller vinterns vargaväder gjorde de senfärdiga sällskap.

Och de utestängda gingo ej blott miste om Guds ord och Lars Olofssons nåd, utan äfven om en stor kopp kaffe, som där bjöds en eller33

två gånger i månaden. Ingen kunde dock på förhand beräkna eller ens gissa, när en trakte-ringssöndag stundade. Det berodde ej af gamla almanackans spådomar eller kända väderlekstydor utan enbart af rusthållar Frimans goda vilja och kvicka nyck.

Storstugan låg Lill höger om farstun med den beryktade klädhängaren. Där fanns 32 sittplatser; denna söndag syntes ett tjugotal upptagna. Innanför det hvitskurade långbordet med skifva af tvåtums furuplankor satt slätrakad Carolus Rilander i sin blankborslade svarta långrock och språkade lågmäldt med Erika, gårdens 45-åriga välaktade värdinna. Hennes fina bleka anlete inramades i en kyrkduk med tjocka breda fransar af Stockholmssiden. Ilon satt lutad öfver bordet, och fingrarna rörde sig sakta, som om de plockat sönder någon osynlig blomma. Att Magistern i ärbarhet och tukt höll henne mycket kär, visste hela trakten; den frispråkiga och skämtfulla mannen hacle dessutom för sed att allestädes och för alla prisa hennes många och rara dygder.

På samma väggfasta långbänk syntes längre inåt rummet under fönstret med geranium och myrten Erikas äldste son Lars, en vacker yngling, men gänglig till växten. Han tittade förstulet bort mot spiselvrån, där den nya gårdspigan Anna, rödkindad och bröstfvllig, satt och hviskade Lill hans syster Asta Maria, hon som

3 — Gärden med de fyra grindarna.34

bara var 15 år, men i mångahanda stycken ägde gammalt folks vetskap.

Af flickornas åtbörder och minspel kunde Lasse sluta sig till att pigan forskade efter de obekanta gästernas namn och ställning. Jaså, flickan kände inle till gråskägget Mårten Broman, han som i unga år seglat på Spanien såsom j ungman och i Portugal druckit rödt portvin stoptals och inu på gamla dagar gjorde dagsverken och annat smått nyttigt hvar det passade sig och tyckte om att kallas »båtsman Broman».

Emot sin vilja mindes Lasse hvilket djupt intryck det gjort på honom, då han första gången hörde Broman förtälja, att han en gång i Cadiz mot en utsliten klädesmössa fått en hel pyts stora apelsiner. Lasse knyckte på hufvudet ocli dref ul den onödiga tanken, som bara gjorde att det åter vattnades i munnen.

Nu såg han att Annas blickar gledo förbi den rödmålade kärlhyllan och Lena Båbacks svarta ylleklädning och stannade undrande vid Vendia Martinas kantiga gestalt. Kanske hade hon fått veta att Vendia vid fyllda 47 år födt till världen sitt nionde välskapade barn och bestod sig ett målföre så makalöst, att det kunnat hinna till för hela afkomman. Men inte skulle väl pigan alls sett åt Vendia, utan blickat öfver till manfolksbänken, där Blomberg, Hemming, Isaksson och drängen tagit plats, om hon inte lagt märke titi gummans besynnerligt spetsiga35

näsa, som genom en lätt strykning jämt fick kyssa kinden.

Nu hviskade säkert Asta Maria något om farbror Anders Olof, som ärevördig tagit plats i den enkom inflyttade karmstolen och i söndagsstämning suckade sitt »Hå, hå, ja, ja, nog är världen ändå bra underlig!»

Pigan underrättades förmodligen om atl den högväxta gubben var husbondens ende kvarlefvande farbroder och den äldste i släkten. Han sades fordom på Stockholmsresor fungerat som Kimito-skepparnas bästa »glasöga», och varit en stark kämpe, men nu var han fridfärdig och gudfruktig aili sedan han för tre år kom från missionsmötet i Åbo. De gamla på ön berättade, att farbror Anders i unga år visserligen varit bekant med många utländska fruntimmer, men aldrig haft lust att sticka hufvudet inunder giftermålsbalken. I hvardagslag grälade han med brorsonen om galeasens och skötbåtarnas rätta utrustning, tyckte världen blifvit ond och underlig och språkade gärna om sin förestående begrafning.

När Lasse såg gubbens fingrar leka med klockkeden af silfver, kom han ihåg, att den var fäst vid det Amsterdamska ankaruret, som var så fint att det »gick på åtta rubiner» och som han och ingen annan skulle få ärfva. — Skulle farbror Anders än orka lefva länge? — Lasse genomgick i tankarna en nv sorgmarsch36

han tagit ut på fiolen och som han ville spela den dag Söderport öppnades för Anders Friman. Att han var en duktig karl måste alla medge.

Längre hann Ung-Lars ej i sina fria söndagsbetraktelser, innan stora klockan ur sitt grönmålade fultformade skåp utsände ljudet af tio skarpa slag.

Då öppnades farstudörren och ynglingens resliga fader, rusthållaren och häradsdomaren Lars Friman, kommen

från salskammaren, steg in. Han bar i dag sina fina mörkblå kläder, gjorda i Stockholm, höga stöflar med klackjärn och kring halsen en gul silkesduk med ändarna fästa i sjömansknut.

Hälsande med allvar i uppsyn gick fader Lars bort till sin gifna plats, den breda skinn-klädda gungstolen, som stod invid norra fönstret och i hvars närhet ingen satt sig. Där blef husbonden stående med handen stödd mot gnng-stolens ryggstöd, strök sitt vackra ljusa skägg och sade med tydlig röst:

— Nu sjunge|' vi 84.

Alla reste sig. Några af de gamla grepo efter psalmböckerna, men det gjorde de bara af gammal vana, ty i slugan fanns ingen, som icke utantill kunnat sjunga »Hela världen fröjdes Herren, tidigt och af hjärtans grund».

Friman tog upp tonen och hans husfolk stämde säfligt in.37

När tredje versens slutstrof »håller tro till evig tid» förklingat, satte sig Lars och de andra efter honom. En blick bort mot Magistern gaf denne anledning höja den uppslagna postillan. Han harklade sig och började med långsam, värdig stämma:

Evangeliet på tjugondeandra söndagen ef-ter Trinitatis är hämtadt ur Mathei 18:de kapitel 21—35 verserna. Det innehåller en af Jesu liknelser, en af de många hvilkas tilllämplighet fortbestår så länge världen står, alltså även nu bland oss.

När Magistern uppläst evangeliets Lexl. fortsatte han med blicken inåt stugan:

Predikan är denna gång hvarken lång eller svårbegriplig, hvilket alla sömniga och slöa själar behagade lägga märke till och uppmärksamt lyssna. Orden lyda som följa:

Petrus frågar Herren, huru han skall skicka sig, när hans broder bryter honom emot. Huru ofta han skall förlåta honom, om sju resor vore nog. Då svarar Herren: »Icke sju resor, utan sjuttio sinom sju».

Detta betyder att syndernas förlåtelse, kristna emellan, skall aldrig hafva mått eller tal. Dessa sina ord förtydligar Herren i det Han säger: »Himmelriket är likt en konung, som skulle hålla räkenskap med sina tjänare». Ser ni, befallningen att förlåta synderna, bör man icke draga in i det världsliga riket och bland det husliga lif-38

vets plikter, ty där skall man icke öfverse med ondskan, utan det onda skall man straffa och hålla folket till lukt, ärbarhet och rättvisa.

Det är därför icke meningen att en fader skall förlåta sina barn allt och öfverse med deras skalkhet. Straffa bör ban och likaså böra husbönder och matmödrar göra med tjänstfolket.

Erika Friman sänkte hufvudet, men hennes man höjde sitt. Han for med fingrarna genom skägget och mönstrade drängen och de båda torparna, hvilkas ögon stannat vid del finhackade enriset som låg utströdl öfver golfvet. Då rusthållarens blick föll på den sist-antagna af tjänstefolket, den nya pigan Anna i spiselvrån, märkte han, att hon såg käck och frodig ut ocli inte blek och mager som Erika uppe vid bordet. Han hörde ej att Magistern läste:

.... ty den vanarten sitter i världen, att ju mera man öfverser, dess argare och värre blifver hon, så att, när barnen icke vilja ,låta uppfostra sig af fader och moder, bödeln slutligen måste uppfostra dem och hämma ondskan.

Ung-Lars slängde högra benet öfver det vänstra och sände från sidan sin storvuxna far en skygg men på samma gång litet försmädlig blick. Men den ljusnade, när tanken sköt fram en gammal historia. Magistern, som under sin ungdoms bästa år fått göra en resa till Sve-39

rige, hade berättat, hurusom ban i slottet Skoklosters vapensal märkt sin blyertspenna mot bödelsvärdet, användt vid Linköpings blodbad. Skulle en sådan bödel med tvåhandssvärd uppfostra barn? Ah, sådant prat!

Lasse gitte ej mera höra på, utan beslöt atL utfundera ett riktigt trefligt räkneexempel. Problemet erhöll följande formulering: Huru stor borde hans fiol vara tör att dess ton skulle kunna höras tvärs öfver Storön — ungefär två verst — och hvilken jätte borde han själf vara för alt kunna handskas med etl sådant strängaspel? Man antog fatl etl pekfinger om tre alnar nästan borde förslå.

Af de andra åhörarna följde några uppmärksamt med, så länge de mäktade styra tankarna, andra läto dem fritt eller nödtvungel löpa i väg.

Han som kallades smeden, men ändå fem dagar i veckan arbetade som fiskare, — Friman hade åt honom afståtl rangen af notkonung — tänkte pä ingenting, ty han var mätt och lycklig, Vendia Martinas man suckade af söndagsvana, medan Råbäck djupt allvarlig öfvertänkle, om han nu borde sälja de två tunnorna saltad strömming han ägde i förvar i sin fiskbod eller spara fisken till våren. Husbonden hade i går, då de möttes, sagt, atl i Helsingfors fick man 2 mark lispundet för saltad ström-40

ming, och del var ju ell rätt godt pris, men det var lång väg till Helsingfors.

Den lilla församlingens endräktiga uppmärksamhet fästes i ett n-u vid predikanten, ty utan föregående varning snöt han sig eftertryckligt och gaf sig tid att konstrikt hopvika näsduken. Ljudet bragte Blomberg att tänka på stundande oväder, medan Lena Råbacks tanke öfver smedens breda skuldror hoppade upp mot en skinande stor kopparpanna. Kaffe eller icke, del var frågan. Emedan farbror Anders Olof i detsamma tydligt lät höra sitt Hå, hå, ja, ja, tog Lena detta som etl godt järtecken och beslöt att noga höra på predikan.

Magistern läsle vidare om tjänaren, som fick sin stora skuld efterskänkt, men genast därpå utan förbarmande utkräfde sin fordran hos en sin medtjänare. Luthers ord, »så böra borgare och bönder icke göra, utan akta sig för själf-hämnd», skänkte Broman en lugnande trygghet, då han mindes den sedan våren olikviderade råglunnan åt rusthållaren. Broman, som hade en fredlig och godmodig själ, tyckte atl det lät riktigt skönt och sant att höra den aktade Luther genom Magisterns mun utropa: »Hvad skall det tjäna till att vi bitas och klösas som hundar och kattor, nej, o nej, utan så bör det vara att vi af hjärtat förlåta och tänka: Hvarföre skulle jag klaga på min broder? Har Gud efterskänkt mig en stor summa41

alldeles för inlet för sin sons Jesu Kristi skull, skulle jag då hålla på ett par slantar?» Delta var nog menat åt den förmögna Lars Friman.

När uppläsningen ytterligare fortgått en kvarts timme, återstodo endast ett par meningar och de lydde: »Den därföre, som finner sitt hjärta så förhärdat i vrede och hal, han låge lor sig detta evangelium och begynne genast att af hjärtat förlåta, på det att icke Guds dom ma öfverraska honom, utan ock han komma till syndernas förlåtelse, och evigt lif. Det förläne oss den nåderika Gud och Fader. Amen.»

Magistern slöt postillan och flyttade boken åt sidan. Därefter yttrade han med småningom påskyndad fart:

— Nu har ni, godt folk, fått höra en god ocli förnuftig predikan, och nu gäller att till-lämpa läran i lefvernet. En kristendom, som yppar sig uti iakttagandet af vissa yttre föreskrifter och gudstjänstbruk är i mitt tycke icke mycket värd. Den måste visa sig utåt i gärningar. För mig jär det lätt att följa evangeliets uppmaning att förlåta sin nästa, ty jag har rakt ingenting att förlåta.

Att jag däremot varit fördömdt- öfverseende mot mig själf är beklagligt, men hör inte till dagens text. Det ges emellertid andra som år ut och år in gå och bära 'på verkliga eller inbillade oförrätter. De vilja icke förlåta sina medmänniskor, icke ens sina närmaste, utan42

tro sig i sin självförblindelse och självbeundran vara ett slags Guds häradsdomare....

Talaren tystnade ofrivilligt.

Lars Friman, som försatt gungstolen i häftig rörelse, sprang upp och gick fram mot bordet.

— Hör nu, herr Magister, doktor Luthers högmässopredikan var så lång och innehållsrik, alt Magister Rilander inte behöfver sjunga någon extra aftonsångsstump. Vi vilja ändå vara fridsamma och snälla. — Erika, låt nu koka riktigt godl kaffe och sedan bjuder du den guds-gåfvan åt värdiga och ovärdiga, ål tjänare och medtjänare, ål hela bunten, förstås!

De närvarande drogo djupt efter andan, och öfver deras anleten spred sig ett förklaradt sken. mindre af snålhet än af tacksamhet att ell fortsatt ordbyte mellan predikanten och husbonden tycktes lyckligen afböjdt.

Några reste sig och började språka i hvardagsämnen och därifrån gick talel öfver till Ullgrunds förestående begrafning.

När efter en stund kaffe med långskorpa bjöds laget rundt, försvann sista fläkten af pre-dikostämningen. Friman tycktes vara vid godt humör. Han hade kallat Magistern till sidokamrat i gungstolen, och där hördes de nu bvta skämtsamma ord.

Då enhvar gäst undfått sin drygl utmätta kopp kaffe, bekräftades tillfredsställelsen med handen räckt åt värdinnan. Friman hade en43

gång för alla frånbedt sig alla tacksägelser. Det var ju Erika och inte han som haft besväret med serveringen, och det stämde ej öfverens med hans frikostighet att beräkna hvad möjligen kaffekalaset kostat.

Nu drogo de besökande raskt åstad: torpare, fiskare, sjömän och inhysingar till sina öfver ön glest spridda bostäder och Rilander gick upp till sitt vindsrum. Endast e n tycktes i någon viss eller snarare oviss afsikt vilja lämna sig efter de öfriga. Det var Isaksson, inhysingen, han med den trippande gången och de oroliga ögonen.

Emedan namnet Isaksson synts Friman alltför långt och skrymmande för en så liten och spinkig figur, hade han börjat kalla den lille för Ison, men Lars' svåger Heiala hade placerat i:et i slutet och så hade det blifvit sonni, tjuren.

Asta Maria däremot kallade honom för »Tip-puli». Han brukade nämligen ej som andra locka hönsen med ropet tip, tip, utan med »tip-puli, tuppeli». — Ja, lille Ison var litet löjlig, men han ägde åtminstone en stor förtjänst: i sitt arbete på sin täppa var han utomordentligt flitig. Han brukade säga, och det hade blifvit etl ordstäf på ön: »Nu måste jag igen göra ett dagsverk på gården för att få hvila en dag».

Den flitige mannen med de tre namnen, som stannat i stugan, smög oroligt af och an, me-44

dan husbonden salt lugn i gungstolen och läste Helsingfors Dagblad. Isons blickar flögo som gnistor i fyra väder och läpparna skälfde af otålighet. Slutligen rörde han varligt vid husbondens rockärm. Lars säg leende upp.

— Hvad godt eller ondt har Ison nu på tungan? Jag har märkt all han rörl sig som en värphöna i väntande stund. Sa lägg nu ägget, kackla, drick en tär vatten och drag sina färde till de andra hönsen.

— Husbonden är alltid så innerligt kvick och rolig, hviskade Isaksson och hejdade varligt gungstolens svängningar. Jag har någol all tala om; inte är det så rysligt viktigt, men kanske ändå....

— Hvarför stammar du, ditt nöt, raska på farten och försvinn!

— Vänta litet. — Jag gick i går i storsko-gen för all samla brännved. Bara torra kvistar log jag förstås, och del har jag ju lof till.

— Ja, gå på bara.

— Jag kom utmed rån till finnens skogsskifte.

Det angår piig ej. Din väg är icke alltid den rakaste.

Hvarför ska Friman skrika så otäckt? Det ekar ju i stock och stuga och — otack gör sveda som kastad sten. Nå, bäst jag gick i mina funderingar och tänkte: få se om nöden i vår ska komma öfver vår ö, så hör jag skarpa45

yxhugg. Jag att springa efter ljudet och kommer sakta fram till Heiala. Yxan hade karlen lagt ifrån sig och stod och strök med gröna ullvanten svetten ur pannan. — Nu ska jag skrämma dig, din oxe, tänkte jag, du som kallar mig för tjuren, och så utförde jag ett knep, som jag lärt af Matts Viss i Bromarf, och han har lärt konsten på en Stockholmsresa.

— Låt höra då.

— Jag smög mig bakifrån, högg tag i finnens knäveck och på samma gång skällde och morrade jag groft som Pompe. Se, deL tog skruf. Heiala vardt likblek och vettskrämd; och benen och byxorna skramlade så han höll på

att dimpa. Då fick han öga på mig, och vrålade perkelen sonni och myckel annat fult och finskt. Och yxan slängde han efter mig med en jäkla fart, men mot en sten flög den, för jag tvinna åt sidan som en ekorre och gnodde raka vägen hem, utan brännved förstås.

Jaså, du knep honom. — Då var Ison en gång en karl.

Friman slog honom på axeln.

— VissL knep jag och det innerligt. Jag tänkte att Heiala skulle förstå sig på litet skämt, men tro inte det. Han blef rasande, och mössan tappade jag i brådskan; det var inte värdt att gå efter den.

Rusthållaren drog fram ur byxfickan sin46

stora läderbörs och räckte inhysingen en tremarks sedel.

— Här har du en foderlapp till ny mössa.

— Tackar som bjuder! Husbonden är alltid så dristig och gentil. Men vidare har jag ännu att berätta, att Heiala huggit ner en af de femton famnar höga tallarna och tänkte just börja fälla den andra, då jag kom och störde.

— Du tar miste. Huru skulle karlen våga hugga de träden, på hvilka far satte så stort pris? Hvad skall han med dem göra?

— Inte jag vet, kanske behöfver han bastuved liksom jag eller kanske ämnar han sälja mastträden till något skeppsvarf.

Friman hvisslade sakta.

— Det står inte i kontraktet, men blef munt-ligen aftaladt.... Hör på, Ison, för den händelse mastträden en vacker dag skulle börja spatsera ned till stranden eller möjligen ända till Åbo, så säg till, och jag skall bestå honom en ny kyrkhatt. Förstår han?

— Jag förstår alltid, och sku husbond' någon gång vilja sätta storskräcken i en ovän, så följ mitt råd: hugg honom i knävecket och skäll.

— Vet hut! Jag har inte för sed att anfalla någon bakifrån. Det må vara din sak. Nu kan du gå. Du behöfver alls icke mera befatta dig med mastträden och Heiala.

Isaksson såg litet häpen ut, men gick och47

lämnade husbonden ensam i stugan. Vid samtalets början hade Erika skickat ut barnen och själf dragit sig undan. Mon hade alltid ett så försynt sätt.v.

Barnaläraren Carl Magnus Rilander hade tidigare flyttat mellan socknens skärgårdsbyar, och detta hade skett allteftersom tillgången på lärjungar och efterfrågan på läraren slikt ombyte kräfde.

Icke fanns det på den tiden fasta folkskolor och fastställda läroplaner. Magistern bar sin plan i hufvudet och skolan på fickan, och ban fortfor att ambulera, till dess att ban på allvar förälskade sig i den Frimanska gården. Där fördröjde han sig så länge, att han från rangen af ett tillfälligt lånegods upphöjdes till värdigheten af ett väggfast inventarium.

Oin någon kommit och sagt: herr Rilander ämnar blifva jordbrukare och till dödedag stanna i Storgården, så hade detta varit tomt prat. Magisterns alla beslut höllo sig innanför tolftimmarsramen för den dag som var inne. Utan att oroa sig emotsåg han hvad ödet följande dygnet ämnade skänka af stort eller smått, af ondt eller godt.49

I Storgården bodde godt folk. och där var det godt att bo. Där bestods det ordentligt kokad mat, och där hölls det snyggt och vinter-varmt. Vedklabbarna marscherade oräknade in och lade sig i sköna högar framför ugnens breda mun; ingen tyckte att den åt för mycket. Den gamla studenLen hade tidigare i dragiga fiskarstugor fått frysa så grundligt, att ban lärt sig värdera värmen.

Boningshuset var rymligt och kunde bekvämt härbärgera äfven en förnämligare in-hysing. Under gafveln åt

solsidan låg en stor vindskammare med brutet tak, och där i kajutan» logerade Magistern. Möbelförrådet blef rikt och brokigt sedan den novemberdag, den 18:de, Rilander trädde i okvald besittning af mäster Ullgrunds behållna kvarlåtenskap. Han var då den lyckliga ägaren till en gulflammig gungstol, en kaffebrun byrå med fyra lådor och två hela lås, fem rödmålade pinnstolar samt ett väldigt fyrkantigt bord med åtta stadiga fötter. Det var del förra skräddarbordet, där mäster Ullgrund. och i hans person Storöns hela skräddarskrå, i årtionden pressat andras byxor och egen bak, och nu bar bordet sedan Maximusdagen den 18:de det stolta namnet Maximus Sleipner.

Utmed norra väggen stod en omålad säng. På dess träbolten hvilade en bredsäck med rånghalm, på denna en smalare säck fylld med rör-

-1 — GArden med de fyra grindarna.50

tofs, på denna ett fjäderbolster och ett rödt kat-tuntäcke och öfverst på detta trefaldigt mjuka Magistern själf, alltid nattetid och ofta äfven pä dagen, då vädret var ruskigt. Magistern låg gärna och läste.

Utom de uppräknade mobilierna bestod sig kajutans befälhafvare en karmstol af ek med högt läderklädt ryggstöd och öfverst i kanten ett i trä utskuret adligt vapen. Denna åldriga stol hade han för fem mark och en måttligt sliten sidennäsduk med Napoleons bild i midten köpt af vännen Råbäck, som i tidigare tur för en rubel inropat klenoden på en herrgårdsauktion i Bjärnå. Magistern, alltid svag för att namngifva döda ting, plägade kalla länstolen sitt prebende eller Vasatronen.

Andra lyxartiklar funnos ej i rummet, ty Lill den kategorin kunde knappast hänföras en granngrön trasmatta — julgåfva af Lena Råbäck — samt en af sex omålade brädstumpar lättvindigt hopfogad bokhylla. På denna, som hade sin plats ofvanför sängen, stod Held & Corvins historia i tre band. Mellins Sveriges stora män» och ett par tiotal andra böcker, de flesta illa medfarna. Vidare en större pappask och i skuggan af denna fyra spetsglas af varierande format.

Det märkligaste af allt rörligt i rummet utgjorde emellertid den ena fönsterhalfvan, ty den bestod sig både hakar och haspar. Det var sme-51

den, som utfört konststycket med fönstret, som året rundt kunde öppnas och slutas. Det hade skett, emedan Magistern ville släppa in den friska hafs- och skogsluften och därjämte obehindradt nå fram till fågelbrädet utanför. Tack vare mor Erikas öppna hand hölls där vår och vinter fri taffel för alla de vingade varelser, • som hade lust att spisa godt och gratis.

Mången timme satt den gamla ungkarlen innanför rutans grönskiftande glas och studerade sina små gästers vanor och sätt att skicka sig. Han hade genom egna iakttagelser i naturen funnit att de frifödda fåglarnas liksom öfver hufvud alla så kallade vilda djurs vanor och individuella sätt att uppträda hero af uppfostran och i långt mindre grad af instinkter. Ett värdefullt rön af och för en pedagog.

Äfven då skolarbetet fortgick, lockades Magistern ofta att blicka lit för atl se åt hvad fågelbrädets folk förehade. Och när solen lyste riktigt lustigt och gaf färg åt allt lefvande, lärarens lynne inbegripet, kunde han midt i multiplikation med stora tal eller under Israels barns vandring genom öknen börja .tala om bofinkens flyttningar, om grönsiskan som frö-ätare eller om rödstjärten, den tidiga morgonstundens sångare.

Sådant tal tyckte barnen så om, att de glömde gäspa och sparka Sleipners åtta fötter: de glömde att de sutto i skola.52

Då gladdes den gamla loslitna läraren, och han njöt i känslan af att en stund ha lyckats föra några frigjorda barnasjälar ut i fantasins stora rosengård, som, uppfylld af fågellif och fågellåt, i själfva verket befann sig i hemskolans närmaste närhet.

— Ja, sådant kan den få höra och skåda som har lyckan all bo på landet, brukade Magistern ibland afsluta sitl lal för barnen, medan de gamla i gården stundom hörde honom yttra:

— På landet bor människor med smutsigare fingrar, men med renare hjärtan än i staden.

Ingen hade däremot hörl honom berätta huru han själf hamnat ute på landsbygden och hvarför han trifdes där så väl. Friman och dennes hustru gissade, att Magistern där befann sig långt borta från den plats, där studenten bland glada sällskapsbröder lidit haveri.

Rilander uppträdde i hvardagslag frispråkig, men iakttog den största förbehållsamhet. om någon sporde om hans ungdomsöden och föräldrarnas stånd. Man visste blott att hans far och mor för länge sedan aflidit och alt han såsom student haft för afsikt att läsa sig till präst, men stannat på halfva vägen.

Han omtalade ej att han som elev i en pe-dagogi i en småstad Lidigt lärt sig den svåra konsten att svälja förödmjukelser. Hans moder, som lifnärde sig med att baka jästbröd och brygga svagdricka till afsalu, hade beräl-53

tat, att hans fader, en fattig adelsman, för länge sedan dött i främmande land. Huru häpen blef därför icke lille Carolus, när han vid första läse-årets slut i skolans årsberättelse efter sitt namn och födelseår läste de besynnerliga orden P a-t e r i g n o t u s.

Latinstudiet hade han i september begynt med ala alaudæ, lärkans vinge, och amicus agri-colæ, jordbrukarens vän, men huru han än genomsökte hela boken, fann han ingen uttyd-ning af de fientliga ord, som sades hänsyfta på hans fader.

Saken förbättrades ej, då den föga hänsynsfulla rektorn i nästa redogörelse utbytt de förargliga fem stavelserna mot Patre i g no to. De kostade gossen ett halft års relegation, sedan han på självfva Kyrkogatan flugit på en gatpojke, slagit denne i backen och under ett vildt handgemäng bitit motståndaren i halsen. Orsaken till striden hade varit den andres fråga:

— Ä' de sant, Rille du, att pappa din bara va friherr och hette Peter Pater Ignotius"?

Sådant tal skar i hjärtat och sved svårt. Ri-lander lärde sig därmed konsten att liata, först rektorn och sedan gatpojkarna, som drifvit gäck med lians börd.

På äldre dagar lärde sig Rilander att älska. De som blifvit föremål för hans hjärtas känslor voro ej sköna kvinnor — dem räddes han för54

— utan barnen, hans elever, och bland dem främst de vetgiriga och — däri framträdde ett grand partiskhet — de vilkas icke alltför osköna drag afspeglade lif och intresse.

Denna vinter hade skolmästaren åtagit sig att på skilda tider undervisa tvenne elevgrupper. Småttingarna mellan 7 och 10 år infunno sig i kajutan klockan 9 och sysselsattes två eller tre limmar med stafning, skrifning och räkning. På eftermiddagarna, vanligen sextiden, samlade sig några äldre gossar och flickor i skolrummet och fingo, ulan alt någon fastställd läroplan följdes, smaka på diverse sötare frukter från kunskapens träd. Friman, som stundom öfvervar en och annan lektion, gillade både metoden och ämnesvalet, men de andra äldre öborna, som mätte vetandel efter korsen i sina Läse-Sedlar, tyckte, att det ej var mycket bevändt med Magisterns »storskola», då den icke föx*beredde eleverna för konfirmationen. De unga däremot hade sin egen mening och ställde så till, att de tämligen regelbundet fingo besöka skolan. Där var det nästan alltid trefligt, sedan läraren begynt tillämpa de visdomsord han en gång uppfångat från en tioårig flickas läppar: »Mamma, jag tycker, att man hvarje skoltimme borde få skratta åtminstone en gång.»

Läxorna i storskolan voro hvarken många eller långa. Magisterns egna ord fingo ersätta ur böcker lånade ord. Sittande kring Sleipners55

hvitskurade bordsskiva med läraren i karmslo-len närmast fönstret bildade de tillsammans en liten förtrolig kamratkrets, som vida skiljde sig från en vanlig skolas ofta ouppmärksamma skaror.

Magistern uppbar för sitl arbete ingen ersättning i penningar, men enligt gammal sed gjordes vissa natura prestationer. Gossarna buro ved och vatten upp till kajutan, de letade efter metmask, tjänstgjorde som roddare, snickrade nya fågelholkar, rensade de gamla o. s. v. Flickorna och dessas mödrar uppvaktade med bär, svampar,

varmbröd, ostar, memmrifvor samt på julkvällen och Karlsdagen med strumpor och ullvantar.

Ingen i hela bygden bestod sig en sådan mångfald af brokiga, illa stickade yllepersedlar som Rilander. Han brukade därför skrytsamt säga, att han hela året rundt var beredd att slå vantarna i bordet och gå på i ullsockorna.

Vid de tillfällen då Magistern i byn bjudits på starka varor eller undantagsvis ur sin nedersta byrålåda upphämtat och förtärt någonting drickbart och sedan med hatten i nacken och öppen, fladdrande röck sjungande sökte sig väg hemåt eller gaf sig ut att spatsera, skyndade hans elever atl vika långt ur vägen. Det hörde icke till god ton att låtsas se kryssaren på landbacken; icke heller dristade sig någon56

att i ord eller åthäfvor drifva gäck med den skeppsbrutne.

Dagen efter ett sådant ledsamt uppträde kunde det hända att Magistern i många ,och fula ord for ut mot »Brännvinsnecken, som lockade stackare ner i de svarta djupen». Inför de unga uppträdde sålunda drinkaren som nyk-terhetsifrare, och talet gjorde intryck, belyst genom ett icke omtaladt men kändt exempel.

Af Magisterns fem elever i storskolan var del särskildt en, som kände sig illa berörd af utläggningen om vinets inverkan på kropp och själ och därjämte sörjde öfver att en så snäll och vänlig lärare skulle själf...-. Ja, det uttalade hon ej. Flickan var Frimans femtonåriga systerdotter Hilkka Heiala. Det besynnerliga förnamnet brukade ingen pä västra sidan Djupviken använda, utan där hette flickan Hilda. Rust-hållaren hade bestämt det så och därmed var saken klar. Jukko Heiala tyckLe förstås ej om ändx-ingen och icke heller om dotterns skolbesök i Storgården, men han hade fått ge vika, ty hans hustru höll med Hilkka.

Flickans ett år äldre broder Lars Erik — Anders, den äldsta som gick på sitt 19 :de år, hade rest till sjöss — hade fått i sitt hufvud, att hans fader blifvit orättvist bemött af morbrodern, men i tysthet beundrade han denne och sin moders stolta släkt. Ingen kände till Jukko Heia-las förfäder. Det var som om fadern inga agi..57

Lars Erik lecl af all ej kunna besöka den af Hilkka beprisade skolan. Hvarje kväll tog ban systern afsides i någon vrå, och där måste hon utförligt berätla om det märkvärdiga Magistern den dagen sagt.

Storskolisterna voro, som sagdt, denna vinter fem. Den minst begåfvade var den äldsta. Han, Byströms »August med öronen», satt midl emot Asta Maria Friman.

Hennes fader hade bestämt, atl flickan skulle döpas till Asta, efter del han ur en bok fått reda på att Olof den heliges moder buril det namnet och varit en rask och stoll kvinna.

August Byström tyckte atl Asta var än vackrare än namnet. Kunde han, så gjorde ban henne små tjänster. På annat säll hade han aldrig dristat sig lägga i dagen sin beundran. Hemma i badstugan förvarade August sin största skatt, invecklad i tidningspapper. Del var en torr lerklump, formad till en boll. Dess dolda värde låg däri att Asta en gång under lek vid Sikvarpet med egna händer format bollen och i den fuktiga leran med sneda streck inristat A. M. F. August hade tillbytt sig ler-kulan mot ett vackert lerhjärta, märkt A. B. Men det hade Asta Maria genast användt all kasta smörgås utåt sjön. Hennes skratL hade svidande uppfångats af August med öronen, men lerkulan smällde han icke i berget, utan bar den til 1 badstugan.58

De tvenne återstående af Magisterns elever voro trettonåringen Olof Friman, en pilt, som hade det svårt att länge sitta stilla och sällan medförde näsduk, och sist Kristina Råbäck, torparens yngsta dotter, godsinnad och hjälpsam såsom modern.

Klockan hade nyss slagit sex, och kring bordet i kajutan hade de fem eleverna intagit sina vanliga platser. I den tegelmurade ugnen brann en brasa och på bordet ett ljus. Ute hvilade novembermörkret öfver den frusna jorden. Allt utarbete hade tystnat, men från stugan hördes det klapprande ljudet af väfstolen.

Magistern uppfångade med blicken sina lärjungars uppmärksamhet och började sedan spinna på talets jämna tråd.

— I går berättade jag för er huru man här i Finland efter Stora ofreden återupptog det fredliga arbeLet och huru del dumt förda, onyttiga kriget 1741—1743 lyckligtvis ej länge hindrade dess forLgång. Både regeringen,

riksdagen och folket insågo, att krig voro skadliga och alt man kunde göra det som var nyttigare än att slåss. — Hvad tycker August är nyttigt arbete ?

— AU plöja och så, att draga not och föra strömming till Åbo, ved till Stockholm____

— fortsätt, Asta...

— att spinna, väfva, sy kläder och sticka59

strumpor, och att tråckla, fålla, sålla, plåstra på sår har af ålder varit kvinnors göra....

— Ja, så säger med rätta Almqvist i din rättskrifningslära. Del är allt nyttigt arbete. Det insågo också 1700-talets lärda män vid akademien i Åbo.

De gingo ut i skogar och på fälten, petade i mossarna, knackade i bergen och skrefvo sedan böcker om det de funnit märkvärdigt. De ville lära folket att draga den största möjliga förtjänst af allt arbete.

Den man som gick i spetsen hette P e h r K a 1 m. Han hade år 1747 blifvit professor i naturhistoria i Åbo.

— Begriper Hilda hvad en professor är?

— Nej, inte annat än att det är en sorls karl. '

— Då ska jag säga, att en professor är en lärdomsprost, alllid lärdare och vanligen magrare än prosten i kyrkan. Han predikar inte för borgare och bönder om Moses och profeterna, utan han håller ell slags storskola med studenter om lagar och rättegång, om växter och djur, om bokstafsräkning, som smakar illa, men kallas algebra, och han lär studenterna grekiska och latin.

En professor talar bara om det han själf noga begriper. Jag tjänstgör här på landet som er professor, för det finnes gudnås ingen bättre, och jag får lof all tala om många olika saker,60

men i Helsingfors skulle jag inle duga, därför att jag inte läst tillräckligt många böcker och inte heller gått upp till de riktiga professorernas läsförhör.

Alltså: Kalm var professor, men han sLod inte bara i Åbo högskolas predikstol och undervisade studenterna, utan han reste omkring i landet och gaf både herrar och bönder goda råd, huru de bäst skulle odla jorden, utdika kärren, plantera äppelträd och sköta krusbärsbuskar.

Hör på nu, pojkar och flickor, när jag säger som sant är: professor Kolm har ock en gång gått i land på er ö, och det är just han, som här planterat de första äppelträden. De finnas icke mera vid lif, men det är nog deras barn, deras sticklingar, som växt upp till de vackra fruktträden hitom Söderport.

— De har så söta äppel, inföll Olof och smackade.

Läraren fortsatte.

När jag nu berättat för er att en så lärd och hög herre som Pehr Kalm besökL Storön, kan ni väl aldrig glömma hvad han uträttat för landets nytta. Därmed höll han på i 30 år. Professorn dog 1779, orkar Olof lägga på minnet hans dödsår?

— Jag ska försöka, eftersom han planterat de söta äppelträden här.

Nu kastade Magistern plötsligt fram frågan:61

Tycker du om potäter, runda Kristina?

Hickan rodnade och svarade raskt:

— Se det var också något att fråga. Jag åter huru mycket som helst, bara de äro goda och med smör.

— Då ska jag litet tala om dina älsklingar.

- Sitt stilla, Olof, du rör dig som stjärtmesen.

fastän du ingen brådska har. — Se hit, August, och titta inte på Asta Marias näsa: den liknar inte alls en potät. — Ser ni, barn, för hundra år sedan var den välsignadt rara potatisknölen knappast känd i Finland. Det var under de första åren efter det att man begynt skrifva 1800 som odlingen tog fart. Detta skedde tack vare en förening, stiftad 18 år efler Kalms död. När var det således?

— 1797.

— Denna förening, som ännu finnes, hette Kongl, finska Hushålls-Sällskapet i Åbo. Sällskapet. som årligen af regeringen uppbar understödspengar, utgaf skrifter om potatisodlingen, delade ut sättpotäter i landsorten och belönade dem, som ined skicklighet odlat den viktiga rotfrukten. — Pass på nu, så ska ni få se någonting rart och vackert.

Läraren steg upp och nedtog från bokhyllan ett föremål öfvertäckt af en näsduk.

Barnens glada ansikten sträckte sig i sluten klunga närmare för att skåda hvad det märkvärdiga dolda föremålet var för något.62

— En potäl är det inte, sade Magistern och myste.

Asta Maria drog försiktigt i duken, och så föll den på bordet.

— Det är ju bara fars gamla silfverbägare!

— Ur den har jag en gång druckit mjölk, berättade Olof, och jag vet att den väger 22 lod.

Men du har inte ändå riktigt reda på bägarens historia, försäkrade Magistern. Ser du, den utgör Hushållssällskapets belöning' åt din farfar för att han här på ön »med skicklighet och drift befrämjat potatisodlingen».

— När fick han den, sporde gossen? Och med dubbelt intresse mol förr granskade han den välkända bägaren.

— Det kan jag ej bestämt säga, då årtalet saknas, men troligen var det mellan 1801 och 1806. Är du nöjd med svaret?

— Ja, och när jag blir stor. ska jag odla så mycket goda potäter att också jag får en bägare och den ska vara af guld.

— Håll ord. pojke! Del ges många i landet som syssla med mindre nyttiga och hederliga saker än att sätla potäter. — Nu ställer jag undan bägaren, för att inte er uppmärksamhet ska ramla ned i den. och sen vill jag berätta litet mer om Hushållningssällskapet, som det nu heter, och dess sekreterare lagman Olof Wibelius.

— Sa Magistern Olof? sporde yngste Friman och rätade på sig.63

— Ja. visst sade jag det. Alla som burit det namnet ha blifvit stora män.

Asta Maria sparkade brodern i benet och det tog ondt, men lille Olof Friman gjorde ingen min, ty hans tanke flög upp under trapp-gafveln, där martyrkonungen slod barfota i vinterkölden.

Magistern tillade:

— Nu läsa vi Runebergs dikt »Landshöfdingen», så får ni höra hvilken karlakarl Olof Wi-belius var. Ser ni, pojkar, det är icke nog med att tänka på potäterna; man måste ock värna det land, där rotknölarna gro.---

När en timme senare arbetel för dagen ändats, gick läraren ut. Vädret var klart och stjärnorna tindrade. Han valde vägen som åt norr strök in mellan björkarna, men nådde ej långt, innan han stötte på Lars Friman. som med armarna i kors stod och betraktade sin präktiga gård.

— Räknar du ditt gods i löst och fast?

— Nej, inte .precis det. Jag tänker på någonting/nytt och vi k tigt. -Tills vidare vet ingen af det.

— Så yppa inte hemligheten, innan tiden är inne.

— Vi två ha ju länge varit vänner. — Gnab-bats ibland och snart försonats. — Därför kunde jag kanske tala om det.

— Det låter viktigt som. ja. hvad skall jag64

nu hitta på, något riktigt galet, som om du tänkte flytta bort hela Storgården.

Magistern skrattade, men häpen blef ban, då svaret följde som smällen snärten.

— Just det ämnar jag göra.

— Hvarför? — Hvart? - Ilar du blifvit alldeles tokig?

— På den frågan är jag väl jäfvig att svara. — Friman log. Med de andra två reder jag mig lättare.

— Säg först, hvarför skulle inte den här platsen mera duga?

— Duger nog, men på södra udden finnes en vackrare. Jag vill minnas atl här på ön vandrat en lärd herre, som alltid prisat den halfrunda viken med utsikl utåt hafvet.

— Men här sLå ju alla husen färdiga. Du skall inte tro att de på stenfötter och din befallning spatsera ned till södra udden.

— Ny ladugård behöfves genast ;och nytt stall snart. Boningshuset börjar bli bofälligt. Jag tycker jag kunde ha råd att bestå mig etl litet vackrare och större hus.

— Tu es superbus, och det är uttydt: du är superb, Lasse-lång. Ja, det var då själfva fästingen, så du vill svälla ut. Skall du bygga en Noaks ark? — Du tror att den bonde, som äger en riktigt stor gård, bäst passar till — landt-dagsman.

— Gå på bara med skämtet. Det biter inte65

på mig. Jag har redan i månadtal funderat på saken, och får jag ell lån på 10.000, så lägges grundstenen. — Se hit, huru jag länkl mig planen. — Rusthållaren såg sig om och grep efter Rilanders käpp för att uppdraga streck i snön. — Huset skall fa 10 fönster på långväggen. Här i midten kommer salen med 4 dörrar och 5 fönster. På sidorna om salen 8 kamrar och Rilander får välja sig en.

— Tackar för det. Bo i en snödrifva, nej, hellre i en varm kajuta som förr.

Magistern fattade sin vän under armen.

— Lars, du vill flytta till södra udden för att finna en skönare utsikt, alltså slippa en fulare. Generar det verkligen att se ljusen från nybygget lysa hit öfver viken?

— Ah prat, inte flyttar man en sLor gärd bara för syns skull.

Rusthållaren räckte käppen åt Magistern och sedan gingo de åtskils.

5 G&rden med tit» fyra grindarna.VI.

Lars Friman var den enda bonde i socken som ägde en bokhylla, och den hade han snickrat åt sig på Magisterns uppmaningar. Själf hade Lars 'till en början tyckt, att hyllan var onödig, då ju han liksom far och farfar kunde låta böcker och tidningar ligga framme på byrån i salskammaren. Nöjd var han i alla fall, när hyllan befanns upphängd. Den tog sig prydlig ut och den ingaf respekt.

Det nya bohagel hade ock fört del goda med sig att böckernas antal stegrats snabbare än förr. Från marknadsresan i oktober till Åbo hade rus th åll ären hemfört ett par småskrifter af Almqvist. Han läste först berättelsen »Skäll-nora kvarn och det med intresse, ty däri af-målades de underbara äfventyr bondjäntan Brita genomgick, under att hon förföljdes af den rysliga banditen Jan Larsson.

När Friman slutat läsningen, skakade han på hufvudet. Häftets få sidor hade innehållit ett och hvarje, som hans nyktra bondförstånd icke67

kunde gilla. At Magistern hade han sagt, all öfverdrifterna skämde bort det sanna och sannolika, och fått medhåll, men han hade ej yppat, att det förtretat honom att banditen skulle heta ,Larsson.

Nu satt han efter slutadt förmiddagsarbete i den breda gungstolen och bläddrade i ett annat litet häfte, som han till en del redan studerat. Dess titel lydde: »Arbetets ära», och häftet var tryckt 1830 såsom N:o 1 af »Folkskrifter i blandade ämnen». Till åhörare eller rättare åskådare hade husbonden endast sin hustru och Magistern. Den förra stickade på en blågrön strumpa, medan den senare satt innanför bordet och med en pennknif städade sina fina naglar.

— Inte förstår jag mig riktigt på den här Almqvist, fortsatte ruslhållaren sitt tal; han är en alltför välmenande kock. Redan den första satsen smakar som sötgröt. »Det ärofullaste för hvarje människa på jorden — han må vara född af herrsläkt eller bondeföräldrar — är att vara duglig och bevisa sin duglighet genom ett godt arbete.»

— Ar detta kanske inte sant? framkastade Rilander utan att se upp.

— Sant och vackert, visserligen, men hvartill tjänar det att upprepa sådant som alla redan veta? Jag tycker att en nymodig författare borde komma fram med nv visdom.68

— Men om allt, som kan sägas, redan blifvit sagdt.

— Då behöfs det inga flere böcker. Man kan läsa om de gamla.

— Det var inle så dumt sagdt, men Almqvist har nog ibland uttalat nya tankar och klädt dem i ordens vackraste dräkt.

Ivan vara, men i mitt tycke är karlen sä tillgjord. Han försöker visa sig kvick och ställer sig med hufvudet ner och fötterna upp. Hvad annat ska man säga om ett påstående som till exempel delta: Ingen storartad auktor skrifver för alt läsas». Sådant kallar jag munväder.

Satsen skall förstås på det sättet, att de riktigt stora författarne skrifva för sitl eget nöjes skull; de förnimma etL inre behof att ge uttryck åt sina varma och höga känslor och sätta därför tankarna till pappers.

— Jaså, det går till på det viset. Nå men hvarför gömma inte de riktigt storartade författarne för sill nöjes skull skrifverierna i bordslådan, ulan brådska med att kasta ut dem i alla fyra väder.

— Andra måste ju ock få glädjen att läsa dem, vet jag.

— Ah prat, inle går det till på det viset! Jag tror att berättelser och visböcker komma ut i världen,för att de lärda skrifvarna Vill väcka uppmärksamhet, få beröm och förtjäna pengar.

— Ja, så där otäckt prosaiskt resonnerar69

den praktiska landtmannen, som icke förmår uppskatta litteratur och konst. Han ser i gödseln jordens bästa guld. En förbannadt obehaglig liknelse för resten!

Magistern vek långsamt knifbladet och gäspade.

— Och hur gör den opraktiske lärde mannen, boksnoken och bladlusen? Jo, han gör — ingenting. — iFriman hade försatt gungstolen i häftig rörelse och såg uppretad ut.

Det blef intet svaradt, ty Erika höjde på hufvudet och frågade med sin lågmälda stämma:

— Hvad annat märkvärdigt har du, Lars, funnit i den nya boken?

— För din räkning? — Vänta litet, så jag hittar sidan. — Se här är den. — Du har ibland, Erika, tyckt, att jag varit alltför frikostig, ja nästan slösaktig, men det måste jag väl få vara, eftersom den kloka Almqvist skrifver så här: »Den rätta arbetaren är icke snål, och hvarför skulle han vara sniken, då han påminner sig huru han med arbete lätteligen kan få igen så mycket, som han skänker bort åt behöfvaren och mera därtill.» — Se det var riktigt i min sinak!

Värdinnan invände fogligt:

Ibland kan hjälpa andra bli detsamma som stjälpa sig själf. Jag tänker på den som ger ut lån och går i borgen i onödan.

— Det är alldeles onödigt att du tänker hit70

eller dit. Mina affärer vill jag sköta ensam. Jag blandar mig ej heller i dina, då det gäller inslag och ränning, mjölkbunkar och bryggkar.

— Månne inte en stor gårds väl och ve betyder litet mer än en simpel väfs inslag och ränning?

— Men hvad går det åt dig, hustru, du fum-lar med strumpstickorna och dina händer darra? — Är du sjuk eller är det något särskilt som oroar?

— Kanske, men...

— Så kom in i kammaren, så få vi tala. — Här är du generad för vår Almqvist. — Friman log.

Hustrun rodnade lätt och fortsatte med mera mod i rösten:

— Alltid orkar du också raljera. — Du vet nog alt Rilander känner oss båda mer än väl. Och del är just för att han sitter här som jag en gång igen börjat språka.

— Verkligen! Har hustrun blifvit rädd för sin man. En bondhustru. Sen när har jag blifvit en så ryslig människa?

Frimans korta frågor, svepta i skralt, ljödo kalla och skarpa, men icke en skymt af leende drog öfver de andras ansikten.

— Du har varit mig en god man, Lars, men ibland blir du fort elak och rasande öfver småsaker. — Det sticker i hjärtat, när jag tänker71

på att jag blifvit dig för gammal. — Nu bultar hjärtat igen så ojämt.

Hon tryckte händerna mot bröstet och tårar glimmade utan att falla.

— Då är det bäst att du genast tar dina kamferdroppar, så lindrar det väl åkomman igen.

Friman strök af stöfveln från vänstra foten för att undersöka, om en sticka eller något annat otyg fastnat i ullstrumpan. Magistern, som suttit rak i ryggen vid bordet och noga observerat makarnas ordbyte och minspel, steg nu upp och vände sig till rusthållaren med orden:

— Hör på, vän Friman, jag slca säga dig, all ibland är du en rätt klok karl och ibland ganska enfaldig.

— Jag får väl trösta mig med att samma är fallet med Rilander.

— Skillnaden är bara den, att den ena vet, och den andra vet inte af det.

— Det var besynnerligt.

— Nej, inte alls. — Skall jag bevisa det?

— Var så god, Magistern är ju en lärd herre och jag bara en bonde.

— Se där stack dumheten redan fram! Det är ett gammalt knep att söka upphöja sig själf under sken af låtsad ödmjukhet. Rusthållaren på Storön är dock ingen storfurste. Han inbillar sig visst, att det är ban som regerar, som utfärdar lagbud dem han tror sig själf ha upp-72

funnit. Misstag, bror Friman.! Det är lifvet, arbetet, det nedärfda åskådnirigssättet, seder och vanor och litet vidskepelse på köpet som skapat förhållandena här. Du utdelar dina befallningar och tror, att de äro dina egna påfund, och i självfva verket går du bara i andras storstöflar och läser förfädernas gamla läxa. Du tror dig vara herre och mästare och är ändå intet annat än naturförhållandenas simpla tjänare. Ja, du Lror icke på naturens krafter, utan blott på dina egna.

— Är det nu tillräckligt mässadt? sporde Frinian med gnistrande blick.

— Ja, för denna gång. — Min afsikt var att tjäna din snälla hustru som åskledare, och därför har jag blott att utropa: Lars Friman studerar arbetets ära, men förslår sig ej på arbetarens ära. Ja, stor är han i orden, stormodig och högfärdig som en skallfogde, men i mina ögon är ban förbannadt liten — ibland. Tjänare !

Magistern slank ut genom farstudörren, innan den uppretade husbonden kom sig före att placera stöfveln som utropstecken på hans rygg.

Lars blef några ögonblick sittande; därefter drog han stöfveln på foten samt började med långa ,steg vandra jaf och an. Hustrun satt med hufvudet lutadt öfver armarna. Han visste ej säkert om hon grät, men del var otäckt att se huru bröstet flämtade och skuldrorna skälfde.73

I detsamma steg Asta'Maria in. En blick bort mol modern kom henne all sända fadern etl förebrående ögonkast. Sedan skyndade hon åter ut.

Friman strök sig öfver pannan liksom hade sinnesrörelsen sutlit utvändigt och kunnat utplånas. Därpå tog han sin hustrus ena hand mellan sina och sade vänligt:

— Kom in i kammarn, Riku. så få vi spraka i fred. Jag medger, all det är länge sedan vi båda hade tid med sådanl.

Erika steg upp och makarna följdes åt. Lars stängde dörren och drog henne sakta borl mot den hvita pinnsoffan vid lcorlväggen. Där blefvo de sittande tysta en stund. Då Lars med handen strök Erika öfver håret, hviskade hon:

— Det är länge sedan du rört vid mig, Lars!

Ja, vi ha blifvit gamla, Riku, och de

gamla bära sig inte mera åt som de unga.

D u är inte gammal, Lasse. Du blir del aldrig, och jusl det är min sorg. Jag hade hoppats, all vi skulle åldras jämsides, i samma takt. Nej, du blir aldrig gammal.

Så du kan prata barnsligheter, kära vän. Ser du inte rynkorna i pannan och på kinderna. Finns det kanske inte lillräckligt både fåror och tiltor?

Ingen lägger märke till dem. Åldern kommer inte an på skinnet utan sinnet. Lars Friman vill vara ung, han tycker om unga, nätta kvin-74

nor, som le och skämta och beundra honom; ban tycker om alla, som se upp till honom och tala ödmjukt med ögon och ord.

— Nä, nå, lämna nu den historien, som är så gammal. — Det var visst något annat viktigare du nyss bar på hjärtat och som det var så svårt att komma fram med. Säg ut det, Riku, nu har jag tid att höra på.

— Har du gått i borgen för Grönlunds gårdsköp i Åbo? framkastade Erika hastigt.

Lars lät sin hustrus hand falla och svarade kärft:

— Nej, inte än, men han har fått ett halft löfte att ijag skall skrifva på för 10,000 mark, men var inte orolig för den saken. Del är en präktig gård det gäller, och så måste jag ju komma ihåg, att Grönlunds far en gång i tiden hjälpte min far, då det gällde att köpa skonerten »Enigheten». När hjälp getts, så ska hjälp fås.

— Hvarför ska en bonde äflas med att bli gårdsägare i stad? Men vill han det, så må det bli hans ensak. Andra bönder behöfva inte skuffa efter. Om du skrifver på Grönlunds papper, ska du få se att det går på lok med oss.

— Spå inte så galet. Om jag inte hade lofvat, så...

— Så kunde dumheten bli ogjord. — Lars, det är ju inte mina pengar del gäller — med två tomma händer kom jag hit till gården —75

men jag har vuxit fast vid den, och sen så tänker jag på framtiden och på barnen. Tänk, om den här gården en dag

skulle gå ur din släkt.

— Så du kan prata!

— Du har berättat, att din farfar inte begrep hvad inteckning betydde, och din far höll lånade pengar aldrig öfver året, men sonen... Minns du den gången du hade mig att skrifva under det olyckopapperet, där del står att du belånat rusthållet för 5,000 rubel.

Friman reste sig otåligt.

— Hvarför ska du åter påminna om sådanl?

— Därför att vid Michaeliliden fem år gått sedan lånet togs och bara e n femtedel afbetalats, fastän vid det här laget allt borl vara likvide-radt. Förr kunde du alltid hålla ord, Lars.

— Nu är tiderna så dåliga, men bara de bli bättre och jag får en del af skogen såld till bruket, så...

— Vet du hvad, Lars, jag tror att det är j a g som håller mera af den här gården än d u.VII.

Efter att pä fredagsmorgonen med drängens tillhjälp ha slaktat en af gårdens trenne göd-kalfvar, steg Lars Friman i släden och kuskade af till Åbo. Där sålde han följande dag på torget köttet för 8 mark lispundet, och för »räntan» fick han 1:50.

Sedan gjorde rusthållaren för egen räkning och andras några uppköp och körde raskt hem. Beskäftiga händer lyftade in den blåmålade sjömanskistan, ett minne från hans första Stockholmsfärd. Locket slogs upp nedanför sLugans stora bord, och Erika plockade fram en påse risgryn, fem skålpund kaffe, en topp socker och en flaska konjak. Den var oöppnad. Aldrig skulle det fallit Lars Friman in att på allmän landsväg eller i enskild skåp vrå taga sig ett glas, men han tyckte om att ibland ställa till ett litet kalas och se inbundna trumpna människor förvandlas till öppenhjärtiga och dristiga.77

Erika öppnade kaffepåsen, utLog en näfve och synade den omsorgsfullt mot ljuset; kaffebönorna voro jämnstora, blågröna och rena, alltså i sin ordning. Med likgiltig uppsyn ställde hon konjaksbuteljen bort i hörnskåpel till sidokamrat åt den fyrkantiga brännvinsflaskan, prydd med Carl XIV Johans namnchiffer och en seglande tremastare, under hvars vågor lästes: »Bäst det går, tar man sig en tår».

Åt barnen och kvinnorna i hemmet hade familjefadern medfört färskt bagarbröd och en strut karameller. Om dem afgaf Olof det omdömet, att de voro af en svag sort, ty de tålde inte länge att suga på.

Mot kvällen gick husbonden öfver gårdsplanen till lilla byggnaden, där farbror Anders bebodde ett prydligt, väl möbleradt rum, bepri-sadt för sin sköna värme.

Friman satt och läste i »Finsk missionstidning». Han lade bladet och brillorna åt sidan, då brorsonen steg in. Denne hade fått i uppdrag att köpa en kardus »Åbo vapen» och var därför väntad.

Gubben synade uppmärksamt tobakspaketet på alla sidor, medan vänstra handen omedvetet strök utmed skepparskäggets silfvergråa båge. Han vägde kardusen i handen och förde den pröfvande upp mot sin finformade näsa.

Lukten är äkta, som den ska vara, och god.78

mumlade gubben, men kardusen är mindre än den ska vara. Eller hvad tycker du, Lars?

— Jag har inte öppnat den och farit af med er tobak.

Lars hade satt sig öfver bordskanten och lät ena benet svänga af och an.

— Nej, bevare mig väl, men jag säger bara, att kardusen är till tontalet mindre än förr. Hör du, i natL drömde jag om oxkreatur, och då gissade jag genast, när jag vaknade, alt jag sku få en förargelse i dag.

— Farbror tar visst miste på måtten eller ock ser han orätt. — Stopp och belägg! — Nu märker jag hvar felet sitter. — Tryck brillorna öfver snuskammartaket och skåda en gång till. Kika hit nu, är inte tobaken precis sådan

den ska vara? Så var det med den kardusen.

Farbror Anders tittade bort mot Lars framsträckta hand och utbrast:

— Det var då fanken Lill brillor och tobak! Kardusen är precis sådan en rättvjs kardus skall vara. Ja, där ser du nu, kära Lars, atl mycket beror af de ögon. med hvilka vi betrakta saker och förhållanden. Hå, hå. ja, ja!

— Samma jag säger och därtill god nall. Jag har ännu litet atl uträtta i kväll.

Friman nickade och gick mot dörren.

— Nej, nej, vänta, du har alltid så brådt att rusa i väg, just när jag vill språka. Hur var det med torgprisen?79

Lars trädde närmare.

— Ilafren betalades med 10 mark tunnan, smör köpte stadsborna för 80 penni skålpundet, abborre, braxen och gädda för 20 penni. För björkvedsfamnen gafs 11 mark. — Är farbror nöjd nu?

— Nej, hvad kostade tjäran?

— Det var 15 mark tunnan. En Kimitobo från Westlax, som handlade på ett par käril, berättade för resten att de för några dagar sedan från sitt varf skjutit ut ett skepp om 300 läster och det fick heta »Suomi». Jag hörde ock att på Hirvsalö vid Erstan gått af stapeln etl 400 lästers skepp och det fick namnet »Joutsen».

— Gärna för mig, men hvad lönar det nu atl alls sätta skepp i sjön, när frakterna är så låga och utförsvarorna betalas så dåligt? Annat var det i min ungdom. — Vet du någonting mer?

— Jo, det berättades, att aili går bakåt i landet. I söder upphör handel och sjöfart, i norr svälter man ihjäl, i väster och öster gör fabrikerna konkurs, midt i landet är alla jordbrukare skuldsatta och öfverallt klagas det, utom här! — Lars skrattade lågt och svängde mössan rundt. — Får jag gå nu?

— Nej, du ska höra på, när jag talar. Du har fått en så besynnerlig oro i själen och benen, pojke! Din salig farfar, som du annars80

i flere stycken liknar, hade aldrig mer än en, två eller högst tre saker åt gången för händer, men du ska ha minst sex. Du tänker på allt möjligt, men inte på det enda nödvändiga. Tror du jag inte märkt, att för dig finnes Gud till bara i söndagspostillan och psalmboken.

— Hvarför ska farbror börja mässa nu igen och elda upp sig? Varmt är här förut, och världen ute och värden inne blir inte en smul bättre för det.

— Ja, du skämtar, du, och försöker skaka af dig allt obehag liksom hästen ruskar af sig stickande damm. Världen har blifvit så underlig! De unga gitta ej mer höra de gamlas förmaningar och tal, utan ränna sina egna vägar i fåfänglighet och synd. - Vet du, Lars Olof, ibland har jag tyckt, att du varit en riktig karlakarl, en stadig gren af den gamla stammen, en äkta Friman, slorsinnad och stor i det goda. men så har jag" med ens fått höra om dina nymodiga påfund, byggnadsplaner och andra dumheter, och då har du åter blifvit så innerligt liten, fastän du är tre alnar och två tum — du minns väl, att jag liksom far min är tre alnar och fvra — och så kommer jag alltid ihåg hvad din salig farmor, hon som var af den språksamma och dugliga Trobergska släkten, en gång sade: > Del är förunderligt med Frimännen, de äro stora i både ondt och godt.»81

— Det är sant och var inte illa sagdt, men de visdomsorden har farbror ofta upprepat. Jag har nog funderat på dein ibland, men inte kan tiden få gå till funderingar på det som borde och kunde vara annorlunda, då det gäller att göra någonting. Fastän jag redan fyllt 50, så knycker och sprakar det i kroppen och hufvudet. Jag är ju en stark och frisk människa! Jag känner mig som en älgtjur eller en hingst, som vill stångas och sparkas.

Lars slog knytnäfven mot benet.

— Aj, aj, så du språkar syndigt, men jag kände det lika i unga år. Nu är jag visare, Gud ske lof, och har fått allvarliga tankar. Jag tänker på döden och domen, på de yttersta tingen och på min begrafning. Du har ju lofvat...

--två hästar för likvagnen, godt kaffe med

stora saffranskringlor, lagom tobak, intet brännvin eller vin och sist prästen: amen, amen 10 mark. — Ja, morjens nu, farbror, den här veckan blir det ingen hädanfärd ändå af, och hvar vecka har sin omsorg, tror jag det heter.

Lars drog mössan öfver öronen. Han hörde inte hvad farbrodern ropade efter honom och ännu mindre sucken nog är världen ändå bra underlig».

Hettan i det kvafva rummet hade så plågat Lars Friman, att han, utkommen i det fria, dref händerna djupt i snön och strök sig kring kinder och panna. I detsamma kom Pompe lö-

pande. Lars kände sig uppsluppen och fri; han började leka och rasa med sin fyrfotade brungula tjänare. Han klatschade i händerna, hukade sig ned, skuttade åt sidan eller framåt och sist vräktes Pompe i en snödrifva bortom gärdet.

Ung-Lars, som lappat seldon i drängstugan, hade gått upp i stora byggnaden för att söka rätt på en finare pryl. Han fann verktyget, men fördröjde sig i det han stannade för att lyssna till Asta Marias prat med Anna. Systern satt ohågad i väfstolen och lekte med den brun-glänsande väfskeden. Det fina lingarnet hade brustit. Hon berättade för Anna, att det i hennes släkt funnits en flicka, som diktat en visa om en fästman, den man försökte truga på henne. Och versen lydde:

Och jag ska väfva dig en skjorta fin i första väfven jag väfver, men den ska vara af kattens skinn med alla klorna mot baken din, din knäfvel!

Anna skrattade öfverljudt och Lasse log åt henne, ty flickan såg så lustig ut med hopknipna ögon och glänsande dubbla tandrader.

Asta Maria gjorde nu en hurtig vänstersväng med benen öfver väfstolsbänken och hoppade83

ned. Sen sprang hon borl mot brodern och drog honom fram till väggen, där fiolen hängde.

— Söta, snälla, gulle Lasse, spela helt litet! En liten vals, bara en enda minut.

Ynglingen skakade på hufvudet och gjorde en grimas, under det att hans läppar försökte frambringa orden »far — kommer».

— Åh, pappa är nere hos farbror Anders, och där dröjer han visst en god stund. Spela helt litet och sakta. Jag vill dansa bara ett hvarf eller kanske två med Anna. Ser du inte huru danshungrig hon står där och suger på dig som på en sockerbit. Se så, börja nu — Asta räckte fram fiolen och stråken — utan det evinnerliga stämmandet först. Du spelar ju mycket bättre än Hemming och så raskt sen.

Och Lasse lät sig lockas, ty fyra ögon och fyra händer och fyra fötter hjälptes lustigt åt, och Lasse stod ensam och försvarslös och valbara 20 år.

Han stämde ett par strängar och drog sedan till med en rungande gungande trestegsvals. Asta Maria slog armen kring Annas breda midja och så bar det i väg öfver det mattklädda golfvet. Lasse log, glömsk af seldon och pryl, och skulle just låta andra satsen i valsen klinga fram, då dörren öppnades och Lars Frimans långa figur fyllde öppningen.

Flickorna skreko och flögo åtskils. Lasse fick hastigt fiolen upphängd och stod oviss med84

händerna på ryggen. Rusthållaren hånlog och pekade på de hoptrasslade mattorna. Då sprang Asta fram och rätade ut dem.

Lars Friman yttrade långsamt:

— I mitt hus har man hittills brukat arbeta om dagen och sedan dansa kvällen ut och natten in.

Asta Maria fattade honom försiktigt vid rockens uppslag:

— Far, det var mitt fel det här. Det var jag som lockade dem och nödgade bror att spela och Anna att dansa.

— Följ din spelman och spelevink till bror och se åt, att han sätter sig till arbetet och sen hålls där.

Syskonen skyndade snopna i väg, och Friman satte sig med korslagda armar vid bordet. Hans blickar sökte observera tjänsteflickans miner, men hon hade ställt sig vid spiseln i färd med att tvätta en gryta.

— Anna tycker om dans? Det nöjet bjuds inte ofta i den här gården. Dansa passar för resten inte på en hvardag...

— Rusthållaren ska inte gräla. Det blef ju ingen långdans af, dristade sig flickan utropa, och med detsamma slängde hon sin tjocka ljusa hårfläta öfver axeln.

— Min son lät locka sig att glömma arbetet.

— Han är en snäll och rar gosse, och så tycker han så om sitt strängaspel.85

— Hvem har sagl Anna det? Han kan ju inte tala tre rediga ord utan att hacka.

— Mina ögon, vet jag.

— Kom närmare, så får jag se hvad de duga till.

— Knappast till storgårdsvärdens ögonfägnad.

Flickan skrattade och såg upp under armen.

— Du tycks vara munvig, tös! Hvar har du lärt den konsten?

— Åh, jag har inte tjänat bara hos bönder. Jag har umgåtts både med fint folk och groft folk, ska jag säga.

— Vet du hvad respekt vill säga?

— Kanske — kanske inte.

— Då ska Anna inte glömma, alt jag är husbonde och hon piga.

— Det förra vet jag, och många med, tycks det.

— Hvad menar hon med »tycks det?»

— Rusthållaren, som lär ska vara så orimligt klok, begriper nog halfkväden visa.

— Sjung ut hela versen.

— Nå, hvarför sku jag inte kunna det. Jag har aldrig brukat vara rädd för manfolk. Jag vet nog huru de ska tas, när de börja kuttra. Innan jag kom hit, hörde jag på fastlandet, att det här sku vara en underlig gård, en...

— Gå på bara...86

— en gård, där man visar tänderna åt hvarandra. — Friman log och sträckte på benen. — Kanske jag därför passar bra här. Min mormor brukade säga, att jag visade för mycket tänder, när jag skrattade, förstås.

— Anna hade en klok mormor. Sade hon också, att Anna inte sku föra bud liksom en värdinna?

— Här finns ju en förut, men liten och klen är hon och blek om näsan och sorgmodig.

— Håll munnen!

— Det berättas...

Friman sprang upp och röt:

— Nu är det bäst att du tiger och inte retar mig längre.

— Det var husbond' som själf började.

— Och nu är det slut.

Lars Friman grep efter sin mössa.VIII.

Till kvällsvarden bjöd mor Erika på stekt palt. Den rätten tyckte alla om, men ingen egnade en tanke åt kalfven, som fått offra blod och lif, innan den härligt doftande maten kunnat ställas fram på bordet. Man bara tuggade och sväljde.

Friman och Rilander bytte ibland ord; de öfriga tego. Liksom ett tungt blysänke drar refven och flötet ned mot djupet, så bringar mycken mat i magen tankarna att sänka sig i dådlöshetens stilla haf.

Det var tyst kring bordet i storstugan. Barnen kände sig sömniga och väntade bara, att far skulle resa sig.

Då hördes med ens en rullande rapning höja sig ur drängens vida gap. Erika spratt till, och Asta Maria brast ut i skratt. Magistern öppnade munnen för att säga något lustigt och rusthålla-ren något mustigt, men båda hejdade sig vid ljudet af bjällror från gårdsplanen. Alla reste sig brådskande. Ingen kunde gissa sig till hvilka88

de voro, sora denna ovanliga och mörka tid anländt, men välkomnas skulle de. I Storgården hälsades hvarje främling som gästvän.

Asta Maria, som först hunnit ut, såg en karl hastigt vända sin häst mot Österport och köra i väg. Hvem hade han aflämnat? En ensam kvinna, som löple mot stugans dörr och öppnade den. Hon bar en stoppad långkofta och öfver axlar och hufvud en schal i kärrmyllans färg. Den okända damen skylde fortfarande sitt ansikte och teg, men till höger och vänster bugade hon artigt. Frågor och skämtord kommo från alla håll; hon bara bugade och teg och neg. Olof trissade henne rundt och gjorde slutligen slag i saken, i det han dunkade kvinnan i ryggen under utropet:

— Jag känner henne. Det är ju moster, moster Vendia Martina.

I detsamma flög schalen ned öfver gossens hufvud, och den riktigt afslöjade moster Vendia sjönk skrattande och pustande på närmsta bänk.

— Jag visste ju att ni inte skulle känna igen mig. Inte brukar jag komma åkande i släde med skinnfäll och rya. Och bjällrorna sen. Ni hörde dem, förstås, och det var de som narrade er. Oj, oj, så tokigt!

— Hvems var hästen, sporde en. — Hvem kuskade, ropade en annan. Och hvad den tredje och fjärde skrek blef aldrig utredt.

Gumman gjorde sig ingen brådska med att89

afge sin reseskildring, utan bad all få någonting att dricka. Erika skyndade att fylla ett glas med svagdricka och bjuda henne.

— Ni är snåla på soppan, kära vänner. Nyfikenheten hoppar och bubblar i er som kokande kaffe i pannan, och afundsjukan kittlar er soin tåtel under näsan, för att gamla moster Vendia fick åka efter bjällror.

— Jag lofvar moster, att hon nästa söndag i bredsläde ska få åka ined mig till kyrkan, inföll Lars Friman, och allt hvad gården äger och har af bjällerverk ska hängas kring hennes och hästens hals, bara hon nu, utan att vidare gira, berättar om sin fina åktur.

- Iland på det, Lars rusthållare, och tack för bjudningen! Jag tycker om att åka i godt sällskap och med musik. Och nu ska jag berätta hela historien bara ni först sätter er med öronlapparna på glänt. Det är så otäckt och oroligt att tala, när andra stå och trampa, likasom ville de springa i väg med ens ord.

Så vardt då gumman Vendia Martina, hon som var ingens och ändå allas moster, placerad i högsätet vid husbondens sida. Mon strök ett tag öfver den sylformade näsan, stödde vänstra armbågen mot högra handen och började:

— Från Reimarsudden hade jag gått gent öfver isen till Norrby för att hälsa på svägerskan, som vid månskiftet, som ni vet, anfäktas af flygvärken och därför hålls hemma. På åter-90

vägen hade jag hunnit till det ställe, där bygatan skär landsvägen, då pastorn kom körande sin kvicka bruna häst, den där som kostat 275 mark. I släden hade han till kamrat en främmande ungherre med glasögon. Då pastorn

kastade ögonen på mig, där jag stod och neg i den djupa snön, drog han in tömmarna och ropade åt ungherrn: »Si, där är just en sådan du spanar efter».

Då klack det i mig förstås, och hela mitt syndaregister med arf- och verksynder, stora och små, hemliga och uppenbara, kom nedramlande liksom en mörk tapetrulle kaflas ut. Herrarna talte sinsemellan på latin, eller kanske var det något annat hednaspråk från Ovambo-landet, och sedan lockade och tubbade pastorn mig att ta plats på kuskbocken och bums följa med till prästgården.

— Vendia Martina är väl inte rädd, sa han.

— Nej, sa jag bestämdt, i sällskap med en kyrkans tjänare far en stackars synderska väl inte på andra än goda och raka vägar. Och vet ni hvad pastorn då utlade? Jo, han började tata om de dåliga landsvägarna, som sockenborna inte bry sig om att hålla i skick. Då tänkte jag: Ack, du illmarige tempeltjänare, du är ock en skämtare och ordvrängare som vi syndare på vår ö. Men hvad jag vidare tänkte, har jag glömt, ty jag hade fullt göra med att hålla mig fast vid den smala kuskbocken och91

inte tappa svägerskans jästbröd. Här är det. Si, men inte röra! — Släden ,slingrade fasligt i vägkrökarna, och snöbollar från hästhofvarna flögo mot ögon och näsa ,men inte släppte jag taget i kuskbocken och jästbullan.

När vi väl kommit fram, persvaderades jag att stiga in i stora salen. Unga frun i blårandig ylleklänning och hvitt förkläde tog mig i hand och sa bus bas:

— Nej, så mor Vendia har runda och röda kinder, alldeles som en rosenpotät! — Ni kan ju begripa, att jag var litet opptröskad af farten och rödbrusig af kylan, men var det nu en sak att tala om och på det viset med gammalt folk. Asch! Jag neg och svarade:

— Ah kors, hvad pastorskan är poetisk.

— Rätt så, inföll Magistern och nickade.

— Och när jag märkte, fortsatte gumman ifrigt, att unga frun tycktes höra till det slags herrskapsfolk, som flyttar ut från städerna och tror, att man inte kan tala tio ord med bondfolk utan att ställa sig barnslig och göra sig kvicklustig, så la jag hufvudet på sned och sa i sockersirapston:

— Pastorskan ser så frisk och fager ut som en ljuflig morgonstund.

— Hvad menar mor Vendia med så granna ord?

Jag såg på minen, att hon bestämdt tyckte att jag var enfaldig; men jag hade märkt, att92

lion hade två tänder lappade ined guldpluggar, och därför hviskade jag oskyldigt: — Morgonstund har guld i mund. Det tyckte väl människan lät ännu dummare. Ja, sedan logo vi som två änglar åt hvarandra.

Pastorskan gick nu ut efter att ha sagt, att hennes bror .snart skulle komma. Jag gissade genast hon menade ungherrn från slädan. Medan jag väntade, satt jag naturligtvis inte med händerna för ögonen, utan jag kikade uppåt de fina spetsgardinerna och jag skådade ned på den granna bordsmattan med rosor och liljor och granngröna blad och tänkte:

Inte är pastorsfolket så fattigt, fastän pastorn klagar öfver dåliga tider och liten lön. Och en orimligt stor släkt måste de höra till; på väggarna hängde fasligt många fotografibilder i smala guldramar. Genom den öppna dörren kunde jag skönja pastorns stora bokhylla. Där fanns så mycket hela och trasiga böcker att jag tänkte: Må du ock ha läst dem alla? Och har du det, så inte har den lärdomen färgat af sig på fåren i din hjord. Naturligtvis tänkte jag inte på Magistern och rusthållaren, som båda har bokvett och böcker, som de kanske läst.

Längre hann jag inte fundera; ungherrn steg in, stängde dörren efter sig och hälsade. Han hade just ätit mellanmål, såg jag af munspelet. Men kanske är det bäst jag fortsätter en an-93

nan gång. Det lider ju mot natten och jag såg att Friman gäspade.

— Det gjorde jag kanske, inföll den utpekade, men det var inte illa ment. Jag liksom de andra vill nog genast höra

slutet. Vendia Martina är känd för konsten alt kunna spinna långlin.

— Så ske er vilja. Ungherrn hälsade och sade sig heta Fors och vara fruns köttsliga broder. Då jag därtill inte hade något att invända, teg jag, och då sa Forsen åt mig, som stod bakom länstolen, ord för ord så här: »Pass inga vå bliger, mor, utan kåmin hi och sitin ner!» Det tyckte stadsherrn visst var lagom tal, som en landsgumma kunde begripa, och det begrep hon förstås ock, hon som så ofta i läsförhören svarat rätt på prostens allra obegripligaste förståndsfrågor.

— Jag sku länge vilja språka med mor Vendia.

— Sa' han länge?

Ja, har inte gumman kanske tid?

— Mycken tid hafver gått, men mycken tid återstår än tills...

— hon blir hundra år. Nu är hon bara 65.

— Det var på spiken rätt, bara han först tar bort 14 och ett halft.

Då saktade Forsen farten i ingångsmarschen och sporde litet fogligare:

— Är Vendia ogift eller änka?

— Nej, så väl är det inte. Gubben min, som94

är fiskare, sitter hemma och pliggar halfsulor, men törs jag fråga: Ä' Forsen ungkarl?

— Ja, så väl är det.

— Då törs jag kanske vidare fråga: hvad är herrn för en herre?

— Student. — Nu ska jag skrifva upp Vendia Martinas fullständiga namn och adress.

— Låt bli med det, sa jag. »Det kommer bara olycka af oppskrifvandet, sa Kallbäck-Kristin, när befallningsman steg in på gården.»

— Men jag är ingen länsman för sjutton!

— Ho vet, hvad en karl är och blir. Jag hörde ju pastorn säga: Si där är just en sådan du spanar efter.

— »Det stämmer, sa katten när han dansa på piano.»

Då började vi förstå hvarandra bättre, och jag ville inte mer spektakla, då han tillade:

— Jag har hört att mor Vendia känner till en hel hop gamla svenska folkvisor, dem hon i sin ungdom hörde sin farmor sjunga, och Vendia lär ha en duglig sångröst har jag ock hört af pastorn.

— Jaså, jaså, menade jag.

— Det är viktigt att de gamla vackra visorna i tid upptecknas och bevaras. Förstår Vendia riktigt hvad jag menar och vill?

— »Något ditåt, sa Ragnkila-Hulda, när hon hörde friarn hosta i farstun.»95

— Sjung nu en visa, så skrifver jag med detsamma upp orden och melodin.

— Det passar inte, då pastorn sitter i ena kammaren och hans svarta postillor stå i den andra, att tralla världsliga låtar. Det är ju nöd i landet och kantor Carlsson, som bor nära intill och har en god röst, känner flere psalmer än jag.

Detta och annat mer messade jag emot, men Forsen var morsk och envisades. Sist vardt jag riktigt arg och fräste:

— Studenten är riktigt tokig med sitt upp-skrifvande. Det är onödigt. Jag är gamla människan och behöfver aldrig rita annat än bomärket och det är stora W. Då ropar Forsén: Ve öfver Vendia som är så envis, och sen visade han

under |näsan på mig en af bankens vackra marksedlar och tjusade. Ja, då narrades jag att stämma upp först en visa och sedan en till och sist blef det väl sju eller åtta. Slutet på alltsammans blef att jag fick åka hem i pastorns egen släde, och där har ni nu hela historien med en jästbulla till hufvud och en mark till svans. Dess konstbesvnnerligare var den inte. Och nu ska jag löpa hemåt för att se efter huru gubben och halfsulorna och barnen skött sig under tiden.

— Tack ska Vendia Martina ha. utbrast Magistern och sträckte fram handen öfver bordet.

— Förtjänar int'. Och nu godnatt, alla här96

inne, stora och små. Friman minnes väl att vi nästa söndag ska åka till kyrkan i bredsläden? Hi, hi.

Vendia Martina hade nog helst sett att den färden aldrig blifvit af, ty när hon och husbonden under bjällerklang vid klingande före reste upp till kyrkan, bar Vendia vid en rem kring halsen tre stora bjällror. Schalen täckte visserligen spelverket, och hon rörde sig så försiktigt som om hon vandrat öfver hönsägg eller glödande kol. Och det lyckades; det blef intet skrammel |hvarken på kyrkgången eller när hon darrande och ängslig åter steg i släden.

Det var den kyrkfärden, som till mosters dödedag gaf henne tillnamnet Bjäller-Vend-1 a och den gaf äfven rusthållarens namn en viss klang.IX.

Icke var det brukligt i skären och allra minst på Lars Frimans marker att husbonden eller hans underhafvande gåfvo sig ut för att spatsera utan mål; ett ärende skulle man ha, det må sedan ha varit verkligt eller föregifvet. Endast tvenne funnos som kommo och gingo efter fritt behag. Den ena var Magistern, den trägna vandraren längs körvägar och skogsstigar, och den andra var Hemming, men så betraktades ock den förre af somliga såsom litet underlig, och den senare var det obestridligt.

Hemming hade i unga år ägt en hemmanslott i västra Nyland, men af elaka bröder ätits ut och slutligen fördrifvas. Grunden till misssämjan hade till och med skvallret tappat bort. Lars Friman, som skänkt den hemlösa mannen en fristad på sin ö, hade som den förste kommit under fund med alt Hemming kunde icke blott räkna och skrifva, utan var — såsom Magisterns ord fallit sig — en tänkande man; dessa företräden hade kanske uppväckt de elaka brödernas afund.

7 — G&rden med de fyra grindarna.98

Olyckorna hade slutligen hängt tiggarpåsen öfver Hemmings skuldror, men den bars lätt, icke för att brödbitarna skulle ha varit små, utan tack vare tiggarens besynnerligt sorglösa mod.

Hemming var till yrket vandringsman. Sattes han till ett arbete, hölls han därvid en timme eller kanske två; så kom oron och tog honom bort. Hemming ville icke gräfva diken, icke hugga gärdsel; han ville vandra mellan andra och spela fiol för sig själf. I den konsten var han jämt så skicklig, att han tyckte det var ljufliga toner, som strömmade fram ur hans skröpliga, gråslitna instrument, och hvad andra tyckte lade ban ej märke till.

Hemming hade .utvalt åt sig ett par älsklingsplatser, dit han ofta drog sig undan med sitt strängaspel. Var vädret regnigt, kröp han upp i den gamla kvarnen och spelade lustiga låtar för att locka fram solen.

Ljusa sommarkvällar sågs han åter nere på Bänkholmen vid foten af en hög gult grus, där besynnerliga utländska växter stucko upp. Den grushögen hade sin egen, sin sorgliga historia. Det var skonerten »Elviras» sista barlast, som hon lämnat efter sig på hemstranden, innan den drog ut på sin sista resa. En stormby stjälpte skutan vid Ölands södra udde, och där drunknade fem man och befälhafvaren Gustaf Friman, yngre broder till Anders, och Hemming99

hade tio år sett upp till Gustaf som till en öppenhjärtig och frikostig vän. Därför satt han vid grushögen och spelade sånger om saknad. Det gillade båtsman Broman, men drängen och Blomberg och Ileiala tyckte att Hemming var barnslig.

Fiolen, de kläder han bar, en psalmbok och tiggarpåsen af oblekt lärft bildade Hemmings egendom. Endast då

han ibland kröp ihop under sin på land kullstjälpta ekstock — af Väppling noga taxerad till 80 penni — hvilade han under eget tak, men i stället ägde han ett hem nästan i hvarenda stuga. Spelmannen kom alltid objuden och gick aldrig bortvisad. Han steg icke i vägen för männen, och kvinnorna tyckte han var så foglig och snäll; han spisade så litet vid måltiderna.

Det gjorde ock de ömhjärtade ondt att se hans bara smala hals, påminnande om en ofjäd-rad fågelunges. Spelmannen var dock ej så ynklig .hans kropp såg ut; han hade reda på sig.

Om Lena Råbäck frågade, huru det led med Vendia Martinas mattväf, eller om Johanna i nybygget sporde efter hvad svägerskan i Storgården hade för händer, visst kunde Hemming ge klokt och kort besked. Han gaf akt på det människor gjorde, icke på det de sade; sålunda sådde han aldrig ut käringtänder längs vägarna.

Till hans besynnerligheter hörde ock alt tala väl om andra.100

På ön' fanns det många äldre, som följde den dumma seden atl ideligen gnata på de unga och beskärma sig öfver deras tilltag. Hemming däremot talade bara godt om ynglingar och flickor, och ingen kunde i ett långt tal inlägga så mycken förståelse och välvilja som Hemming i sitt, i skiftande tonarter vackert varierade, utrop »Den ungdo men, den ung-dom e n»!

Då Friman kallade samman sina lustiga gubbar, hörde Hemming med till gelaget, men han pratade ej och drack ej som de andra, utan satt tyst i sin vrå, till dess att husbonden bad honom taga fram fiolen.

Sedan den kvällen Hemming riktigt räknat ut huru många kubikfot sten skulle åtgå till en stallsbyggnad, 4 famnar bred och 7 famnar lång, hyste Friman än större respekt för gubben. Denne hade ock i dag utfunderat ett slags räkne-gåta, som rusthållaren omöjligen kunde lösa. Hemming hade i en tidning läst, att Sveriges befolkning den sista december 1S65 var så och så stor, och sporde:

— Hur ska man med bara t v å siffror skrifva ul Sveriges folkmängd, fastän den är större än fyra miljoner?

Se det kunde inte den andra. Då smålog Hemming och ritade med stafven i snön talet 4, 114, 141.

Detta med räknetalel hände dagen efter101

Vendia Martinas visit i prästgården, och den dagen låg ypperlig skarsnö öfver fäll och isar. Friman och Hemming stodo än och språkade utanför 'Österport, då från isen en man på skidor satte kurs på dem och efter ett par minuter andtruten stannade. Han pekade med skidstaf-ven upp mot gården.

— Hvem bor där?

— Jag.

— Rusthållar Friman således. Det var tur för mig att träffa husbonden så snart; något ärende har jag dock icke till er. Jag är studerande Fors ifrån universitetet i Helsingfors. Jag hade egentligen kommit på besök till min syster och svåger i prästgården, men det vackra vädret lockade mig hit ned till er ö. Jag gjorde ock i går bekantskap med en viss Vendia Martina...

— Känner till historien. Stig in, var så god. Ja, min kamrat här det är spelman Hemming.

— Fägnar mig att höra. Hemming är kanske en mästare på harmonika, ja, dragspel, hand-klavér heter det på högsvenska. Spelar han...

— Kommer aldrig i fråga. — Hemming gjorde en gest som om han fört en stråke och nickade vänligt.

Under vandringen fram till trappan undföll del studenten att han ämnade studera sig till arkitekt. Lars Friman blef intresserad och bjöd honom stiga in i salskammaren och där kasta102

en blick på ritningen till stallsbyggnaden. Det gjorde studenten, och för alt dölja hans okunnighet i byggnadskonsten utföll kritiken blott i form af hm, hm. Men han erbjöd sig raskt att från Helsingfors anskaffa vackra ritningar till det planerade nya boningshuset. Mera behöfde han för ögonblicket ej anteckna än att huset skulle byggas 100 fot långt och inrymma sal och åtta rum. Rusthållaren var idel förvåning, men generad kände

han sig, då han måste vädja till den unge mannens tystlåtenhet. Fors slog honom förtroligt på axeln.

— Jag förstår husbonden så väl. Den nya fina karaktärsbyggnaden skall förstås bli en glad öfverraskning för gumman! — Ja, nu vill jag ut 'för att söka upp den trefliga Vendia, och kanske tittar jag in i några andra stugor, om jag där kan snappa upp en vacker visa. Husbonden är väl sedan så frikostig och bjuder mig på middag? Jag är icke alls bortskämd, utan har enkla vanor.

Studenten sände en snabb tanke till en viss lokal vid Ludvigsgatån 5, där i det låga trähuset åt gatan i ett rum och kök logerade vaktmästaren Kalle Fors med hustru och tre söner.

Friman låste in sina papper, skrapade sig bak örat och gick för att med ena dragoxparet för häckslädan fara efter hö.

Fors åter förflyttade sig med tillhjälp af skidorna hastigt till stugan, där Vendia Martina103

bodde. Han emottog anvisningen att Lena Råbäck och Väpplings svärmor voro sångkunniga samt uppsökte dem. Om de två visiterna fick Bjäller-Vendla senare veta, att hennes skyddsling, som i prästgården artigt gett henne en mark, af Lena bjudits på kaffe, men icke förstått att tacka, och i Väpplings kammare hade den frispråkiga och glada ungherrn satt sig med fötterna uppe på soffan. Därom sade skomakaren efteråt helt kort:

— Inte är ju soffan så fin, men den är ändå den bästa jag äger.

När studenten slutat sin rundtur, återvände han till Storgården och steg med självförnöjd uppsyn och mössan på hufvudet in i stugan. Asta Maria satt i väfstolen, och Anna spolade garn.

— Hejsan, god middag, flickor! Ni är flitiga. Det är rätt. Man kan både spinna och väfva sig till lycka. — Jaså, där ha vi också fader Hemming. Hvarför spelar han inte, utan sitter och tittar uppåt spinnrocken ? Hvad heter flickorna, spelman?

— Ja, den ungdomen, den ungdomen! — Hon som sitter i väfstolen och skrattar, hon är Lars Frimans dotter och hon heter Asta.

— Det var tusan så fint namn. Asta, eller riktigare Asta, hette ju Olof den heliges moder; det lär inte ni veta här.

— Jo, det lär vi veta här och litet till, sva-104

råde hon som bar namnet, och med detsamma kastade hon en skälmsk blick mot en krokryg-gig långhårig man, som satt i motsatta vrån och knöt nät. Fors märkte ögonkastet och vände på hufvudet.

— Jaså, där är en gamling till. Hvad håller han på med? Ska det bli sommarbyxor åt far?

— Nej, kära herre, vi här på landet kallar ett sådant 'skirt tyg bara för :ett löjnät, ljöd svaret i ödmjuk ton.

Flickorna skrattade och Hemming sträckte på sin trådsmala blåbleka hals som fågelungen ur boet.

— Hvad heter den andra, hon med de hvita tänderna?

— Henne kallar vi för Anna.

— Det ser ut som om tösarna vore stumma, utbrast studenten och slog sig ned på en stol nära intill.

— Vi har det så svårt att hitta de riktiga orden, sade Asta Maria och lät väfskytteln löpa öfverdådigt flinkt.

— Vi är så blyga och ofullkomliga, när en så fin studentherre från riktiga Helsingfors beskådar oss, tillade Anna och flyttade sig så att väfstolen litet skymde henne.

— Jag kan just tänka mig att hit sällan kommer folk från en storstad. — Har gubben Hemming varit i hufvudstaden?

— Inte, så vidt jag kan påminna mig.105

— Jag som är född där och studerat där i alla mina dar skulle kunna berätta intressanta saker om den stora och vackra orten.

— Är det då sant att staden har namn efter en stor fors, som lär finnas midt i staden, frågade nätbindaren.

— Nej, och det är en half mil till Vanda å och vattenfallet. Där har 'jag varit flere gånger vid islossningen.

— Har herrn inte varit annestans på landet? sporde Anna med hufvudet på sned.

— Jo visst, på Drumsö, Degerö, Meilans och många andra sköna landlställen och stora egendomar i södra Finland.

— Ah hå, suckade fiskargubben, jag har alltid fått lof att hållas på den plats, där jag för tillfället befunnit mig.

— Det var just det jag tänkte, ni är en äkta infödd Storöbo.

Åter ljöd flickornas fnittrande skratt och det ljöd så hjärtligt, att äfven Hemming måste instämma. En stråle novembersol strök med detsamma genom hans glesa röda hakskägg.

Också studenten log, då han frågade: Hvad har ni så roligt åt, flickor?

— Bäst att fråga fiskargubben, inföll Anna. Han är vår talman och kan, om ban vill, ge besked om tusen saker.

— Ah, tusan, är han så lärd, då är det väl bäst att jag stiger opp och bockar för den vise106

mästaren. — Hvad heter du, nätknytare? — Säkert Pettersson?

— Nej, Patersson skrifs namnet, fastän det efter engelskt uttal läses Rilander.

— Det var besynnerligt.

— Snarare kan man säga besynnerligt om vår husbondes vanor. Jag tror ban kommer snart.

— Hvad menar ni?

— Ah, bara det att om en bondpojke kommer in i hans stuga med mössan på, så slår Lars Friman bums hufvudet af honom. — Fors strök generad af sig mössan. — Det ligger visst redan ett dussin af den sorten begrafvade bakom kållandet.

— Hvad pratar gubben för dumheter? — Vill han kanske skämta med mig? — Vet han inte, att jag är från Helsingfors och studerar vid universitetet?

— Jag måste väl tro det, då herrn säger, och hålla mig till skylten, fastän utanskriften är litet oläslig. — Jaså, herr Fors ä r en civis aca-demicus, fägnar mig göra bekantskap. Låt oss nu höra några akademiska nyheter, non multa sed multum. — Qvis est praeses consistorii et rector magnificus? — Hvad heta pedellerna nu för tiden? — Är ban ännu i tjänst latinprofessorn, som tryckte hatten på hufvudet, innan han steg in i duschskåpet? — Lefver han än den lille halte 'zoologen, han som i en tentamen fick107

en liber studiosus att bedyra det vanliga husflugan, Musca domestiea, består sig fyra ben?

— Hur i all världen vet ni sådant där?

Studerande Fors blef sittande med öppen

mun. — Rilander placerade nätet på bänken, gned sina händer och gick med gravitetiska steg mot dörren. Där vände han sig om.

— Anna lilla, var snäll tag fram en ren handduk.

— Hvad ska Magistern med den?

— Bjud den åt studenten. — Det föll litet snöslagg på morgonen, och han är visst litet våt bak öronen.

Fors slog sin skinnmössa i bordet.

— Var den där en magister? — Nå ja, i en gård behöfs det inte två. Farväl, söta små flickor, hit kommer jag igen först som professor.

Studenten skrattade och gick att taga fram sina skidor. Asta Maria och Anna sågo ej rätt belåtna ut, men Hemming log, drog in sin långa hals, och mumlade: Den ungdomen, den ungdomen.X.

Det var pingst och guffar satt i skjortärmarna och rodde. Han har samma namn. Matts Wiss, som hans fader 1808 på dragontorpet i Rilax. Nu var guffar torr och fårad som en väderbiten gammal ladvägg, men åldern hindrade honom ej från att ensam i båt inom ett par timmar förflytta sig från egen kyrkstrand till Storön. Ja, då en bjudning kommit till Lars Frimans kalas.

Guffar kände sig upplifvad och njöt af tjär-doften från sin nystrukna farkost. Han såg sig omkring granskande, såsom den gör hvilken spanar efter utveckling och förändring.

Hafvet låg orörligt, blankt och blått. Icke ens de större fjärdarna krusades af en vindkåre. Solen sken från en molnfri himmel, och vattenspegeln återkastade dess bländande skimmer. Fastlandets strandremsa tedde sig gråbrun och öde. Björkarna sträckte sina bara armar mot solljuset i bidan på löfsprickningen.109

Båten passerade nu utmed en slätslipad häll, där graniten lyste röd, men Gråörn längre bort gjorde skäl för namnet. Dess mark och mörka bari-skog låg på vattnet som ett pösande svartbröd på silfverbricka.

Tyst var det längs stränderna, men öfver vattenytan och klipporna rådde sjungande lif. Väldiga flockar allor ströko kucklande af och an. De hade under uppehållet i ytterskären stillat sin åtrå efter föda och sågo nu feta ut.

Alfågelns flykt utmed vattenbrynet betraktades från en högre synpunkt af måsar och trutar. De voro uppe på spaning efter fisk. Doclc inte alla, på en häll hade en flock slagit sig till ro.

Gubben i båten hvilade på årorna. Det såg både högtidligt och lustigt ut. Sju måsar sutto orörliga i ring kring en åttonde. Han i midten svängde på hufvudet och blängde med ögonen, men teg liksom de sju. Plötsligen slog måskungen ut vingarna och flög. En af de sju intog hans hedersplats och betedde sig på samma sätt.

Matts Wiss begrep icke alls hvad saken gällde, men han log vid tanken på att måsarna kanske höllo vårting. Och en stund senare måste gubben riktigt skratta, då han iakttog ett annat, ett stormigare uppträde.

En roflysten smutsig kråka med stripiga vingpennor ville förskaffa sig en läcker måltid på bekostnad af ett trutpars ägg, men de anfallna110

föräldrarna skriade på hjälp. Det vardt den gången inga förlorade ägg för hvitfågelparet, utan kråkan fiek på truten och måste smädad, hackad och stönande flaxa i land.

En half timme senare förtöjde roddaren sin båt vid Storöns strand. —

Följande kväll, det var pingst annan dag, satt guffar välbehållen och mätt i storstugans breda gungstol och språkade med Magistern vid sin sida. Längre bort på bänkarna sutto ett halft dussin karlar i helgdagsdräkt. Det var Frimans »lustiga gubbar». De hade blifvit stämda att infinna sig och hålla sig redo att berätta om märkvärdiga resor eller om spökerier.

Rusthållaren, som icke tyckte om söl vare sig det gällde tal eller handling, hade de senare åren funnit det vara praktiskt att på förhand uppgöra ett slags program för gubbarnas gillen. Sista vårmötet hade egnats åt självupplefda olyckshändelser till lands eller vatten, medan höstmötet bjudit på orimliga historier; uttrycket innebar att det stått enhvar fritt att ljuga ihop hvilka sagor han behagade; den som lyckats bäst, hedrades med största bifall och en bottenskål.

— I afton ska vi för ombytets skull hålla oss till sanningen, hade Friman nyss förklarat. — Den som ljuger får afdrag på trakteringen och sker det två resor, må han gå. — Hör ni,111

gubbar, ska vi råda båtsman Broman att försvinna?

— Det var då också tusan — utbrast den utpekade och gjorde en ansats att slå näfven i bordet, men hejdade sig för kaffekopparnas skull — att Friman igen kommer och påstår, att jag seglar med lögner som barlast. Jag heter visserligen Mårten, men inte Mårtens gås. Liksom jag vet att »mörksens gärning är dagsens åtlöje», så är det

mesta, ja, det allra mesta, jag talar dagsens sanning, och om jag ibland kryddar fet mat, så sker det för smakens skull och för att jag varit i sådana världszoner, dit ingen af er stuckit näsan. Eller har kanske någon varit i Ranguun eller Batavia? Har någon af er ätit stekt zebupuckel eller kokt gödelefant med ris och curry? Vet ni, gossar, det är någonting sju djäkligt starkt! Den kryddan bränner i mun och måge som klaraste eld, och en vanlig nordbo skulle svimma eller dö, om han inte genast släckte eldsvådan med någon passlig dryck.

— Kanske helst med eldvatten, inföll Magistern deltagande.

— Nej, och inte med kölvatten heller, fräste Broman och grep efter sin tobakspipa.

Ett fortsatt ordskifte afhöggs, ty husbonden vände sig till gästen:

— Se så, guffar Wiss, »nu börjas det, sa han som visa björnen». Vi låter inte Broman112

hålla längre tal, ty »det blir inga byxor al' den västen». Att giiffar och ingen annan ska ro ut med första berättelsen, är visst och sant. Skål!

— Kanske ni redan hört alla mina små historier?

Så gräf fram en repetition, repetere non gravat, brukade romaren säga. Därmed tillstyrkte Magistern och fortfor: — Gör början, Matts Wiss, så ska vi andra sedan i gåsmarsch följa efter. Och ingen kruserlighet på strandbredden, utan hoppa bums i badet, om jag får be.

Som ni vill, godt folk, sade guffar betänksamt och gick bort till fönstret. Han blickade oafvändt ut liksom hade han sett någon gå fram under äppelträden.

- Det är nu nästan'femtio år sedan jag första gången tog i land på er ö, den del af världen som ni självfva tycker är den vackraste ocli yppersta. Ja, växer gör det ju nog här. Jag minns så väl gamla Frimans ord: »Om man börjar hugga ner skogen på ön, så hinner man inte 1111 norra ändan, innan ny skog skjutit upp i den södra». — Det var den sommaren kejsar Alexander gjorde sin långa resa genom Finland. Se det var en herreman del, och samma säger jag om Alexander II, som jag med egna ögon sett i Åbo. Men det hör egentligen inte till min berättelse från 1819.

Lars Friman, som nu sitter där, en lång-113

skäggig rusthållare och häradsdomare, sprang då som åttaårig pojke barbent med ett hängsle öfver axeln kring backarna, och därför må han ursäkta iatt jag inte vidare fäste mig vid hans halftvättade lilla person. I gården fanns det andra att se upp till. Här regerade då hans far, länge Olof Larsson Frinian, som några år senare efter fallet från ritaket fick lof att linka fram 'som Halte-Olof.

Mycket gaf man akt på honom, men kanske än mer på den vackra och ståtliga gårdsvärdinnan. Hon kunde tala två språk och litet på det tredje och det var tyska. Hon var hemma från Viborgstrakten, och det gjorde väl sitt till att hon kände sig främmande bland stugorna i skären. — Men jag glömmer ju alldeles bort att det här känner de flesta af er förut till.

— Skadar inte, utbrast rusthållaren, det är • tvärtom gagneligt och nöjsamt att höra om del guffar själf hört och sett. Fortsätt bara!

— I arbete var värdinnan duktig och i trädgården stå väl än fruktträd, dem hon planterat. Jag minnes det någon sade, att hon medhämlat nymodiga saker och seder till ön. Kvinnorna undrade öfver hennes kistor, fulla af granna dukar, täcken och spetskjolar, och själf såg jag med egna ögon i stallet, eller kanhända var det i boden, hennes pärlstickade ridsadel. Den finns 'väl i behåll, Lars? Det var gråa och hvita pärlor...

8 — Gärden med delfyra grindarna.114

— Nej, när malarna börjat äta upp åbäket, brände jag upp resten, svarade husbonden kort.

— Jaså, del gick på det viset med den härligheten. — Men hvart ville jag riktigt komma? — Jo, värdinnan, som hette Elvira Amanda, som ni alla veta, hade ett så fagert ansikte och sådana gladt spelande ögon, att alla karlar

måste bli kära ii henne. Jag var bara nitton år, så det var väl ej att undra öfver alt jag redan första dagen kände mig yr i hufvudet bara för de blickarnas skull, och det ref så underligt i bröstet. Men trösta mig, det hade gått värre med större hjältar än mig! Femtioåriga styrman Alfred Eklund hade kvinnan narrat att på blanka hvardagen plocka åt sig buketter af ängsblommor och syrener och fått karlen att i sena kvällstunden krypa in bland hallonbuskarna kring Brita gummans källa och där med björklöf kring hatten sitta och ropa kuk-ku, kuk-ku!

Elvira bad också mig sent på kvällen gå ut att plocka blommor åt henne. Och ni må tro att jag rände i väg kring åkerrenar, hagar och ängar. Rågen stod just i blom och jag hittade duktigt blåklint. Sedan sprang jag långt inåt Stormossen, ty därifrån trängde den starka lukten af nattvioler. Jag föll på knä utan att bekymra mig om daggen i gräset eller vätan mellan tufvorna. Jag ref till mig blommor så mycket att man kunnat fylla tre kannor. El-115

viras blickar, tyckte jag, återspeglades ur daggdropparna och de glänste som lysmaskar från örternas stänglar. Ja, kära vänner, så tokig kan en nittonåring bete sig, när han är kär!

Guffar gjorde ett uppehåll i sin berättelse och snöt sig, innan ban med blicken fäst mot fönsterrutan fortsatte:

— Bäst jag låg där framstupa och ref Lill mig de grönbleka fina blomstren, ropade någon sakta mitt namn. Jag lyfte upp hufvudet och stirrade med runda ögon åt alla håll, men ingen lefvande syntes. Det var besynnerligt. Då hördes ropet en andra, en tredje gång från samma håll. Jag sprang upp och såg nu mellan träden en skepnad i böljande hvit dräkt. Ljuga skulle jag, om jag sade att det såg ut som ett liks svepning: dräkten var skimrande och mjuk loch påminde om rök eller dimma. För något dylikt hade jag ock tagit spöket, om jag ej tydligt sett en uppsträckt bar kvinnoarm och sett handens fingrar spela inåt, så här. Och ofvan fingerspetsarna syntes åter Elviras ögon tjusande och lockande.

Då vardt pojken rädd. Han böjde sig ned efter blommorna, men hörde rösten tydligt säga: »Låt bli!» Den ljöd så befallande att han inte hade makt att ta upp blomstren, ulan sprang raka vägen till gården och lade sig.

Blommorna, som jag lämnade i sticket, ser jag än tydligl för mina ögon och jag tycker116

att de borde ligga där ännu i dag. På morgonen väntade jag att värdinnan skulle fråga efter buketten, men det gjorde hon rakt inte, utan skötte sina sysslor utan att en gång se åt den besvikna ynglingen. Dagen därpå reste han från ön.

— Och innan nattviolerna nästa år blommade, var Elvira död och begrafven, tillade Råbäck med allvarlig röst.

— Ja, sorgligt nog för mig och småsyskonen, utbrast Lars Friman, men den saken har ingenting att göra med guffars blomsterplockning och skogs jungfrun i kärret.

— Det har jag inte heller sagt, men granna ögon hade din mor, Lars. Det var väl att du inte fick likadana, väl för kvinnornas skull, till-lade Matts Wiss leende och strök sig om munnen.

Rusthållaren tycktes smått brydd och vände sig mot bänken, där »gubbarna» sutto andäktiga i rad.

— Nu är det din tur, Väppling. Har du en god bit i påsen, så bjud den åt Blomberg; han ser så hungrig ut.

Nils Väppling rätade på sig, tog bladet från munnen, det vill säga lät tobaksbussen försvinna i näfven, och talade:

— Tror Blomberg på Guffars spöke och på andra? — Nej, det gör han förstås inte, ty han är ung och tror sig visare än vi gamla. — Sitt

stilla, Blomberg, och lig, nu är det jag som för117

ordet och inte han, och var viss på att äfven han inom natt och år får skåda »Skiparn». Gå då vackert hem och välsigna sig och kryp med hufvudet under täcket och vänta på det som kommer. Känner han ordspråket »Slå sten mot uggla, slå uggla mot sten, det gäller alltid ugglans ben.» — Jaså inte, men hör på nu!

För tjugu år sedan fanns här på vår ö en häst, hvars make inte finnes inom tio socknar. Frimans far hade köpt den för 115 silfverrublar af en kofferdiskeppare från Nagu, och därför fick hästen namnet »Skiparn». Brun var vallacken till färgen, stor och stark. För honom var intet lass för tungt. Fram gick det med fart uppför och utför

backar. Men ett fel hade Skiparn liksom andra syndiga människor, ocli hans var, att han inte tålte se någon ofärdig. Kom där någon med armen i band eller lin-kande på träben, så stegrade ban sig och satte af i vildaste sken.

På den tiden brukade min läromästare, skomakar Westerlund, färdas kring stugorna på ön; skicklig var ban i sitt arbete, men hade det felet att gå på kryckor. När Skiparn första gången såg skomakaren på fyra ben komma öfver ribacken, satte han ;af till skogs. Och när samma sak händt en gång till, måste folket hålla Westerlund inne, när hästen var ute. Ingen kunde förklara hvarför Skiparn inte tålte se åt krymplingar. Sin hemlighet tog han med118

sig; grafgropen, dit gamle Skiparn hamnade, ligger, såsom hvart barn vet, 150 steg nordost om Råbacks stuga.

Vi hade här ingen präst alt läsa öfver honom, och nu — hålls han inte på sin plats.

Ser Blomberg, det är möjligt atl Skiparn, innan han blef häst, var hofråd, magister eller kanske torpare och gick med kryckor och då fick ,så nog af träbenen att... Ja, hvad vet jag. Nio månader efter hans död kom Vendia Martina en kväll i mörkret upp från båtstranden, och då såg hon Skiparn ränna i väg mellan trästammarna i skogsbrynet. Inga hofslag hördes, inen fort gick det och eldstrålar stodo ut från näsborrarna. Han trafvade som en kungshäst och kroppen lyste röd. Han var förstås flådd, Blomberg, och det var både grant och grufligt, sa käringen. Samma natt fick Vendias yngsta flicka mässlingen och blef också röd.

Sedan den kvällen har Skiparn visat sig fem gånger. Den sista var då Isaksson Olofsnalten såg honom klättra öfver spanterna på den sjunkna skonerlen »Argo». Den ligger nedanför Svalberget nära Hoppet» och Friheten», och »Friheten» var den sista som gick till botten. Där kommer hon att ligga till domedag, för se, Blomberg, träd förgås inte i vatten. — Själf har jag ock en gång sett skymten af hästen. Det skedde bortom kärrängen en kväll, då solen röd som en stor apelsin for ned i hafvet. Samma119

vecka brast min första framtand. — Ja, så var det med min historia, och nu må Blomberg minnas, att det gäller ugglans ben, när Skiparn kommer trafvande.

— Tack för rådet, svarade Blomberg, jag ska nog hålla ögonen opp. Jag kan förstå att skomakar Väppling har i tankarna lädret på Ski-parns rygg. Det var väl lika starkt som kräket.

— Bestås det inte kvickare tal, är det säkrast att spara på det enfaldiga.

Torparen Blomberg teg, ty rusthållaren tog ordet.

— Se på båtsman Broman, han sitter redan och lurpassar lik en sjörövare, klar till äntring. Nu kommer det visst någonting drygt.

— Ni tror, pojkar, att jag inte kan berätta annat än gamla .skepparhistorier, sade Broman och strök sig om hakan, men nu ska ni få höra på annat. Och märk, att jag på slutet talar om den längsta och värsta resa en människa och ett par stöflar kan göra. — Se opp, Väppling!

— Broman börjar med skryt, inföll Isaksson, men det borde han inte ha gjort, ty ögonblickligen flög rådet fram:

— Ison, hal in läppen, det faller dagg. — Hör på ni andra.

Det var en gång två Pargasbor, en fattig och en rik, som sku fara till Salo att köpa salt. Den rike satt i kärran och den fattige lunkade120

bredvid. Sina stöflar hade han fått lof att slänga upp på lasset. Så kom de till Kimito kyrka, där man just höll på med gudstjänsten, och det var första söndagen efter trefaldighet.

Den fattige steg in i kyrkan. Prästen, som höll på att predika om den rike mannen och Lazarus, ropade i detsamma ined hög röst:

— Vet ni också, godt folk, hvart den rike mannen tog vägen?

— Han for till Salo efter salt, svarade Par-gasbon från gången. Men därtill svarade prästen bestämdt:

— Nej, han for till helvetet.

— Jaså, menade den fattige, då är det bäst att jag springer efter, innan han bränner opp mina stöflar. —

Inhysingen skrattade, men rusthållaren rynkade pannan.

— Det var en gammal historia, som jag hört förr.

— Men inte jag, tröstade guffar sagesmannen och nickade gillande.

— På Storön finns hvarken den rike mannen eller Lazarus, tillade öns ägare. Här äro vi alla lika goda eller lika dåliga, huru det bara behagas.

— Ja, på vår ö har husbonde, torpare och tjänare alltid kommit öfverens, förklarade Råbäck och drack på saken.121

— Lars Frimans far var till och med ibland alltför efterlåten, stack Isaksson försiktigt in.

— Hvad menar du med det, röt husbonden.

— Alla talar ju ännu om att när han var på sådant humör, att han ville spela fiol, så behöfde inte torpare och inhysingar gå på ut-arbete bara de satt och hörde på hans spel.

— Det var nog sant det, bekräftade Råbäck, men så borde Isaksson ock ha sagt, att när det var bråd tid, arbetade vi frivilligt ibland till 12, 1 på natten.

— Ja, i den här gården har det inte följts några gifna regler, sade rusthållaren och sträckte på benen.

— Alltså ett regellöst lif? — Magistern småskrattade.

Nu följde en paus i ordandet som afbröts, då Frinian Vände sig mot Hemming med uppmaningen att taga fram fiolen. Spelmannen svarade med att stryka harts på stråken och stämma strängarna. Då ropade bålsman Broman, som kände sig lifvad:

— Stig fram, Hemming; ställ dig framför bordet och gnid på strängarna som en riktig sjutusan till musikfilare. Hvarför är du alltid så säflig och sömnig i svängarna? Du sku ha sett spelman Janne Stenman från Lojo, se det var en karl, kvick som en stenskvätta. Jag såg med egna ögon huru han på ett bröllop — det var andra dags kvällen, alldeles som nu —122

midt i en vals hoppade upp på bordet bakom, och det gjorde han utan att ta fiolen från hakan. Gör det efter, Hemming.

— Den som dansar må hoppa, det är inte spelmans sak, svarade Hemming fogligt.

— Det var klokt tal, inföll Magistern och gick fram till spelmannen. Jag har inte på två veckor sett till dig, Hemming. Du lär i går ha varit i lifsfara, lycka till räddningen!

— Hvarför har man inte sagt åt mig därom, sporde Friman. Alla borde ju veta, att jag sätter värde på dig, Hemming. BeräLta hvad som händt.

— Jag är så styf i munnen, kära Lars, Rilander känner redan historien; han kan berätta, och jag ska rätta, om det behöfs.

— Det vill jag gärna, och jag ska försöka teckna bilderna såsom de komma för mig.

Senaste onsdagskväll var det vackert väder, då Hemming med en brödbit i fickan och sitt strängaspel under armen steg i sin gamla båt. Han ville göra en lång tur för att se riktigt stort vatten och spela för hvitfågeln och allorna vid hafsbandet. Af Erika hade han fått en himmelsblå bandstump och af mig, tror jag, en liten röd sidenlapp och dem hade spelmannen bundit vid sin fiol vid sidan af den andra grannlåten, ja, ni vet ju nog huru han ibland sirar ut sin brud, och det gör han i-ätt i.123

— Granna färger — granna toner. Hemming nickade och Magistern fortsatte.

— Hemming tog i land på lovartssidan af lilla Bergholmen och där satte han sig på en sten och spelade hela kvällen sina vackraste låtar. När solen gått ned, åt han brödbiten och lade sig för en stund på den sol värmda klipphällen ...

— Nej, det var högre upp på holmen mellan albuskarna. —

— Han sof och sof och sist vaknade han af kylan. Östan hade börjat blåsa; det valtid att ge sig i väg. Han dröjde dock än några minuter, ty han hade hängt fiolen öfver en trädgren och ville höra huru den spelade så innerligt fint alldeles för sig själf. Det var visst gamla hafsnäcken, som förde stråken, men honom såg han inte. — Du spelar vackert, far, sa Hemming, vackrare än jag. — Men när han reste sig på armbågen för att än bättre lyssna, tystnade tonerna. Hemming tog fiolen och gick mot stranden för att stiga i båten. Men den var borta; östan hade tagit loss den och dref den ut till hafs. Då förstod Hemming att den andra spelmannen i välmening velat väcka honom. När Hemming såg båten drifva, blef han rädd.

— Nej, nej, icke det minsta. Hvarför sku jag blifva rädd? På en fjärdings väg fanns det ju inga människor, inga elaka människor. Vinden124

och vågorna, träden och fiskmåsarna ha aldrig gjort mig illa.

— Då dagen grytt, tände Hemming upp en eld på stranden. Han hoppades att röken skulle ses af någon och tolkas riktigt, men ingen kom den dagen och icke heller de tvenne följande. Hemming spelade för att få tiden att gå och åt mellan verserna harsyra. Det var mager kost, men en äkta spelman behöfver icke mycket jordisk mat. Han var nöjd 'och glad ändå...

— Och inte alls rädd, jag visste så säkert att ungdomen skulle komma med hjälpen.

— Ja, det gick verkligen såsom han hoppats. I går på morgonen märkte Hilda Heiala och hennes bror röken från Bergholmen och togo spelmannen ändtligen i land.

— Det gläder mig att min systers barn voro påpassliga och räddade vännen Hemming. Jag skall lägga det på minnet, yttrade rusthållaren.

— Och hvad sade Hemming, när barnen kommo med hjälpen, frågade guffar.

— Han som tilltror de unga allt godt, inföll Magistern, sade väl såsom han brukar: »Den ungdomen, den ungdomen».

Hemming nickade instämmande.XI.

Bjäller-Vendla hade tredje pingstdagen sagt Johanna Heiala, att farbror Anders undrat öfver att hon ej på så lång tid låtit höra af sig. Han bodde ju på samma ställe som förr och det utanför ovänskapens råmärken; hon orkade väl gå några hundra steg, och Guds ord manade ungdomen att icke glömma de gamla. Sålunda hade gubben småputtrat och knäppt med långfingret inåt handen.

Alltså begaf sig Johanna samma dag i skymningen för att hälsa på honom, som med en viss stolthet brukade kalla sig den förste och främste bland hennes fränder. Det passade ock så bra, att hon kunde medföra en ullstickad ny halsduk åt farbrodern.

När Johanna steg in i kammaren, satt den gamle som vanligt vid bordet innanför den uppspända predikoboken. Icke vardt det egentligen så mycket studeradt, men väktaren vid boken hade tyckt sig märka, att själen kände sig tryggare innanför de heliga profeternas och126

apostlarnas ringmurar. Där var det lättare att bevaka tankarna. Men icke läto de så starkt binda sig att ej en och annan lik en lättfotad sven lyckats smyga sig bort till en öppen tornglugg eller till spetsen af en hög vindeltrappa och därifrån blicka ut öfver den soliga, syndiga världen. Och innanför Anders Frimans lifs-horisont låg det stormiga haf och glada hamnar med fartyg och människor riggade på mångahanda sätt.

I det ögonblick Johanna med duk på hufvudet och duk i handen trädde in hade hennes farbrors själ åter rymt bort

från bokens öppna blad; kroppen befann sig förstås på sin plats: ryggen lutade sig mot väggen, armarna i kors, ögonen slutna och mungiporna uppdragna i det lätta leendets läge.

— Hvad drömmer I, farbror? lydde brordotterns hälsning.

— Nej, se, är du verkligen här, Johanna? Frid med ditt intåg. — Drömmer, sa du, ja, och hvad jag drömde ska jag genast berätta. Nyss såg jag mig själf på långt, långt håll — det var minst tre sjömil — men lika tydligt som jag nu ser det här blåa ankaret på min vänstra hand.

Jag stod i fören på »Brödernas» däck och laddade nickan på babordssidan. Det var en solig oktoberdag, just den, då jag första gången kom hem och som en af skonertens befäl gjort127

min första tur till Stockholm. Vi gingo för fulla undersegel. Hjärtat svällde i kapp med dukarna, när skutan svängde in i sundet norr om Måsholmen. Då brakade skottet lös och ekol rullade öfver hällar och haf.

— Sådan salut minnes äfven jag från barnaåren, inföll bondhustrun lifligt. Den hördes vanligen i oktober eller november och var ju det gamla tecknet på att någon af vårt folk närmade sig hemstranden.

— Ja, men minns du ock att hvar kanon talade sitt eget språk? Det var lika stor skillnad mellan det smattrande, mullrande dånet från »Brödernas» babordsstycke och lilla »Argos» pipande, skrällande nickhake som emellan Nya Zeeland och Åland, mellan Storön och Käringholmen. — Åh, hjärtandes barn, så en fattig yngling på den tiden kunde känna sig glad att få fira ned jöllen, ro i land och sedan flyga i famnen på dem som viftande med näsdukar och förkläden kantade stranden som liljor grön äng. Enhvar hemvändande sjöman skulle hedras och hälsas, sak samma om han var kapten eller styrman, jungman eller kockspojke. Det var detsamma bara han var en af de våra ocli lyckligt kommit i land med lif och last.

— Ja, och hur glada kände vi inte oss, vi soin stodo på stranden och väntade på sjömansgossarna och de rara engelska skeppsskorporna.128

— Det var ock de enda gånger jag fick kyssa storbror Lars, för se farbror Lasse tålte inte...

^ Jag förstår, Johanna, det är inte brukligt och smakligt att pussa systrar, men du ska inte locka mig ur min kosa... Ser du, jag ville säga, att vi Frimän, liksom alla andra af svensk skärgårdssläkt, betedde oss som ett eget slags flyttfåglar. När allorna om våren såsom nu begynt tralla och kuckla ute vid hafsbandet och den sköna lukten från ny-tjärade båtar stack en i näsan, då måste vi till hafs, ut så långt de outslitliga vattenvägarna räckte. Men så snart jorden trissat rundt ett drygt halft solhvarf och hösten kommit med dimmor, snöslagg och Nordsjöstonnar, då sögs man, som strömmen drar spån, åter mot hemtrakten och de varma stugorna, de rena mjuka sängarna och brasan i spiseln. — Jag minns som om det varit i går första gången jag kom hem med lilla »Elvira», 50 lästers skonert, du vet? Och tidigare den dag trädet till kölen höggs i vår egen skog. Det var meningen att bygga en galeas, men far tyckte alt det var synd att kapa af den vackra kölen, och så fick jag lof att rigga upp skutan till skonert. Fyra lyckliga resor gjorde jag med »Elvira», den femte blef den sista. Bror Gustaf och fem man drunknade, när skutan i den hiskeliga stormbyn gick omkull vid Ölands södra udde. Det blef sorg och129

det blef skada, men — till sjöss längtar en gammal sjöman än i dag.

— Det där har farbror redan ett par gånger förut berättat.

— Jaså, och nu är hon led vid att höra det en gång till. Du som kvinna kan inte förstå vår längtan till hafs, förstå huru näcken drar oss sjöfolk i sitt våld. Det kan inte du förstå, du, som gick och förälskade dig i en ful inlandsfinne, en landkrabba, som innan han kom hit ut aldrig sett ett sjömärke, aldrig en kompass och inte tålte skåda vatten från större höjd än bastulaven. — Ja, dit vågade stackarn äntra! Ah fan, ska det vara en karl! — Ja, ursäkta.

— Det heter ju: »Dömen icke, så värden I icke dömda.» Ja, ja, Herren välsigne och bevare ock din finn-Jukko och gifve honom en salig ändalykt. Amen.

Johanna Heiala gömde halsduken i kjortelsäcken och rätade på ryggen.

— Gamla Anders Friman, som tycker om att kallas gudlig, borde inte blanda sådana grofva ord imed Skriftens och smäda sin broder.

— Sa du broder? Ja, förstås, hå, hå, ja, ja. Farbror försöker nog .i tankar och tal vara flridsam och hofsam, men du måste, Johanna, förlåta en gammal sjögast, som ofta varit i Cadiz, att isaltet sprakar i elden. Du sade broder.

— Godt, jag tycker — och det vet du af gammalt — att du ändtligen borde söka försoning

med din egen broder. — Låt mig tala först och sedan du — kvinnfolk vill så gärna lofva upp och stjäla vind af andra. — Jag vet, att du är styf i nacken, barn, sådan var ock din salig mor, men Lars är din äldre broder och han är husbonde på gården.

— Inte äro vi fiender. Vi gå bara ur vägen för hvarandra.

— Fanken anamma en sådan envishet. — För en så rättvis svordom behöfver jag inte be om ursäkt — Tycker du verkligen att ni uppträder riktigt moL hvarandra? — Säg, hvartill tjänar det att längre gå och suras och tänka på den åska och blixt, som gick för tjugu år sedan? Hvarför i den sures namn lämna det gamla trätofröet alt gro? Upprifvas måste det och kastas på elden. Du, som är den yngre och ett streck vekare, borde först träda fram och räcka din broder handen.

— Gud ska veta, att nog har jag pinats tillräckligt under de år som gått sedan fars död.

— Jag tror dig, brordotter, och beklagar.

— Farbror kan ju gärna en gång få höra det som ingen fått höra, men säkert mången anat. — De första tiderna efter mitt giftermål var jag rent af ursinnig på Lars, och då hans nya galeas Lars Olof ändade sin första resa som vrak, skrattade jag. Han hade betett sig sturskt och skamligt mot Heiala, fastän Jukko var min vigde inake och hans riktiga svåger.131

Den tiden höll jag ock min man riktigt kär. Farbror Anders kan väl, fastän obotlig ungkarl, förstå, att giftas-kärleken tar liksom litet af med åi-en...

— liksom smidesjärnet kallnar på städet och sötsoppa alla dar gör magen sjuk...

— Om farbror kommer fram med sådant dumt skämt, drar jag genast mina färde.

— Nå, nå, fortsätt bara.

Och Johanna fortfor med hufvudet lutadt mot handen:

— När ett par år gått, började min stora vrede mot Lars förbytas i än större saknad efter det gamla hemmet. Det var både harm-ligt och bedröfligt att känna sig ställd så långt åt sidan, fastän man bodde fädernegården så nära.

Hvarje gång det ringde i Storgårdens matklocka, hvarje kväll koskällorna pinglade och ljudet af röster i lugnt väder gick öfver viken, tyckte jag det lät som budet: »Det här gäller inte Johanna Heiala». — Det kändes som stygn i hjärteroten. Grät gjorde jag ej. Det hör inte till min natur att gråta, men torr sorg är visst värre än tårars sorg.

Nå ja, timme kom och timme gick. Dagens vanliga arbetsbestyr gjorde af med tiden; och jag hade ju ock barnen att sköta, men när barnen gått till sängs, kom sorgen med mörkret och tog mig. Jag smög mig ut på backen och132

sprang opp på den stora stenen bortom stallet, ty därifrån såg jag Storgården bäst. Röken, som i grå hvirflar höjde sig öfver skorstenarna, visste berätta om brödbakning och kaffekokning, om byktvätt och bastugång. Brasans och ljusens sken tindrade genom fönsterrutorna så lockande som fyrens, men från lifvet i det ljuset stod jag stackare utestängd, slod ensam och frös af längtan mellan snödrifvorna på utbruten mark.

— Du talar riktigt som en romanbok.

— Det vet jag inte af. Jag talar bara som jag känner det. Jag har föreställt mig att en roman är ett långt följe osanningar, ordnade och utmålade så att enfaldigt folk lockas tro dem vara sanna. Det jag varit med om har varit verklighet hela vägen utföre, en bedröflig verklighet.

— Så låt den ändtligen taga slut, utbrast farbror Anders och slog näfven i postillan. — Hör på, brordotter, i morgon infaller Lars' födelsedag. Magistern har påmint därom och han tycker, att den skulle vara lämplig att välja till försoningens dag. Kom hit i morgon med man och barn och litet blommor. Rusthållaren blir först häpen och sist nöjd. det spår jag. Jag ska hålla mig i närheten och som extra dragon rida ut för rusthållet samt falla fienden i flanken, om det behöfs.133

— Tror farbror det lönar sig att göra ett försök ?

— Visst fan lönar det. Aj, där kom det igen! — Har du kanske märkt, Johanna, att jag af gammal ovana ibland svär helt litet? — Tror du vår Herre är ledsen, för att jag i misstag utan att mena någonting alls ropar fan?

— Nej, farbror, det tror jag rakt inte, och om det lättar andnöden, kan I gärna ett par gånger om dagen fanera ert tal med litet svart.

— Du är ett klokt fruntimmer, Johanna, rikligt klokt.

— Ja, säg inte annat, och här ska farbror få en stickad ullduk.

— Tack, men, men hvad ska jag göra med den, då vi snart få .sommar?

— Spara den till vintern.

— Det kan du göra och hämta duken sedan i oktober. Då har du igen en orsak att söka upp din gamla farbror. Eller nej, skänk duken åt Lars. Jag ska inte skvallra att den var ämnad åt mig och kanske stickad åt Jukko.

— Farbror kan ju vara riktigt stygg.

— Ja, hvem kan inte det. Men nu är hufvudsaken den, att Johanna ska vara snäll — i morgon, hör hon. Gå nu liem och fundera på saken och för den tjocka halsduken för hin i våld. — Ja, stor tack för gåfvan.XII.

Rusthållaren Lars Friman stod på trappan till sin rödstrukna spannmålsbod med en tomsäck i näfven. Han hade nyss dängt den i väggen. Det hvitvattrade fältet till höger om dörren vittnade om den urgamla seden att handskas omildt med tomma mjölsäckar.

Nu betraktade Friman med bistra blickar föremålet han höll i handen. De fördömda råttorna hade skurit hål äfven på denna nya säck. Och bäst han stod där bland sina ilskna tankar, kom brottets lefvande bevis i dagen. En ansenlig råtta med nedmjölad päls löpte ut mellan hans fötter. Flyktingen hälsades med en spark och en svordom, båda lika vanmäktiga vapen.

Hvad kraftigt medel skulle han nu tillgripa mot de gulpska, osnygga kräken? Skadan de gjorde kunde man väl lida, men det kändes så harmligt att icke veta sig vara oinskränkt härskare i boning och bod, inne och ute, på135

hvarje fläck af rusthållet. Kanske borde han försöka...

Ärtag från bortre sidan af viken bragte Lars att se upp, och eftersom solen stod honom rakt i ansiktet, skuggade han med handen öfver ögonen och blickade sedan stint mol båten. Den höll kurs rakt på hans båtstrand.

Uppe i fören satt en kutryggig man iklädd grå röck. Det kunde ej vara någon annan än svågern från nybygget. Ämnade Ii a n sig verkligen i land?

Lars såg flera, han såg sin syster sitta med en stor blomsterkvast i handen och Hilda sträcka en annan mindre bukett utanför båten. Flickan lät de längsta blommorna leka utmed vattenytan.

Brodern Lars Erik rodde. Det. kunde man se af de korta årtagen och däraf att det högra årbladet dök litet tidigare ned i vattnet än det vänstra. Snart skulle båten lägga till och hvad sedan ?

Del hörde icke till Lars Frimans vanor att uppträda oviss i beslut, men nu flyttade han fötterna tveksamt. Skulle

han ge sig i väg utåt ägorna eller kanske rakt inåt skogen ? Det kunde ju på ett vis vara bra, men hvarför skulle han egentligen fly från egen gård?

Där steg Johanna redan öfver båtsuden. Hon bar hvita strumpor; sådana hade hon ren som flicka tyckL om, ocli modern hade ofta136

skämtat med hennes smak. Nu mindes Lars i detsamma, att ingen af barnen älskat modern, men Johanna och han liade alltid hållit ett, till dess att Heiala kom emellan.

Där stod den grå figuren åter och skymde Storgårdsdottern. Sen trädde ban i skuggan, och Frimans uppmärksamhet fästes vid Hilda, som sprungit upp på en sten och stod i klaraste dager. Flickan sträckte armen rätt upp i vädret och höll den stilla.

Blomkvasten påminde om en nordremmare och den hade redan jungman Friman framom andra sjömärken hållit för en lyckans prick. Lars kunde ej låta bli att le, och han besvarade systerdotterns signal med att svänga mjölsäcken som en flagga.

Han stannade där han [stod. Det var ju icke han, utan Heiala, som tog första steget till försoning, om detta var meningen.

Systern med barnen i hälarna skyndade uppför strandstigen. Heiala följde långsamt efter. Han betraktade marken så noga som om han sökt något.

— Här har du oss nu, broder Lars. — Johannas röst darrade och handen, som räcktes till hälsning, likaså. — Det är ju din födelsedag, store-bror, och därför tyckte jag att vi kanske kunde...

— Välkommen, syster, och ni barn med! Solen har ju inte på länge lyst, så det var klokt137

atl ni gal' er ut, då det en gång var vackert väder.

Det föreföll som om Friman varit litet generad. Han undersökte noga blombuketten, som Hilda nigande räckt fram.

Nu steg hennes bror uppför bodtrappan.

— Jag får gratulera morbror Lars och önska god hälsa och godt år.

Lars Erik bockade.

— Det var duktigt al' er att bärga Hemming.

Rusthällaren skakade sin systersons hand och tillade leende: Du lär ju heta Lars, och precis samma namn råkar jag bära.

På några stegs afstånd i skuggan al" en gran hade Jukko Heiala stannat; han betraktade med skygga blickar den lilla gruppen uppe på bodtrappan. Några sekunder förflöto under tystnad. Då repade Johanna mod och sade med låg stämma:

— Vi kom många i dag, Lars. Det var nog litet svårt att få Lars Erik med och än svårare... Ja, vi kom hit alla fyra.

— Jag ser det. — Så stig fram, Heiala, och var inte rädd. Det är bara en mjölsäck jag piskat.

Rusthållaren förpassade säcken med foten inåt boden och lät sina blickar gå bort öfver de andras hufvud. Det föreföll lugnande; Heiala steg fram och mumlade:138

— Johanna var det, som ville, och inte jag, men jag också vill ödmjukast gratulera svåger Friman.

— Tack, farbror Anders och Magistern ha länge predikat för mig att ovänner böra försonas och det blir väl bäst så, också därför att nöden står för mångas dörrar. Men inte behöfver vi ändå falla hvarandra om halsen och kyssas. Saltvatten och sött ska man inle blanda.

Männen möttes i ett kort handslag, och Johanna drog ett djupt andetag.

— Gå nu upp till stugan, syster, och tag barnen med, så ställer väl Erika fram någon traktering. Jag tyckte jag nyss såg en skymt af farbror Anders hvita röck mellan krusbärsbuskarna. Han gick visst redan in. Vi hade annars inte tänkt fira födelsedagen. Hvad fröjd kan det väl ligga i att veta att en ny årsring lagt sig kring stammen'? Annat är det med träden. — Ja, gå nu syster lugnt; din man och jag följa snart efter. Jag ska bara ställa undan måttkärlen och låsa igen dörren.

Johanna gick med lättare steg än hon kommit, åtföljd af sina barn, medan brodern för ett par minuter försvann inne i sädesmagasinet. Då han åter trädde ut, stod Ileiala på trappan med några smutsiga små-sedlar i näfven. Han hostade innan talet följde:

- Ja, här sku nu vara hälften af pengarna, som jag fick för de grofva mastträna jag i vintras139

sålde i Åbo. Johanna tyckte att det var bäst, att jag sku ge dem frivilligt, så behöfver det inte bli någon vidare träta om den lilla saken. Tag bort!

— Nej tack, håll det ban har och var så nöjd han kan. — Kan du ge mig ett godt råd? Här i min bod finnes det så fördömdt mycket råttor. Hur ska jag bli af med dem?

— Hjälper det inte att stänga inne en stor hungrig katt eller ställa upp fällor med stekta fläskbitar?

— Sådant tjänar till ingenting.

— Nå, så försök med igelkotten. Sådana finns ju här på ön, och de djuren lär vara flinka råttjägare.

Friman skrattade.

— Jo vackert! Dem har jag pröfvat. Senaste höst stängde jag en natt inne en duktig igelkott. Snart fick jag höra stort gny och stridsbuller. Jag tänkte: nu styrker visst bela dussinet med. När jag följande morgon steg in här i boden, fann jag igelkotten sitta midt på golfvet, men utan hufvud.

— Hade de jäkla råttorna ätit upp det?

— Hvem annars sku ha gjort det?

— Se det var riktigt af det märkvärdiga. — Hvad ska vi nu hitta på?

— Ja, försök att fundera ut ett godt råd, och kan du ge ett som duger till någonting, så ska jag följa del, om det ock sku kosta hundra140

mark eller mer. Jag håller inte på ordstäfvet »Kosta hvad det vill, bara det inte är mycket dyrt».

Heiala skrapade sig eftertryckligt i nacken och sade sedan likasom hade han trefvat sig fram till orden:

— Nog har jag reda på ett sätt, men det lönar inte mödan att komma fram därmed. Aldrig sku ändå Friman följa rådet, aldrig. Det blir sen också för dyrt.

— Här ger jag min hand på att jag ska följa rådet, ja, förstås, om jag själf tror att det duger till något.

— Ja, det är klokt taladt. Visst måste man själf tro, innàn gärningen kan följa.

— Var inte så långsam i farten, Heiala, utan piska på dina tankars lata dragare.

— Så, så, är det nu så brådtom i dag? Man blir ej gammal, medan man bidar på någonting godt. Jag kan ju ge rådet, då jag så säkert vet att det hjälper.

Heiala steg ett par steg tillbaka och stack händerna i byxfickorna. Sedan såg han svågern stint upp i ögonen och sade långsamt:

— Bränn och bygg!

Friman studsade och riste på hufvudet.

— Du, din skojare, tror visst att jag inte vågar!

— Så tänker jag.141

— Godt, vi får väl se. — Nu går vi upp till stugan och ta rätt på de andra. Stig på!

När svågrarna, ett omaka par i längd och hållning, från vägen sågo utåt hafreåkern på vänster hand, yttrade rusthållaren i likgiltig ton:

— Min hafre står sig bra i år.

— Den tycks det, tillade Heiala i samma ton och kliade sig öfver näsan. —

Tidigt följande morgon kallade Friman på drängen, hvarefter de tillsammans fullständigt tömde den gamla sädesboden. Med kofot och yxa bändes sädeslårarnas väggar sönder och plankorna staplades upp i en vrå af stallsvinden.

Sedan hände det intet märkligt den dagen och den natten, men på söndagen, efter det Heiala träffat smeden och Blomberg, började ett nytt ordstäf löpa mellan stugorna på ön. Om någon skrutit eller lofvat mer än han mäktade hålla, kastades honom i ansiktet orden »Bränn och bygg sa finn åt Friman, som rèfs med råttorna.»

Att sådant tal kommit i svang berättade Isaksson åt rusthållaren samma fredagseftermiddag denne anträdde sin nästa färd till Abo.

Friman for och på natten nedbrann den tömda oförsäkrade sädesboden till grunden. Allt hvad manfolk hette, utom lille Ison, hade samlats för att släcka och, när detta ej lönade sig, för att beskåda brasan. Blomberg påstod se-142

dan att han med egna ögon sett de husvilla råttorna simma öfver viken bort till nybygget.

Eldsvådan blef ett kärt samtalsämne och det fanns dem som påstodo, att Lars Friman både var högfärdsgalen och en anstiftare af brand, men hvarken det ena eller andra kunde bevisas.XIII.

Våren, den härliga, ljusa, hade kommit.

De gamla lindarna bortom Österport stodo i knopp, och syrenerna invid trappan yfdes öfver lialfstora, mjuka blad. Granarna i skogsbrynet sträckte fram sina gula årsskott, och moderbjörkarna på kvarnbacken visade för sol och vind och glada människoögon sina glänsande mossgröna löfungar.

Bo Boson Fink satt finputsad och gungade på en kvist i det gamla äppelträdet. För en vecka sedan hade han anländt till orten från sin sydländska resa, och nu sjöng han med ljudelig röst sina allra skönaste strofer, ty han kände på sig, att just i dag skulle hans hulda maka uppsöka honom. Då gällde det att hyra sommarkvarter, inreda det praktiskt och bekvämt och sedan.... Ja, med ljudelig röst sjöng Bo Boson Fink om våren och vårens väntade lycka.I en videbuske längre bort vid vägen uppehöll sig förlägen och tyst som vanligt gråa flugsnapparen — alltså olik sin svartochhvita kusin — och beskådade därifrån ett lustigt frispektakel i närheten.

Midt på vägen låg den stora smutsgula Pompe och solade sig i halfslummer. Han skulle ha känt sig absolut säll, därest icke tvenne för världens och hans ögon osynliga loppor attackerat hans vänstra sida. Nu måste Pompe allt som oftast med bakfoten krafsa sig eller med framtänderna saxa efter de envisa plågoandarna i pälsen.

Det var upprörande, och snart blef hunden störd äfven på ett annat, än mera hänsynslöst sätt, och det var just detta som förvånade och roade flugsnapparen i videbusken.

Saken var kort sagdt den, att en äldre, nervös törnskata nyss utkorat plats för sitt rede i en stor nyponbuske och detta nära det ställe, där Pompe lagt sig till ro. Utrymme fanns det visserligen tillräckligt för både fågel och fyrfoting, men törnskatan kände sig stucken, förtretad och lade tydligt i dagen sitt dåliga humör. Hon icke blott ovettades med tungan, utan hon gjorde framstötar och anfall. Med utspärrade vingar och den bruna ryggen skimrande i solskenet flög hon i en säkert beräknad båge fram mot Pompes okammade hufvud, och när detta uttryck för antipati icke145

hade åsyftad verkan, började fågeln nappa efter hundens öronlappar och håret i nacken. Inte kunde Pompe under

så försvårande omständigheter taga sin planëi*ade lur och lida att längre blifva luggad. Han steg därför vresig upp, föraktade törnskatan samt lunkade med hängande svans utför backen.

Pompe nådde dock icke långt, innan han mötte människan i skepnad af barnaläraren Carolus Rilander. Denne gick med hurtiga steg, smågnoiade och svängde med en viss varsamhet en grönmålad pärtkorg. Pompe snusade sig genast till att den inrymde något skönt doftande, något ätbart. Alltså ett dragande skäl att visa sig artig och redo att följa. När herre och hund hälsats såsom seden bjuder med klappande hand och viftande svans, skredo vännerna målmedvetna sida vid sida uppför backen och sedan bort från stigen in bland björkarna ett stycke från döda kvarnen.

Flugsnapparen följde dem med blicken, men törnskatan hade ej tid; hon hade nyss spetsat en stor skalbagge på en törntagg och var nu i farten med att på ett metodiskt sätt krossa dess pansardräkt.

Magistern kände sig riktigt upprymd, ty vårsolen lyste öfver hvita sippor och gula små vårlökar, och han ställde korgen på marken och talade för sig själf och sin lyssnande följeslagare:

10 — Gården med de fyra grindarna.146

— Ja, nu är det ändtligen vår, min gamla hedersbroder, Pompe, och det vaknande lifs-begäret söker sig uttryck i handling. Jag märker, att dina snålmilda ögon snegla bort mot korgen. Tills vidare är den enbart min, »min ägande korg» soin juristerna så skönt uttrycka sig. Märk: jag är herre och du hund, du, under den långa vintern odisputabelt en lathund och under den korta sommaren en tjänstehund utan särskilda uppdrag.

Ser du, min gamla vän, här skall hållas en enkel vårfest, ett litet Valborgsmässgille i lunden gröna. Lnften är däjelig och ren. och därför skall här framställas bara tiodubbëlt renadt. Djupt tänkande Pompe, det är med människan som med djuret; hon känner sig emellanåt törstig, och då väljer hon något drickbart. Emedan jag helst badar mig i Lethes vågor och annat sämre välten och betraktar mjölken som grötens naturliga bihang, dricker jag vårtiden af princip och med ett visst välbehag björklake eller öl. Ordstäfvet säger: »Öl är Nagubons bästa». En skön sanning i få ord, tyvärr icke nil praktiskt tillämplig.

Nå ja, det är tid att slå sig ned. Såsom den äldre af oss två tar jag mig friheten välja lägerplatsen. Tror du inte, att den här fläcken blir bra? Ser du, gamle vän, jag som fått mitt ordinarie hemvist placeradt i skuggan på lifvets bakgård, måste ibland söka mig fram till147

litet extra solljus. Du gillar min sträfvan och tar del i min lycka för i dag. Din glädje sitter visserligen synbart endast i plymen, men den är mera uppriktig än månget människokräks. Äfven jag är glad och kär, mina tankar gå i dur — skada, att det på hela Storön iclce finnes en Pompadour som anstår dig — se så, sätt dig, högt estimerade, och följ med huru jag hushållar. Haf dock öfverseende; jag är ogift som du, alltså litet långsam ocli fumlig i vändningarna.

Ser du, denna fordom hvita brädlapp med de fyra centrumborrade grunda hålen? Kan du gissa hvad det är eller blir för något? Nej, då skall jag anförtro dig, att brädet är en grundval, ett portativt postament, ett fyndigt fundament för en snart framträdande enkel sängar-kvartett. Här komma stämmorna. Märk, den här storbukiga är andra basen, den något mindre voluminösa kallas första basen, vidare den kantstötta andra tenoren och sist första tenoren med öppet gap och van att lefva och stå på stor fot. Det hör til! saken att röstklangen skall vara litet sprucken. Ja. detta är mitt eget lif- och munglas, således får du, värderade vän, ursäkta att jag ej afstår det åt dig. De tre andra oslipade kanaljerna äro predestinerade för mina väntade dito tre gäster. — Men hvar dröja gynnarna af vår inhemska husbehofsindustri den landtdag och regering 'söker strypa. Ack, hvil-148

kel gement ingrepp i hemmets kokkonst och poesi!

Gästerna synas ej. Nå väl, låt oss lugnt vänta. Första medborgerliga plikt heter lugn.

Gif akt, Pompe! Här höjer sig ur korgens dunkla djup Hans Högvördighet med lång hals och stor måge. Hans kåpa är mörkgrön, nästan svart. »Det svartnar för ögona, sa förra flickan pussa sotarn.» Hans högvördighet har behagat adoptera mig, Vasaättlingen Carolus Gustavi von Rilanderhjelm till sin son och uppvaktande kavaljer.

Ja, historien om min höga härkomst måste jag i dag tratla i gubbarna. Du förstår dig icke på genealogiska finesser och icke de andra oxmotarna heller. Min höga härkomst...

Pompejus den Store! Hvarför grinar du? Tror du kanske att jag sitler här och spelar på den falska herdeflöjten.... Ille ego.... Jag ogillar din kritik och placerar Ilögvördigheten på hedersplatsen invid sångarhofvet. Se, det blir genast stämning. Det blir Weimar.

Fint ska det vara; jag tycker om det fina. Ser du. Pompe, du din immerdräglande däggdjurspamp, Magistern har ändå ut i sin misärs yttersta tåspets bevarat något af sina anborna förfäders skönhetssinne och savoire vivre. Därför smakar han icke på, icke på förhand, om björklaken är lagom afkyld och kreden-sad, utan ger sig till tåls med att invänta gästernas ankomst. Jag tar i stället fram den rara149

osten för alt särskåda de 16 jämnskurna bitarna, eller nej, de skulle alltför hårdt fres,ta din syndiga svarta näsa och blårandiga gom. Märk det, min stackars gamle vän, de flesta två- och fyrfotingar falla bara därför att skälmar lägga ostbitar under deras näsa. Anbragta lägre ned kallas de på vårt sköna bildspråk stötestenar. Men eftersom ditt öga vittnar om hvad din 'tunga hoppas, skall du likafullt få en af mina fyra bitar.

Tag vackert och tugga ordentligt, annars fördärfvar du din måge. —

Du slök redan hela biten, glupska ulf, du förstår ej konsten att förlänga lifvets njulnin-gar; så skyll dig själf. Räck hit tassen, bocka oich lägg dig, kräk. Jag afsätter dig som min sällskapsbroder, ty därborta bland buskarna ser jag tre kutryggar komma smygande. Ser du, Pompe, de sky vägen och solljuset. De äro rädda för onda ögon och för fader Friman, men a g behöfver inte skyla mig. Jag är en fri man och ingens träl!

— Hallå, godt folk, här är jag, Råbäck, och väntat hafver jag uppå dig, min lilla vän. Hur står det till?

— Tackar som frågar, bra.

— Sitt ner, Väppling, men akta ditt krokiga skomakarben. Nu ska vi inte lappa käringkängor, utan hålla kalas. Visste din gumma, att du rymde till skogs?150

— Nej, hon var inte hemma, när jag gick.

— Så mycket bättre för dig. — Hvarför tar inte Broman plats? Väntar han att jag ska ställa fram gungstolen?

— Nej, för tusan. Jag kikade bara litet på solen. Klockan ar rvisst snart två.

— Än sen, jhvad bry vi öss om klockan. För resten, båtsman, är du ju lärd att mäta tiden efter glas. Jag minnes ej mera hvad åtta glas betyder i sjömansspråket, men fyra förstå vi oss alla på. Nu häller jag i. Kluck-kluck, kluck-kluck sjunger björklaken, och sen är det klart till aktion joch äntring. Skål, gubbar små, nu taga 'vi första lilla halfvan för minnet af den gode medmänniskan och medborgaren mäster Tomas Ullgrund. Måtte fosterjorden hvila lätt öfver hans stoft- och skräddarhydda. Han hade ett godt hjärta. Utan hans tillskyndelse vore vi ej församlade till denna afskedsmässa. Det är sista testamentsfyrken som flyr. Ja, allting är förgängligt utom minnet. — Du ser så allvarlig ut, Råbäck, och mustascherna hänga såsom vissna starrgrästufvor.

— Nog är jag mig lik; lika tråkig som Magistern bruka säga det.

— Men du är ett ovanligt rart människoexemplar: du är nöjd med din lott och din Lotta, din Lena menar jag. Och därtill är du stark som en oxe och envis som två. Iiär på ön användas de ju alltid partals. — Säg, Rå-

151

back, .har du lagt märke till att jag i ett afseende bär släkttycke med skogens konung'?

— Det har jag verkligen inte märkt, fastän Magistern annars är nog så utmärkt.

— Hvar döljer du dina ögon och jämförelse-organ, Severin? — Jag skall emellertid berätta dig den gamla nyheten, att jag liksom Nalle tycker om starkt och sött.

— Jaså, på d e t viset....

— Ja, på intet annat. Jag afundas emellertid din och björnens styrka. Min stackars magra lekamen tål tyvärr inte mer vid några ansträngningar.

— Rilander arbetar ju med hufvudet, sade skomakaren tröstande.

— Du säger ett och tänker ett annat. Tror du jag inte vet, att ni högfärdiga bönder tycker, atL arbete inte är annat än plöja, dika, tröska, hugga ved och köra spillning.

— Och skomakeri är också rikligt arbete, inföll vederbörande skoflickare.

— Ja, nog är det sant och visst att en ut- och inlärd stöfvelknekt förskaffar sig benhårda benmuskler. Minns du, Yäppling, första gången jag steg in i din stuga? Du satt nedhukad och krokig som en rågskära och fäste ett svinborst i ändan af en beckträd och den drog du sedan fram mellan flikarna af en becksmord läderlapp. Då jag stod där och vägde152

din tunga flathammare i handen, sade du, slå till bara____

— Och Magistern dammade till af alla krafter litet ofvanför knäet, utan att jag det minsta estimerade det. Nu minns jag det. Och när herr Rilander gått, tänkte jag, att han var litet småfjollig i sitt pratande och kaverande. Så där kan en olärd taga miste på en skicklig och kunnig karl.

— Ja, säg inte annat, kära Väpplingsblom. Men det är länge sedan den våren, då jag bultade dig i benet. Då var det ännu rakt. Du sprang samma kväll i kapp med smeden från Sikvarpet till Rackarkärret, och på natten lär du iha smugit dig in till flickorna i Lönnviks-torpet. Vid den tiden gick du än slätrakad och kär, Nils. Minns du det?

— Omöjligt alt påminna sig sådan flärd.

— Har inte någon gång din gumma, flickan från Lönnvikstorpet, om sitt öde sagt: »Välja väpplingen, men stanna i starren». — Broman skrattade högt och Råbäck log. — Det var i de dagarna, fortsatte Rilander, jag hörde det första ordstäfvet på denna de åldriga ordspråkens och det glada skämtets välsignade ö. Gamle Friman, som var så styf i forna dagars visdom och alltid ville lära de unga, gaf skomakaren Väppling rådet: »Gift dig, så hoppar du lagom, sa bond' åt kalfven».

Väppling hade försjunkit i egna tankar ocli153

blickarna gingo långt bort. Rilander sträckte sig fram och slog honom på axeln.

— Nå, se ej dyster ut, mäster, du som alltid är glad i ditt arbete, sak samma om du bråkar med prylen inne eller med räfsan ute. Och din glädje har ofta smittat de andra. Ser du, Väppling, lifvet är bara lort, om man aldrig sport fägnad vid att ha gjort sitt bästa.

Råbäck vände sig litet åt sidan och klappade Pompe på ryggen, medan Broman, som länge tyckt att äfven han borde fälla några visdomsord, med fyra breda fingerändor skrapade isig i bakhufvud samt fattade sitt glas:

— Nu dricker manskapet herr kaptens skål och önskar honom detta år ett godt nytt hår. Skål!

— Tack, båtsman, det hade varit utmärkt vackert sagdt, om inte sjökapten Columbus före dig upptäckt Amerika.

Då steg ur Råbacks strupe ett ljudeligt hö, hö, hö, och hans vänner visste att detta skulle föreställa skratt. Broman lät sig icke bekomma, utan tömde sitt glas. Magistern, som uppmärksamt betraktade hans långa hals, sade med största allvar:

— Stackars vår vän Broman, som aldrig kan få maten varm i magen.

Den satsen tålde fundera på, men då den klarnat, skeno gästernas ansikten upp, och de154

tre männen kände sig stolta öfver att kunna begripa ett så kvickt och fördoldt tal.

Innan någon af de andra kom sig för att tala, svängde Magistern på ett så besynnerligt sätt sin högra hand, att han fångade de andras uppmärksamhet.

— Hör på, Broman, jag läste i går i Helsingfors Dagblad några rader, som visserligen gälla andra på annat håll,

men ock kunde ha intresse för dig. Man måste följa med sin tid och fatta lyckan i bakbenet, om man bara kan komma åt det istadiga kräket.

Du anförtrodde mig en gång att du som ung bara gick och väntade på att någonting underbart skulle hända, något som med ens skulle göra dig till en rik och hög herre. Kanske kommer det nu omsider. Hör på! I tidningen stod att läsa att konungen af Dahome i London förgäfves låtit höra efter någon lämplig musiker, som mot hög lön vore villig att resa till Afrika och blifva dirigent för hans lilgardes 80 damer stora damorkester. Svarta damer, alla klädda i luft och naturliga behag!

— Det va sjutton.

— Nej, säg !inte så, i bladet stod det 80.

— Magistern skojar bara.

— Nej, du ska verkligen resa, båtsman, du har talanger. Jag har ett par gånger hört och sett dig på kam spela »Det gamla Göta lejon hvilar, dess dröm är om de brutna pilar». Kain-155

men passar för damer af alla kulörer och pilar i Afrika.

Broman skrattade tvunget och försökte afleda uppmärksamheten från sin person genom att börja berätta en sjömanshistoria från Cap-staden, men båtsmannen hann ej långt, innan Råbäck raskt högg in med uppmaningen:

— Nu ska Magistern berätta någonting annat roligt.

— Hvad vill ni höra?

— Helst nyheter, förstås, svarade Väpplingen och strök den skäggborstiga hakan.

— Nyheter. Jo, då skall jag förkunna för eder, att jag är af kungasläkt.

Skomakaren knäppte händerna samman och yttrade mildt:

— »Ho är min like, sa klockarn lå' i dike?»

— Hvarför har inte kungasonen talat om den saken förr? sporde Broman gäckande.

— Därför att jag inte förrän i går ur mina historieböcker fått reda på nyheten. — Begriper ditt brohufvud det?

— Kanske står det ock i böckerna att jag är en prins?

— Nej, för tusan, båtsman Broman står lägre på rangskalan. Eftersom han hvarken är px*ins eller präst, borgare eller bonde, så måste ban vara tiggare, tattare, sötare eller rackare. Andra sorters människor ges det inte i det här lan-156

det. Rackarklassen är störst. — Och nu vill jag berätta för er om min upptäckt.

Det fanns förr i tiden i Sverige en kung, som hette Gustaf Eriksson Vasa....

— Hvem sku inte känna honom som låg i hölasset och kunde tröska, afbröt torparen Råbäck.

— Han som grundlade skomakarskrået i Helsingfors, tillade Väppling och rätade på ryggen.

— Han som kriga med ryssen och var i krakel med de jäkla tyskarna. Jag har själf en gång varit i slagsmål i Lybeck, vittnade Broman.

— Alldeles rätt, mina vänner, men fall mig inte i talet, utan smutta på glasen, smulta, så räcker det längre. — Denne Gustaf Eriksson hade 'en son, prins Erik....

— Hans fjortonde barn, mumlade Nils Väpp-ling.

____ och denne hade i sin tur en son med

namnet Gustaf. När hans pappa af stygga bröder afsattes, drefs Gustaf d. y. ur riket och ströfvade sedan många år omkring i främmande land. Han gifte sig 1594 i Stettin med öfverste-dottern Brita Kart, och från ett af barnen

härstamma de adliga ätterna Stjerneld och Witt-footh. Eftersom min saliga farmors mor var en Stjerneld, följer däraf solklart att jag är en gren, ehuru litet snedvuxen, af kungastammen. Såsom varande en kungaättling tillåter157

jag nu i nåder er kyssa inig på handen, på byx-fållen eller hvar det bara behagas.

Då tillåtelsen icke beaktades, fortsatte talaren:

I Sverige utgaf författaren Gustaf Henrik Mellin år 1849 en stor bok med många vackra porträtt af rikets berömda män. Bland dem finnes ock min sannolikt salige herr stamfader kronprinsen Gustaf, en ståtlig karl liksom jag. — Grina inte, gubbar. — Samma kraftiga haka och underkäk naturen skänkt mig, samma raka näsa. Men sorgligt att säga: kungasonen i boken bär halsjärn och kedjor. Det skall påminna om att han ibland satt fängslad. — Jag är för resten, som ni vet, född den 28 februari, just på prins Gustafs födelsedag, och den omständigheten förpliktar. Det begriper ni inte, för se det är svenskt latin. Skulle alla människor förstå allt. hade de ju ingenting att lära och fundera på. — Min höga börd...

— nu har, med förlof sagdt, herr Magistern ljugit för oss, afbröt honom Yäppling och lutade hufvudet förebrående åt sidan.

— Ljuger, sa du, för det fula ordet mister du din tredje ägande ostbit. Hör hit, Pompe. kungens trogna dräng. Vi vilja i nåder förläna dig på behaglig tid denna parcell af en ännu i går stor ost. Nej se, rikshunden trotsar vår makt. han stiger icke upp, han stöder sig på säterifrihelen... men skämt å sido, kär-158

älskeliga vänner, tycker ni inte att det vore skäl, att jag borde göra mina arfsanspråk gällande på andra sidan Ålands haf. — Ni afstyr-ker. Ni glömmer ert eget bästa, nordens väl. Jag skulle skänka er gyllene sporrar samt rankor och betsel med guldbeslag.

Toge sig inte regentlängden effektfull ut. om där infördes ett sådant skottårsexemplar som Rilanderden förste. lians valspråk blefve vokalerna A. E. Ö. och de betyda abdikerar efter önskan. Jag äger en Vasaregents alla nödiga förutsättningar: ljushårig som Gustaf, frikostig som Erik och konstälskande som Johan; jag har ett hetsigt blod och jag kan skrifva mitt namn till och med i mörka natten.

Min frikostighet och ömma vård om er skulle genast framträda. Först ville jag utnämna båtsman Broman till storamiral i Karlskrona, men för att han inte måtte 'ställa till krig och missbruka mina örlogsskepp, skulle jag, för att bevara honom godsinnad, från Lunds domkyrka låna menlösa barns relik och hänga den kring hans hals. Sedan läte jag bödeln rätta och af-hugga amiralen, för att han har ett så otäckt sätt att klå sig i peruken. Det passar sig ej vid hofvet. — Råbäck, som är van att handskas med jordbrukarens bästa guld, blefve första hofstallmästare. Och vännen Väppling, van att sitta i sin kammare och hamra, honom skulle jag utnämna till president i Kammar- och Bergs-159

kollegium. Han kunde ock få titeln hertig af Festmanland och en gång i veckan hugnas med en stjärna med briljanter.

Stora löner skulle alla mina trogna tjänare uppbära, men själf ville jag blifva staten billig. Riksdagen finge bevilja mig i apanage — kanske förstår ni bättre furage — en riksdaler om dagen och två om natten, alla världens böcker och en flaska hvitt Falunvin per vecka.

— men så stor, herre konung, att den skulle hinna till för oss alla fyra, utbrast skomakaren och flyttade sig närmare.

— Och tio karduser Gefle vapen i månaden, tillade Broman med tårar i ögonen.

— Jag nöjer mig med e n, försäkrade Råbäck.

— Nej, hör hvad stallmästaren är blyg af sig, skrek skomakaren, man ska väl ösa in, när det regnar tobak. Jag vill genast ha tre karduser, och två sku jag spara till den tid då kung Rilander blir afsatt och det räckte nog inte länge.

— Jaså, du tror så illa om mig, invände Magistern flyktigt och fyllde på glasen. Därefter talade han värdigt:

— Vi äro nu församlade till ett vårkalas. Andra kunna göra sina större än jag. Kung Ahasverus, som upphöjde den sköna judinnan Ester till sin första gemål, gaf för sina hofmän ett gästabud som varade i 120 dagar och för160

simpelt som ni en sjudagars fest. Sådana valfiskar som ni borde man traktera med hafs-vatten och inte med ädelt vin. Antiochus Eupa-tor var en slösare, som lät tratta sött vin i sina elefanter, men stryk fick han i alla fall af Judas Macchabeus. Honom tycker jag om sedan pojkåren, en hjälte i alla sina gärningar, ett ungt rytande lejon!

Jag tycker att ni inte alls påminner om unga lejon, utan om grådaskiga svampar eller upptagen sättpotatis i augusti. Nu begriper ni igen inte mitt sköna bildspråk, men det är som jag redan sade inte meningen att alla ska begripa allt. Hälften är iner än nog för sådana älskliga mullskopor som ni. — O, hvad jag dock håller af er, kära vänner och supbröder!

— Magistern är nästan lika styf som Pompe i att skälla, när han riktigt kommer i farten, anmärkte Väppling förnärmad, och Broman tillade:

— Rilander har liksom norsen tänder på tungan.

— Tycker båtsman verkligen det... Längre blef invändningen ej, ty Bilanders uppmärksamhet fästes vid en geting, som satt sig på kanten af hans glas.

Skomakaren sträckte beskäftigL fram ett par smutsiga fingrar för att knäppa bort den objudna gästen, men hann ej fullfölja sin afsikt, innan Rilander grep honom om handlofven med orden:161

— Fy skam, Väpplingsblom, hvarför unnar du inte en tår björkbalsam åt den lilla. Du är ingen artig kavaljer. Ser du inte, att det är en ung sammetsklädd jungfru, smal om lifvet och.... Nu sticker hon snabeln i vätskan. Nu luktar och smakar hon. Låt se, om hennes sting blifva mera farliga än förr. Hvem af er kan läsa en besvärjelse mot jungfruns anfall'?

Severin Råbäck upptog frågan.

— I min ungdom brukade man läsa så här:

Geting, geting, etterspik, onda kräk ifrån mig vik. Stick i sten, och int' i ben, stick i mull och int' i hull. Geting, geting, etterspik, far till skogs och från mig vik.

— Jungfrun vill pussas, inföll skomakaren och tillade: »Det smakar ändå litet karl, sa flickan, när hon kysste tuppen».

— Jo, jo, menade Råbäck, »Kärleken drar som tio par oxar».

— Men nu flög hon, utbrast Broman.

— Och nu kom hon, fortsatte Väppling och lutade sig framåt för att riktigt noga följa med insektens dryckenskap.

Magistern, lika intresserad, låg och småpratade för sig själf.

— Aj, aj, jungfru geting, den där vandringen utmed fördärfvets rand slutar aldrig väl. Var

11 — Gärden med de fyru grindurnu.162

försiktig. Förräderiet lurar upp ur den klara källan. Det är viktigt i lifvet att hålla balansen. Du rister på hufvudet ocli nyser. Du är yr. Dina tre par smalben vika sig ostadigt. Se så, för sjutton, nu bar det öfver ända! — Magistern grep en sticka och började fiska efter den simmande getingen. — Ilugg i, lilla jungfru, och klif varligt uppför ledstången! Så där, ja, nu är du räddad för den här gången ocli ikan flyga så långt vingarna bära. Hälsa dina anförvanter från kalaset på kvarnbacken och säg, att världen är ond och full af onda människor! — Ja, det här äfventyret var ganska lärorikt; något sådant har jag inte förr varit med om.

— Magistern menar visst, att han aldrig gått bort från ett påfylldt glas, utbrast Väppling, och plirade med sina gulgröna, vänliga ögon.

— Tag saken som du vill, men jag funderade på att när nu de andra getingarna komma och kyssa den räddade jungfrun, så blifva de rusiga och så sprides dryckenskapen vidare i världen. Och det är vårt fel! Vore jag inte så lifvad, skulle jag nu blifva vemodig. Ser ni, det kallar man för logik. Nu ta vi sista half-van. Skål!

Kvartetten drack och Magistern packade in de tömda glasen i sin korg.

— Nu få vi tacka så mycket för välfägna-den, sade Råbäck, sträckte fram handen och163

gick. Väppling följde kamratens exempel, men Broman blef sittande. Äfven Pompe stannade, makligt utsträckt i björkarnas halfskugga.

Magistern hade lagt sig på rygg med händerna knäppta under hufvudet. Han stirrade upp mot några molntappar, som af sydvästen drefvos bort mot inlandet. Så begynte han halfhögt tala, men inte till Broman, utan upp i vädret för björkar och fåglar och seglande skyar.

— Härlig är solen för sorgsna och frusna, härligt är solljus i skuggornas dal. Där sjunger lärkan bland 'skyar som ljusna, högt i den höga, klarblåa sal. — Tyst, jag hör ock andra röster, hör fotsteg och tramp. Hundra sinom hundra små versfötter komma dansande genom mitt hufvud. De laga, de draga min tanke vid hand och föra den fjärran till drömmarnas land.

Gå din väg, Broman, och låt mig drömma. Sådant måste man få göra ensam eller med sin hjärtans kär, annars vågar själen icke breda ut sina vingar. Sin hjärtans kär...

Det fattiga kräk, den usla jordmask, som här öknämnes Magistern, har ock en längtande själ, som i den välsignade vårens väckelsetid söker fladdra bort mot blomstren i lyckans land. —

Broman klef långsamt upp, skakade på hufvudet och strök sedan åt höger bland buskarna.

Magistern ropade sakta:

— Pompe, Pompe, Pompe. Jag ser himmelen164

öppen. Icke den rusiges gnistrande, gungande skärseld, utan den frigjorda andens solgård med blommor och fågelsång....

Magistern slöt ögonen och slumrade.

Pompe, som hört sitt namn uttalas, sträckte på benen och slickade den hvilandes hand. Sedan nosade han på korgen. Den var tom på allt ätbart. Tvehågsen såg han sig omkring och 'lunkade ned mot gården.XIV.

I skogsbryneL bortom rågåkern låg på ett underlag af jordfasta mindre stenar en större. De lärde skulle ha sagt, att den var ett af istidens ansenligare flyttblock, men folkel på ön kallade istenen hell simpelt »kohufvudet». Stenens långsträckta, skrofliga sida liknade från norr betraktad verkligen ett öronlöst nötkrea-lurshufvud. Underkäken framträdde kraftig, likaså det starka bågbenel öfver ögat och nosen tryckt mot mossbädden, ja, till och med den milda blicken kunde man med god vilja upptäcka i en oval mossfläck på ögats plats.

Det var första hvardag efter midsommarhelgen och klockan visade ej mer än 7 på morgonen. Mellan bruna kvistar och gröna löf sände sommarsolen in sina varma strålar, och barrträdens uppmjukade kåda spred en kraftig doft. En vindfläkt bragte björkarnas hängen i rörelse, men tallen invid gärdesgården bar sina gulgröna årsskott rakt i vädrel som styfva kronljus.166

Magistern trädde närmare stenen, ställde sin käpp att stå i en tufva och klättrade försiktigt uppför kohufvudets nos. Därifrån praktiserade han sig krypande fram till den mossklädda hjässan och satte sig i halfskuggan från närmaste björk. Han ville åter en stund lyssna till de rapporter hans öppna ögon och öron kunde uppfånga från naturens rika provinser.

Nere i rågåkern hade ett par sånglärkor sitt bo. Se där flög hanen upp i en långsträckt båge. Den rörde blott obetydligt vingspetsarna, men så bar det af rätt upp på svirrande vingar, och i böljande takter likt starkt rimmad vers ljöd det

Tiu! Tiu! Tiu!

Diu! Diu! Siu !

Fågeln kunde ej mera ses, men sångtonerna hördes tydligt. Magistern nickade, liksom om hans outtröttliga lilla sångarvän behöft en uppmuntran. Iian kände dess lif och vanor. Dess konsekvens att aldrig sälta sig på en trädgren tycktes honom beundransvärd.

Ur skogen från molsatl håll trängde den enformiga ton, som bildar gökens sång, och i detsamma sände en bofink från närmaste björktopp ut vina vackra, växlande slrofer. Men den gynnaren fjäskade i dag. Han hade visst åtskilligt att ombesörja för familjens proviante-167

ring. Han ropade Jup! Jup! lyfte på vingen och försvann.

En mygga flög surrande upp i Magisterns högra öga; den jagades i väg, men en dess kamrat, som trefvande sökte sig fram mellan håren på handlofvens yttersida, lämnades i fred. Dess sugsnabel liksom de sex sviktande benen sågo så hjälplöst mjuka ut, men i ett nu hade insekten genomborrat huden och stuckit sugröret djupt i blodkärlen. Myggan måste ha dragit kraftiga klunkar, ty genast började bakkroppen svälla, och en droppe färsk människoblod glänste genom det spända omhöljet. Sen flög hon tungt i väg för att smälta födan och fylla sitt lifsvärf att ge upphof åt nya blodsugare.

Magistern rätade på hufvudet och lyssnade uppmärksamt. Från det häll, där granarna stodo som tätast, hördes en talltrasts sköna sång. Af sitt på melodier rika musikaliska program hade han utvalt ett par. Fågeln diktade i toner, loch Magistern upprepade sakta för sig själf Runebergs hyllningsord till talltrasten:

Blott du, den silfverklara kvällens vän, o talltrast, bryter nejdens tystnad än. Är dagen eldig, och är natten ljuf, af båda diktens färger lånar du och målar i en oförgänglig sång din trohets högtid liksom våren lång. — Du har som jag en vän att tolka för...168

Magistern kröp försiktigt nedför stenen. Han hörde någon komma sjungande längs stigen, som från skogen utmynnade i ledet nära intill. Det var visst Asta Maria, som kört korna i vall åt mossen till.

Rilander ropade, och flickan skyndade fram.

— God morgon, Magistern, hvad gör han här så tidigt?

— Ingenting, som du ser. Ja, något har jag förstås dock gjort. Jag har lyssnat till toner-ur fåglarnas visböcker, och nu vill jag höra litet sång af en ung och lycklig människa. Klif upp på stenen, flicka, och sjung med full hals vallåten du nyss höll på med.

— Det var den som faster Johanna ska ha diktat.

— Ja, den är bra, jag tycker om den.

— Ska jag verkligen?

— Ja, visst skall du.

Asta Maria svingade sig upp på stenblocket, och sedan sjöng hon från dess topp med Iju-delig röst:

Vill du gå vall, vill du gå vall, uppåt den långa mossen, där som smultrona söta är, där det vimlar af hjortronbär? Där växa mejorna i de gula tröjorna, där blommar löken,169

där galar göken.

Vill du gå vall uppåt den långa mossen?

Asta Maria hoppade ned från stenen och stod blåögd i solljuset framför Magistern.

— Så var det med den visan, sa hon och skrattade.

— Tack ska du ha. Du är en duktig flicka. Duktig i alt sjunga och duktig i att hoppa, leka och le. Adjö, nu går jag

inåt skogen.

— Hvad ska Magistern göra där?

— Ser du. Asta, här rid dikeskanten doftar och prunkar i gyllenduk Jungfru Marie sänghalm, men där borla vill jag leta efter Jungfru Maria nyckelpiga.

— Hon som visar vägen hvart kärestan går?

— Just hon, Asta Maria, liLen pia.XV.

En vecka och därutöfver en half hade lyck-ligl gått till ända sedan den märkvärdiga kväll, då Carolus Rilander gaf sig det oryggliga löftet att icke vidare smaka på något »starkt». Hvarför han gett det, visste bara han och kanske hon, och hon ägnade ingen tanke däråt, utan bara log, då hon mindes sammanträffandet uppe på kvarnbacken, där Magistern i blåsvädret talat om kärlekens åldrar och så innerligen vackert läst om Franzéns gamla knekt och Wallins döda änglar. De herrarnas namn hade flickan inte hört förr, men hon gissade att de voro bokhandlande och bodde i Helsingfors, ty därifrån härstammade hennes nya psalmbok och därifrån kom »Folkvännen» ibland med verser. Ja, nog hade Magistern läst vackert, och så lustigt han sen svängt på armarna, fastän hon icke alls stått i vägen.

Ja, det hände då, och nu stod Rilander dagen efter skogsvandringen med slutna ögon midt på golfvet i kajutan och rakade sig. Bondkar-171

lars vanliga sed att använda en del af lördagskvällen till alt afmeja den sjudygnsyfviga skäggborsten hade äfven han länge följt, men nu hade ett undantag från regeln sprungit upp den dag tyskarna kalla »midtiveckan». Hvarför Magistern redan i dag fattat tag i rakknifvens gulnade benskaft var tills vidare hans hemlighet.

Han stod som sagdt framme på golfvet och vred hufvudet åt höger eller vänster allteftersom behandlingen kräfde spända ytor för stålets fria framfart. Arbetet var drygt. Hvartenda grått strå måsle falla. Fingerspetsarnas nerver rapporterade till hjärnan att resultatet blef godt. Huden kändes fin, och Magisterns tanke smög sig, ehuru tämligen omotivera dt, till gräddskiktet på en nattgammal filbunke. Den tanken trängdes dock snart åt sidan af en annan, än mera ljuf.

Han undrade — och i detsamma skar knifven in i ett soligt leende — huru det i verkligheten måsle kännas, 0111 en ung flickas friska sammetslena kind sakta skulle stryka sig utmed hans. Ack, det hade han aldrig pröfvat; icke ens i unga år hade han, då tafatt och blyg, kysst någon flicka, och än mindre hade någon mera bedagad mö senare självmant tilltalat honom i läpparnas uttrycksfulla språk.

Magistern kände sig elegiskt stämd, men i den sköna villan kunde han inte genast försjunka. Han måste först tvätta bort tvållöddret172

och ställa undan rakdonen. När detta blifvit ordentligt uträttadt, såg han på sitt ur, nedtog den lilla väggspegeln och satte sig vid bordet.

Detta bildade en mindre vanlig situation, och han blickade ofta mot dörren, rädd att någon skulle träda in och finna honom inför det speglande glaset. Han hade alltid tyckt, att det var opassande, ja nästan skamligt af en man att beskåda sitt eget konterfej mer än två, tre sekunder åt gången. Nu ägnade han sitt första jag en noggrann, pröfvande granskning, och han pratade sakta som hans vana var i lynnets solskensstunder :

— Tjänare, bror Carolus. Men så du ser ut, gamla Kalle! Fåror och rynkor, hängande påsar under ögonen. På näsan hela Moldaus flodsystem tecknadt i graungredelint och djupa veck från mungiporna nedåt. De göra ditt gråbleka anlete till en sannskyldig nötknäppares dödsmask. Endast ögonen ha inte slitits eller förändrats. De äro passabla, men månne hon fäster sig vid dem'? Kanske — kanske inte. De få väl skåda, om kvällen bringar lycka eller olycka åt en gammal narr. — Nej, nu kan det vara nog beskådadt. — Totalintrycket är nedslående. Fy tusan, hvad en föråldrad människonuna kan se otäck ut!

Magistern reste sig och slängde spegeln åt sidan. Hans första impuls hade varit att krossa förgängelsens omutliga

sanningsvittne, men den173

blef icke satt i verket. Till hans filosofi hörde ju att utöfva barmhärtighet mot både lefvande varelser och döda ting. Det var ju egentligen blott han själf som borde krossas.

Magistern vandrade af ocli an en stund, såg på sitt ur, återtog sin plats vid fönstret och tryckte pannan mot rutan. Tankarna följde dock icke blickarna åt, utan gingo sina egna vägar fram mot en liten rödmålad strandstuga i skötet af en blomstergård. Han öfverraskade sig själf med tanken på ett eget hem, men en sådan drömvilla kunde aldrig realiseras af den, som hvarken var bondeman eller herre, utan bara en fattig vagabond.

De goda åren, då människan skall plantera, hade han förspillt; därför fanns det heller ingenting om hösten att skörda. Men kanske ödet ändå vore så nådigt att bestå honom några år af arbete och lycka. Ilan ville vara nöjd med fem, med tre. två, ja, hvarför icke med ett enda.

Den ensamme mannen vid fönstret kände sig varm, inspirerad. Han hade i detta ögonblick varit beredd att hålla ett klingande tal om kärlekens makt och arbetets välsignelse, om den guldvärda härden och om allt stort och skönt i lifvet och i drömmen. Han kände sig till mods som den förfrusna grenen, hvilken vårsol och majregn bringar att skjuta friska grönskande skott.174

Djupt drog han efter andan och hans tanke tog stöd vid den gamla lindens största gren. Framtidsutsikterna tålde att begrundas och det allvarligt. Han lutade sig öfver bordet och gaf hufvudet stadigt stöd af högra handen.

Vid tiotiden hade fullmånen hunnit högt på sin bana. Knappast fanns det dock någon annan på Ölandet som följt det skinande klotets färd än Carolus Rilander; han brukade ju blicka högt, medan de andras ögon och begär bundo dem vid stoftet.

lifter atL med långa steg hafva hastat uppför kvarnbackens sluttning, hade han en god stund trampat af och an och sett sig omkring, liksom hade han otåligt bidat någon. Därpå stannade han med armarna stödda mot kvarnens krum-böjda svingel.

Då hördes steg och sakta fras från kvinnokjolar. En glad stämma ljöd halfhögt:

— Go kväll, Magistern. Hva står han och undrar öfver? Vill han ge sig till mjölnare?

— Så Hulda kan skämta, fastän.... det är så grant månsken.

— Magistern är då riktigt lustig som alls ids titta åt månen. Det göra ju bara de riktigt unga och de riktigt kära.

— Men kanske är jag kär.175

— Det vore synd om stackars Magistern, som annars är så rar och kan läsa verser så vackert utantill. Det är många dagar sedan jag sist fick höra, men i kväll hinner jag inte. Och inte är det heller värdt att börja prata om dygden och sällheten, för jag har ingen kvällsmat ätit. — Värdinnan är väl hemma? Jag ska strax söka upp henne. Man måste ju göra

sig ett ärende förstås. Det passar inte____hvad

ville jag nu säga... jo, det som sker på kvarnbacken, det får alla veta, hör han det. Björkstammarna liär ha ögon och lofven tungor — hon hittade ej på fortsättningen, hvai-för Rilan-der hjälpte

— och sedan gripa kvarnens vingarmar i orden och gärningarna och slunga dem åt alla fyra väder. Är det inte ungefär så Hulda menar?

— Precis på pricken.

Flickan trädde närmare, höjde sig på tå och hviskade:

— När Magistern i söndags bad mig komma hit, lofvade han ge mig någonting riktigt vackert, något som ingen annan ägde.

Det lofvade jag, och Hulda skall genast få min gåfva. Det svider visserligen att skänka bort det man sparat på i 30

år och räddat undan skeppsbrottet, men eftersom jag har Hulda så kär____

— Magistern ska inte raljera ined kärleken,176

utan skynda sig. Jag vill gå strax, och så måste jag ju få tid att tacka.

Rilander gräfde fram ur djupet af högra västfickan ett litet hopskrvnkladt papper och uppvecklade det försiktigt.

— En ring! En Så innerligt vacker ring. Ah, med röd sten på!

Magistern sträckte ul handen, och guldet glittrade i månskenet.

— Den är vacker, iclce sant? Den är gammal. Den har en gång för länge sedan suttit pä en skön kvinnohand.

— Ska jag få ringen? — Är den riktigt guld? — Hulda höjde sig på tåspetsarna. — Finns det stämpel i? — Hvad kostar den? — Är den herrns egen? — Törs han verkligen skänka bort den?

Det riktigt haglade frågor. Flickan svängde på höfterna och hennes ögon glänste mot ringen.

— Gif hit handen, så få vi pröfva, om den passar: pekfingret, aj, aj, tjockt som en tunn-tapp. Långfingret dessolikes, kommer aldrig i fråga. Ringfingret, ack, äfven det är för fett. Det var illa, riktigt illa, ty just kring dess fylliga midja hade jag velat fästa trohetens gyllene sinnebild. Då måste vi vända oss till det så kallade lillfingret. Se, se, med litet ansträngning passar ringen där. Håll till godo, käraste Hulda, nu är ringen din!

Flickan fattade hastigt Magisterns båda händer och trypkte dem mot sin mjuka barm. Det177

riktigt ryste i den gamla studenten, och med det-isamma slog han sin arm kring Huldas lif. Han lutade sig framåt och strök sin kind mot hennes. Den var fin och len som nyponblommans röda kronblad.

— Huru ska jag nu (riktigt kunna tacka den snälla och frikostiga herrn?

— Du ska hålla af mig litet eller än bättre mycket, ty jag....

Deras läppar möttes i skuggan af Rilanders bruna halmhatt; flickan drog icke undan hufvudet.

Aldrig hade Magistern kunnat föreställa sig att det skulle smaka så kostligt att beröra ett par mjuka, lätt fuktiga kvinnoläppar. Och den första kyssen följdes af en andra, men längre hann friaren ej, innan flickan flämtande hviskade :

— Kläm inte så förfärligt; tänderna kan brista. Det märks nog att han inte alls vet, huru folk brukar pussas, för att det ska vara som det ska vara. — Håll opp nu med klämmandet och låt mig se på ringen. Det är roligare. Är det sant. att den är riktigt guld och inte bara förgylld? Finns det stämpel i?

— Jag försäkrar....

— Men kanske vill han i morgon ha den tillbaka? Jag minns att Magistern en kväll i Frimans storstuga berättade en lustig historia om Hofbergs Jeppe, som söp på berget....

12 — Gården med de fyra grindarna.178

— Holberg, Holberg, kära Hulda.

— Hålberg eller Snålberg, det kan just vara detsamma, ty ringen ville han ju ta igen som han i fyllan skänkt åt rid-fogden. Inte gör ju herrn så illa mot mig? Säg?

— Nej aldrig. Hvad jag hafver gifvit, det hafver jag gifvit.

Försäkringen ville han besegla med en kyss, men flickan islingrade sig behändigt undan.

— Jag tycker mera om Magisterns vackra själ än om läpparna, för de är litet torra och tunna. Och nu måste jag genast skynda i väg. Jag skäms så grufligt för den otäcka månen, och det gör väl herrn också?

Och så ljöd ett klingande skratt.

— Hulda är bra stygg, som så snart vill öfverge sin vän. När träffas vi åter?

— Ska vi träffas? — Har Magistern mera att ge? — Träffas — jo 25:te trefaldighetssöndagen på kvällen, precis klockan tio. Passar det?

— Kanske, men när kommer den kvällen? Jag känner mig för ögonblicket litet yr i hufvudet.

— Titta efter i almanackan, så får han veta. Tack nu och adjö, men spring inte bums efter mig till gården, utan hålls här en stund, tills han ordentligt hinner svalna och fått tillräckligt kika på gumman i mån.

Och så löpte flickan i väg, så kjolarna svepte och slängde. — Magistern rätade på sig, stod179

orörlig med högburet hufvud och korslagda armar. Nu var han så lycklig, att han velat sluta hela världen i famn, och han slog armarna kring den brutna kvarnsvingeln och tryckte den gråa spiran mot sitt bultande bröst.

Då Rilander en half timme senare inträdde i sitt rum, skyndade han att söka fram almanackan. Med skälfvande fingrar vände han bladen. Han sökte 25 :te trefaldighetssöndagen, men fann ingen! Var det en missägning af Hulda, eller ville hon drifva gäck med honom? Hon hade ju sådana glada och trofasta ögon. De kunde väl inte ljuga, och dessutom hade ban två, nej tre gånger — en sällhetens trefaldighet — kysst henne. Var icke den ceremonin inseglet på trofasthetens outslitliga pergament, eller var han — en narr i hennes ögon?

Han hade trott, att de nästan voro förlofvade, om icke i ord så i känslornas ömsesidighet.

Magistern strök sig öfver pannan, svängde på armarna och marscherade af och an.

Sist beslöt han gå ned i storstugan. Icke var väl Hulda mera där, men kanske kunde han dock uppfånga något besked om henne.

Han gick och mötte i förstugan värdinnan. Hon stannade och de sågo hvarandra upp i ansiktet. Då sade Erika sakta:

— Stackars gamla Magistern, som lät så illa lura sig!

— Hvad nu, hvad menar Erika?180

— Flickan var nyss inne, och glittrande glad var hon. Magistern hade ju varit så tokig och skänkt snärtan sin vackra gamla ring. Ilon visade den....

— Men jag gaf den på fullt allvar, hon ska bli....

— Nej, Magistern, flickan berättade det vi alla anade förut, att hon är förlofvad med styrman Gustaf Lundholm i Bjärnå. I morgon far hon härifrån, hon var ju här bara på ett besök hos sin morbror, och nästa söndag lyses det första gången. — Stackars Magistern, försök nu att sofva bort alla dumma tankar. — Ja, det är nog svårt att känna sig gammal, då man vill vara ung!

Erika strök den besvikne friarn sakta öfver armen och gick in.

Halfva den natten ströfvade Carolus Rilan-der barhufvad kring kvarnbacken. Han hade förlorat alla sina vackra drömmar, och nu letade han efter dem. Han gjorde som katlen. hvilken söker sina ungar, dem elaka människor fört bort att dränkas.XVI.

Följande morgon tidigt strök Magistern af till byn och återvände först, då gårdsfolket satt sig kring kvällsvardsbordet.

Barnen gjorde förstulna miner åt hvarandra, när de hörde sin lärare smälla i ytterdörren och bullrande äntra uppför vindstrapporna. Ett fult leende gled öfver Lars Frimans ansikte, men hans hustru såg så bedröfvad ut, att de andra bara väntade, det tårarna skulle sippra fram.

Icke vardt det den kvällen mycket sagdt i storstugan, och hvarför skulle de ock tala, då tankarna voro stortaliga nog.

Ingen kunde ana, då de gingo till hvila, att den fredag de nu sofvo emot, skulle blifva en ovädersdag, hvars värsta stormby ingen i lifvet komme att förgäta.

Efteråt sade Magistern, att tillfälligheterna lekt med människors öden, medan farbror Anders bestämt påstod, att djäfvulen frestat brorsonen och bragt honom på fall.182

Innanför dörrposten i stugan fanns högt uppe en spik inslagen i stockväggen, och på den brukade Friman Ibland haka upp sin hatt. Han tålde, som tidigare sagts, ej se karlar med mössorna på inomhus.

Fredagsmorgonen vid åttatiden steg husbonden in, händelsevis med en hoftång i handen, och fann sin spik upptagen af en kvinnfolkskjol. Han lät höra ett kort ljud som af ett fult skarpt ord och slängde plagget utåt golfvet. Detta såg Ung-Lars, som satt på bänken rid fönstret och drog i aloeväxtens feta taggiga blad, och Magistern, som lutade sig framåt och surmulen petade om sina naglar, hörde det och pigan Anna, som stod rid hällspiseln och sysslade med frukostmaten. Men farbror Anders, som satt i ifrigt samspråk med Erika, hörde icke ljudet, men spratt till och såg upp rid utropet:

— Det är m i n spik, kvinnfolk!

Då kunde pigan, med blicken på sin nervräkta kjol, icke hålla munnen, utan tillade käckt:

— Bäst att husbond' stoppar skatten i fickan, så kommer ingen åt den.

Och med detsamma log hon, så att tandköttet lyste rödt öfver de hvita tänderna.

— Det kan jag verkligen göra, eftersom jag råkar ha verktyg till hands, utbrast Friman och grep stadigt om spiken för att i ett ryck slita ut den.183

Den rörde sig icke en hårsmån.

Rusthållaren hoppade upp på stolen och satte i tången hela sin väldiga kraft. Bloden steg honom åt hufvudet, och tinningens ådror svällde som blå snören mot röda botten. Spik-hufvudet brast, men den fyrkantiga rostiga järnnageln satt orubblig kvar i det torra väggtimret.

De närvarande utom Anna betraktade uppträdet med orofullt allvar. Pigan fnittrade och svepte med förklädet såsom om spektaklet roat henne. Flinet tog dock tvärt slut, ty med en svordom mellan läpparna hoppade Friman från stolen och slungade hoftången med en så våldsam kraft mot ett vid spiseln lutadt järnspjäll att tångens ena ben likt ett kastspjut trängde genom plåten och blef siltande.

Det gaf en gruflig skräll sä alla sprungo skrämda upp. Husbonden såg sig något oviss omkring, strök svetten ur pannan och satte sig. Då Ung-Lars följde exemplet och makade sig åt sidan, föll faderns blick på hans långa ben.

— Ja, du, min gosse, har goda don att springa undan, men gå fram och ta i, där det gäller, vågar du inte, stackare! Du lär ju ändå vara en duktigare karl än far din, eftersom käringarna i släkten påstå, att Frimännen bli allt bättre och bättre. — Nå, hugg i tången, och drag ut spiken! Du får visst en puss af pig-flickan för besväret och två, om du plockar184

opp kjolen från golfvet. Törs du, din bleknosta fan, inte ens försöka?

Lasse skakade på hufvudet och hans läppar skälfde. Förvirrad lutade han sig åt sidan och log, men det hade han inte bort göra, ty i detsamma högg fadern honom öfver knäet med sin grofva näfve och röt i ursinne:

— livad grinar du åt, pojke? En sådan ynkrygg som du borde inte heta Friman, utan Rilander. Hin håle vete, hvem du liknar. Inte är det mig och inte far min. Hvad ska det bli af dig? — Aldrig en lcarl, aldrig en bonde. Aldrig ska den här gården råka i vanföra spen-barns händer. Här finns ingen plats för dig...

De vreda orden flöto fram som en brusande ström, undet det att Lasse försökte frigöra sig från del förfärliga greppet.

Farbror Anders himlade sig: Herre du min skapare. Erika storgräl och Asta Maria skrek. Magistern ,hade sprungil fram och gripit Friman i armen.

— Du är splittgalen, Lars, som bär hand på ditt fullvuxna barn!

— Drag åt skogen, inhysing, då bonden gör upp räkning med sin son!

Rilander steg tillbaka; det såg ut som hade han fått etl hårdt slag mot ansiktet.

I detsamma bragte en brännande örfil Lars Friman att släppa sitt tag. Han flög upp från bänken med armen höjd Lill hugg, men han185

lät den knutna näfven långsamt lösa sig, då han såg angriparen i ögat.

Det var den gråskäggige farbrodern, som rä-tal ut sig i sin fulla längd och med armarna i sidan stannat honom tätt inpå lifvet. Gubbens ögon gnistrade och han skrek med gäll röst:

— Nu har du igen fan i kroppen, förbannade odjur! Gud ska straffa dig för sådana illgärningar. lian ska ta ifrån dig gården, som du fördärfvar och människorna med. Och skäm ut dig, Lars, du, som vettlös drar skam öfver min släkt. — Har du kanske lust att också slå mig, så dra till på försök! Aldrig ha Frimännen förr slagits inbördes, aldrig i egei bo. Du tycks vara färdig att göra det, men — gubben strök handen långsamt öfver hjässan — mig orkar du ändå aldrig växa öfver hufvudet, brorson.

Lars Friman svarade ej; han vek åt sidan och gick in i farstukammaren.

Erika satt nedhukad vid bordet och snyftade. Rilander skyndade fram med den fyllda vattenskopan. Handen darrade, och en mörk strimma längs gofvets hvita tiljor markerade vägen från vallenämbaret till bordet. Erika ville icke dricka, så drack han i stället själf och gaf en vink ål Ung-Lars all följa sig upp i vindskammaren.

Magistern mätte golfvet i korta, hastiga steg, men stannade inför Lasses ord:186

— I nior-morgon går jag bo-bo-bort.

— Hvart tänker du ta vägen, stackars gosse?

— Vet inte.--

— Jag följer dig, utbrast Magistern plötsligt. Jag följer. Det kan ej skada, att se sig om i världen. Här blir det verkeligen för hett. — Det bränner under fötterna, bränner i hufvudet. I n h y s i n g, sa' Friman. — Äfven från det som hände i går och förgår vill jag bort. Sådant får inte upprepas. — Ja, Lasse, vi båda ska gå ut i världen. Vi ska vandra vida vägar och göra nytta. Jag predikar barmhärtighet och du spelar försonlighet in i människornas hjärtan. — Ja, vandra ska vi. Bli vi dammiga och smutsiga, så ska vi dock hålla själarna rena. Det är ändå summan af lifvets lag.

Magistern slog Lasse på skuldran och knäppte med fingrarna såsom den gör, hvilken fattat ett stort beslut och är glad.

— Efter en timme ge vi oss i väg. Dröjer vi till i morgon, kommer det hinder i vägen. Af kallt järn blir dåligt smide. Gå genast ner och packa ihop dina saker. Jag talar med mor och farbror Anders. Ät din far inte ett ord. Känner jag honom rätt, så går ban nu och skämmes, men inbillar sig att ingen märker det. I dag lcan vi lugnt lämna honom ur räkningen, men i morgon vore han farlig. Det svider väl än i benet, stackars Lasse. — Jag kan tro det efter barbarens handtryckning.187

Vännerna skildes åt för att skyndsamt arbeta hvar på sitt håll. Magisterns bylte blef rätt ansenligt; han tyckte om att ofta byta underkläder. Ett par historieböcker och Nya testamentet måste ock medtagas. Det sista han gjorde uppe i kajutan var att genom "fönstret utkasta en tom butelj och de fyra spetsglasen. Han log, då han såg glasskärvorna glittra under krusbärsbuskarna och den gamla trädgårdsbänken därinvid.

Så snart Lasse brådskande samlat ihop sina effekter, gick han ut för att om möjligt i enrum träffa Anna. Det lyckades. Hon befann sig i mangelboden och där räckte han henne ett papper.

— Jag kan inte läsa skrifstil, invände flickan rodnande.

Han brydde sig ej om invändningen, utan pekade ifrigt på bladet. Då såg Anna att där icke funnos några .skrifna ord, utan i stället ett par meningar, sammanfogade af stafvelser och bokstäfver utklippta från ett tidningsblad och

hopklistrade i sneda rader. Annas första observation gällde begynnelseorden, ocli af dem framgick det att här förelåg ett kärleksbref, och den andra, att klistret torkat, alltså var brefvet hopsatt före uppträdet i stugan, antagligen redan föregående dag.

Då hon slutat den mödosamma läsningen, log hon sitt stora, soliga löje och sade raskt:188

— Tack för välmeningen. På hans fråga vill jag ge ett tydligt svar, så blir det intet missförstånd. Jag tycker mycket om Lasses vackra strängaspel, men jag tycker bara svnd om honom själf, stackarn! Intet annat tycke. — Adjö nu och kom snart tillbaka.

Flickan nickade vänligt och drog åt sig den stenlastade mangelvagnen. Lasse skyndade bort; det kändes rakl som. om mangeln rullade fram öfver honom själf. Nu hade ban en orsak till att fort komma i väg.

När timmen gått till ända, stod Lars Friman den yngre med en bärsäck på ryggen och fiollådan vid sina fötter tätt invid Söderport och talade med sin mor. Hans fingrar rörde förstulet vid den mässingsspik, som betecknade hans ankomst till världen och den han ofta förr tummat om.

Magistern trädde utför trappan med en sliten kappsäck i handen och ett bylte öfver axeln. Han nickade ål Sankt Olofs träbeiäte • och gaf Lasse och Erika elt tecken. I detsamma vandrarna passerade den alltid öppna Österport syntes ruslhållarén i stallsdörren. Rilander gick ensam fram mot honom och sträckte ut handen.

— Farväl, Stor-Lars, nu går vi, så blir här litet mera frid och en inhysing mindre. Tack emellertid för de goda dagarna. Jaså, ett handslag bestås inte. Nå, farväl lika fullt, och måtte dig väl gå. Vi få reda oss utan din välsignelse.189

— Erika, hjärtans goda människa, hälsa barnen, hälsa Råbäck, hans gullgumma och hela följet!

Så drogo vandrarna åstad med hurtiga steg. I slallsdörren kvarstod husbonden styf och små-hvisslade. Han tog det bråda uttåget för ett barnsligt upptåg.XVII.

Välaktade Bondvärdinnan Erika Sofia Friman egenhändigt tillhanda.

Kära Erika.

Eftersom redan tvenne veckor lyckligt förflutit sedan den olycksdag, då Lasse och jag i hastigt mod bröto oss ut från Storgården, kan det 'vara på tiden att låta höra af sig och i ett enkelt bref omtala våra äfventyr och öden. Och alldenstund hälsan är det bästa i världen, säger jag, liksom förra österbottningen, beskrifvande till sin moder, att vi haft den goda gåfvan något så när i behåll och tillönska eder samma dyra förmån.

Därnäst skyndar jag berätta det vi under dessa gångna, mest soliga, dagar hunnit se mycket och träffa många. Vårt lif har påmint om himmelens fåglars. Liksom fågeln utan synnerlig beräkning flyttar sig från kvist till annan loch (vid nattens linbrott lutar hufvudet under vingen, iså ha äfven vi utan lång öfverläggning191

kommit, stannat, brutit upp och gått. Skogsbrynet och vägkanten, ladan och boningshuset har ömsom fördröjt, ömsom förnöjt oss.

Ett sådant utelif medför doclc en olägenhet; man kan icke hålla sig önskvärdt ren. Jag skämmes vid att omtala, att det gått dagar under hvilka jag blott e n gång blifvit i tillfälle att ordentligt tvätta mina händer, och linnekläderna påminna gunås ej mer om någon snöhvit ängladräkt.

Men låt oss icke klaga, icke gyckla.

I stora stugor och i små kojor har man på 'ett par undantag når mottagit oss med välvilja och öfverseende. I hem med svår nöd ha vi icke än hamnat, men dyrtiden har synbart framkallat vissa inskränkningar beträffande maten.

Då man sport: »I hvad ärende gån I?» har jag svarat: »Vi äro två rymmare på väg att söka den förrymda lyckan» eller »Vi äro vandrande spelmän, som gått ut att lyssna till de milda tonerna från allbarmhärtighetens strängaspel».

Detta har synts klokt folk som fåvitskt tal; en och annan har skakat ,på hufvudet och tänkt: »Den där mannen är

inte riktigt klok». Och säkert har han rätt. Det är alltid ett betänkligt tecken på dårskap, om en människa inte talar och gör som alla andra. Men andras meningar ämnar jag inte vidare brv mig om. Jag192

ämnar omsider följa mäster Thomas råd, som han för min räkning och allas redan för flere hundra år sedan sjöng ut i orden: »Gud hafver dig gifvit sinne och själ, var hellre fri än en annans träl...»

Ja, mor Erika, nu ämnar Magistern bevisa, hvari lifvets rätta lärdom består. Han ämnar tala ut hvad ban håller för sant, det må sedan bära eller brista. Det är någonting som länge slumrat inom mig, som nu vaknat och vill ut och upp. Är det bara en inbillning, så är den åtminstone ljuf och oskadlig.

Jag har allt oftare och tydligare märkt, huru människorna kunna vara hårda och orättvisa mot hvarandra.

Jag påminner mig därvid Pauli ord: »Iklä-den eder hjärtats barmhärlighet, vänlighet och ödmjukhet.»

Jag vill predika godhet, dock icke i lånade, lärda predikningar, utan i enkla rörande berättelser ur verkliga lifvet. — Om jag det förmår!

En sådan hjärtats åstundan att förbättra skall förefalla mången lönlös, kanske till och med löjlig, men jag vet, att en. att Erika den godhjärtade icke skrattar åt sin gamle vän och beundrai-e och det, fastän hon vet, hurudan stor stackare och fähund han länge varit.

Ja, den förlorade tiden kan ej återvinnas,193

och det beklagar jag; det onda jag gjort kan ej godtgöras, och det grämer mig, men får jag lefva än några månader, vill jag försöka hvarje dag göra åtminstone e n liten god gärning. Är detta förmätet, syndigt, så må den gode Guden förlåta mig!

Våra lutherska präster lära, att inför Vår Herre betyda de goda gärningarna mindre än intet och däri ha de väl rätt, men för oss själfva och våra medbröder betyda de dess mer. Kristus lärde: »Älska din nästa», och för att angifva den högsta möjliga jämförelsegraden tillade han som dig själf. Ilan, mästaren framom alla i konsten att rannsaka hjärtan, ställde kärleken öfver Iron, den kärlek, som ej söker sitt egei utan andras bästa.

Denna känsla har stort behof af att framträda i handling — om ock tröstande, uppmuntrande ord ibland besitta ett visst värde — men om detta öfverhufvud skall kunna ske och i hvad form beror af huru det ser ut inombords.

Liknar en människas tankekammare en bond-skutas snuskiga kajuta med stinkande klutar och unkna matrester, med tobaks- och spritångor.— ohyran icke att förglömma — då kan därur svårligen rena uppsåt och ädla handlingar utgå. Tankarna färga orden och handlingarna såsom anilinet garnet. Man måste alltså först hålla storstädning inne, bränna det man

13 — Gftrden med de fyra grindarna.194

älskat, men icke älska det man bränt, och sedan modigt träda fram i lifvet, iförd sina ljusa föresatsers kåpa.

Icke skall man hoppas kunna utföra storverk för många; man får nöja sig med små-verk för några. Men kanske icke ens detta lyckas? Svar: I vår gamla svenska lagbok talas det på flere ställen i fråga om delaktighet i brott om att »försök är straffbart»; alltså bör man om delaktighet i välgärning kunna säga: »försök är prisvärdt».

Tror kanske Erika nu att jag blifvit rubbad eller att en liten Frimansk högfärdsdjäfvul krupit upp i mitt arma hufvud? — — Aj, aj, tro inte så illa om en gammal vän, utan hys fortfarande medömkan och barmhärtighet med stackarn, som i grunden aldrig varit någon annans fiende än sin egen. Kanske är det just af denna samma Erika han fått ändan till den tråd han börjat spinna omkring sig liksom silkeslarven gör, när den i lifvets mognad spinner sitt glänsande omhölje.

Det blir min boning, min stadigt slutna borg, till dess att ur puppan fjärilns bevingade gestalt träder fram i ljuset. Men vet Erika ock, hvilket stort offer den måste bringa för att blifva fri? Den måste på mer än hundra ställen med en frätande vätska ur egen mun upplösa, söndra den fina, vackra silkestråd, larven nyss spunnit____195

Nu ser jag att Erika bedröfvad skakar på hufvudet. Ilon förmår ej mera följa mina tankars språng och spel, och

hon suckar sakta som ofta förr: »Stackars gamla Magistern!»

Nå väl, jag vill lydigt hoppa ned från de skimrande skyar och såsom en förståndig jordmask åter börja krypa genom landsvägens stoft.---

Då Lasse och jag i båt kommit öfver till fastlandet och anträdde vår vandring, beslöto vi att icke alls rasta i hemsocknen, där det fanns många som kände oss, utan trafvade raskt i väg, till dess att vi efter två timmar passerade rån i nordväst. Där satte vi oss ned i skuggan af ;en 'mossbelupen 1 ad vägg och började förtröstansfullt undersöka Erikas välsignadt tunga vägkostkorg. Ack, den befanns vara till breddarna fylld af idel rara »ätande varor», som man i den gamla goda tiden uttryckte sig. Ögat, gommen loch magen — jordens mäktigaste triumvirat — gillade fullständigt urvalet, arten och smaken.

Den dagen och följande tre lifnärde vi oss flitigt och tacksamt med vägkosten, gifven af Storgårdens oförglömda och oförlikneliga husmoder. Nu ha vi i behåll förutom minnet endast litet smör jämte den urgröpta skinkbitens kupiga skal. Ack, att det goda och sköna och feta i lifvel skall vara så flyktigt och förgängligt! -196

Hvi skrifver jag åter så lättfärdigt? — Hvarför kastar pennan ånyo in dumheter i ett allvarligt bref? — Förlåt mig, Erika! — Förlåt gamla Adam, som än så lätt faller in i sin gamla narr-roll. Den är dock ändtligen slutspelad.

Var viss på det!--

Det där med Hulda, Erika förstår, tänker jag numera sällan på, och när jag gör det, sker det med en brännande känsla af förödmjukelse. Rättvist var, att jag fick mitt straff för känslornas öfversvallning. Förlusten af den vackra ringen går mig mindre till hjärtat än hågkomsten att jag så totalt förlorade herraväldet öfver mina sinnen.

Ja, den som träder en brasa för när, bränner sig, och den som sväljer en krok måste ta hullingarna i halsen. Om en åldring glömmer sina år och sin kropps bräcklighet, får han hålla till godo med alt därom kraftigt blifva påmint.

Lyckligtvis är det dock endast kroppen som åldras. Det är en lögn att själen kan blifva gammal. Men låt oss icke mera tala härom. Min utveckling har sent gått u r gruset, genom

naturen, öfver kärleken m o t höjden.---

Hvad min unge kamrat angår, ser det tills vidare ut som skulle han något så när trifvas i mitt sällskap. Jag märker dock, att han börjat längta hem, och kanske gär det en vacker dag därhän att han rymmer ifrån mig. Lasse för-197

står ej det nya och upphöjda i mina planer; då jag i går ödmjukt frågade, om han ville blifva min första lärjunge, brast han ut i gapskratt och började spela »Ilela världens polska». Hvad ska man ta sig till med en så oförstående ung människa? — Han har i alla fall lofvat följa med till Åland och därifrån skall Erika få vidare besked.

Farväl, hälsa farbror Anders och alla mina saknade barn från läraren och f. d. inhysingen i Storgården, från tillgifne vännen

Carolus Rilander.

P. S. Erika skall äfven hälsa sin man. I trots af hans många och uppenbara fel — ordet synd har aldrig behagat mig — håller jag af honom. I flere år upplät han åt mig, del vandrande fattighjonet, en bostad så präktig, att dess make kommer jag aldrig på jorden att finna. Iian bevisade mig vänskap, tidtals äfven förtroende. Men äfven af andra skäl bör jag vara honom tacksam. Hans sätt att tala och handla var det, jämte Erikas eget i motsatt riktning, som öppnade mina ögon för barm-härtiglietens fordringar. Den ene lärde öppet: Så här bör man icke göra. Den andra lärde i tysthet: Så bör man göra. Ingendera anade eller beräknade exemplets makt. — Jag skulle än ha mycket att utlägga, ty nu har jag lust och lid, men tre ark ligga fyllda och198

flere äger jag ej. Två rader än. På min graf kommer aldrig kors att resas. Skedde det, ville jag där skulle skrifvas, icke mitt namn, utan Galat. 5. 22: Andens frihet är barmhärtigh. mildh. godhet.

Kära mor.

Jag skrifver nu några rader och låter dem följa med Magisterns långa bref. Undrar just hvad han åter lagt ut på

bredden och om han skrifvit något illa om mig. Han har nu för Iredje gången klifvit upp på det höga kasber-get här bredvid gården. Där borde byggas, sade han i går kväll, ett tempel, helgadt åt naturen, åt barmhärtigheten och Sankt Michael. Alla Michaelskyrkor brukar man resa på höjder, sa han och tittade uppåt molnen. Sådant underligt tal håller han ofta och blir förtretad, när jag inte begriper. Träffar han i stugor på sjuka, blir han glad och vill för sitt myckna talandes skull aldrig komma ut. En del af sina saker har han redan skänkt bort.

Det är ett rent tokigt lif vi föra, och jag längtar tillbaka till ordentligt arbete. Det kan far få veta, fast nog var han ju jäklig mot mig, och skulle det då stått i min förmåga, hade jag för att hämnas gjort af med hela Storgården. Det behöfver han inte få veta.199

Ja, nog var han jäklig, men det lär ju höra till saken att vi i vår släkt ska vara häftiga och våldsverkare. Efter småsyskonen har jag riktigt ledsamt. Bara då jag spelar på fiolen glömmer jag dem, men inte går det ju an att spela alltjämt. Det vore roligt att veta huru ni har det där hemma. Är alla friska? Hästarna och korna med? Jag ska nog än visa far, att jag duger till jordbrukare, fast han inte vill tro det. Huru är det med vårsäden? Brådden är väl dålig på Storöns åkrar liksom öfverallt här. På flere ställen sådde man först i midten af 'juni. Sedan följde ;en vecka med gruflig hetta. Värmen orkade dock ej mera hjälpa rågen. Öfverallt står den ojämn och gles. Gammalt folk spår dåligt år och än mera nöd. Vi har inte mött många tiggarhopar, men ett par mil norrut härifrån lär det vimla af dem. Där säges det redan blifvit knappt om brödfödan hos rika hemmansägare.

Efter en timme vandra vi härifrån till Dalsbruk. Det är nu tisdag. Magistern har fått tag i en tidning och där står det att i morgon afgår från bruket ångfartyget Amiral von Platen till Åbo. Med den ska vi följa. Kapten heter A. Rydell. Sedan bär det af längre västerut. Vi ska bort till ytterskären och se åt, om folket är mindre fördärfvadt, och vidare öfver Sottunga till Åland.

Det är ett tokigt lif vi föra under fiolspe-200

lande och predikande ule och inne. De sista nätterna har Magistern hostat och stönat. Han har visst fått någon bröstsjukdom af sitt idke-liga badande i kallt vatten. Jag går aldrig i kallt och salt vatten. Det är ju för fiskarna och inte för människorna.

Nu skrifver jag bara adjö mor och tecknar med många hälsningar till alla utom en

aktningsfullt Lars Friman den yngre.XVIII.

Timme efter timme föll regnet, än i lunga smattrande skurar, än som tysta täta smådrop-par.

Rilander satt i båtaktern och styrde med en groft tillyxad åra. Han hade dragit ihop lemmarna, så att kroppen bildade minsta möjliga format, men han frös, då han kände hur fukten spred sig utmed skuldror och knän. Det kittlade och kröp inne i halsen och ofta tvangs han hosta.

Unge Lars Friman påminde om en hopfälld pennknif: han hade hukat sig ned och försökte med en gammal baslmalta skyla fiollådan. Med vresiga blickar betraktade han sina trasiga skodon, som obehindradt kunde taga in vatten och låta det läka ut igen.

I fören rodde en legokarl. För honom var regnet och passagerarna fullständigt likgiltiga. 1 kroppsmödornas läroverk hade han inhemtat den sköna konsten att kunna tänka ingenting.202

Ändtligen hade båten med de tre männen passerat den långsträckta fjärden och sköt frasande in mellan säfven under land. Vattnet var grundt. Den barfota roddaren steg uti och lyftade utan brådska sakerna upp på stranden. Sedan fick han en slant, grep åter till årorna och försvann österut i regndiset.

På långt håll i motsatt riktning framskymtade ett stort rödmåladt hus. Det var en rik bondgård, hade roddaren sagt, och där kunde herrarna få mat och nattkvarter. Det gällde bara att .hitta fram genom strandängarnas våta gräs, ty någon väg syntes ej till. Lasse, som bestod sig bättre ögon än Magistern, upptäckte efter en stunds sökande en smal gångstig. Han skyndade att vika in på denna, och Rilander följde styfbent och hostande efter.

Det började åter störtregna; alltså stegrades obehaget att klättra öfver gärdesgårdar och taga sig fram längs en

snedtrampad hal dikesren. Ändtligen nådde vandrarna fram till en grind och trädde genom denna in på en stor gårdsplan, kantad af bofälliga uthus.

Från ett öppet vedskjul hördes yxhugg. Magistern gick dit bort och fann vedhuggaren vara en gubbe med tofvigt hår och trasig röck. Då främlingen hälsade honom med ett par ord, blickade han förvånad upp, men i nästa sekund gick förvåningen i likgiltighet.

— Är detta här Strandby Mellangård?203

— Ja.

— Är ni kanske husbonde på stället?

— Nej.

— Min roddare talade om gamla husbonden och den nya.

— Jaså, han gjorde det.

— Till hvem ska jag vända mig för att få besked om nattkvarter och förstås äfven om litet mat; vi äro både hungriga och frusna. Till hvem....

— Till den som äger gården kan jag tro.

— Nå, är husbonden hemma?

— Jag tänker det.

— Är ni sjuk, gamle?

— Hvarför frågar herrn det?

— Ni tycks inte orka tala och ser skral ut.

— Det är ju nödtid i landet.

— Min roddare berättade, att den här gården står sig väl.

— Så stig in och gör bekantskap med den rika husbonden, men glöm inte att bocka för hustrun.

— Ni är säkert gamla husbonden, som tagit sytning?

— Ja.

— Och nu är det inte alls så bra som han tänkt sig den sorgfria ålderdomen skulle bli.

— Herrn ska inte fråga så mycket; det skräller så i mina öron. Jag är redan ur räkningen.204

Gubben återtog sin yxa och fortsatte atl hugga.

Magistern och Lasse gingo nu bort och trädde in i stugan. Där funnos man och hustru, en talrik barnskara och en hög sopor framför spiseln.

Det märktes att gästerna ej voro välkomna, men mot betalning dukades dock fram husmanskost. Magistern kom snart under fund med att i den gården förde husmodern spiran. Det var visst hon som pinade svärfadern och bragt honom att känna sig som en främling och tiggare i sitt forna hem. Rilander uppgjorde nu en plan, huru han på lämpligaste sätt skulle kunna få fram det som här borde utsägas.

Han sporde värdinnan om det fanns grannar. — Jo, det fanns flere på nära håll. Skulle grannarna ha lust alt höra ett föredrag. — Hvarför inte, bara det ingenting kostade, ty nu var det ondt om pengar. Magistern lofvade * att ingen kollekt skulle komma i fråga. — Ja, då hade hon ingenting emot att ett par af barnen ginge med bud kring byn att efter klockan 9 på kvällen skulle en resande herre hålla ett föredrag i stugan på Mellangård.

På eftermiddagen upphörde regnet och då klockan närmade sig 9, hade ett tjog medelålders och äldre personer samlat sig i stugan. Alla hade försett sig med psalmböcker, ty de togo för gifvet, att de kallats för atl höra en

kringvandrande predikants bibelförklaring.205

När så främlingen tog Lill ordet och begynte utlägga om människornas plikter mot hvarandra, späckade han icke sitt tal med Skriftens språk, utan höll sig till det hvardagliga lifvet och hämtade därur sina exempel och bevis. Del lät nog så bekant och förståndigt, men inte [-va]det-] {+va]- det+} ändå (en riktig predikan eifter det gamla goda receptet.

Magistern dröjde länge vid sitt älsklingskapitel, barmhärtigheten, och då han midt i talet påminde sig den gamle afsätta husbonden och såg dennes Lrasiga röck skymta fram ur spisel-vrån, utbrast han:

— Nu vill jag till sist, så godt jag kan, berätta en historia, som jag en gång hörde en tjänsteman från Lappmarken förtälja. Den är särskilt lärorik för medelålders äkta par och för de gamla, som oförskyllt hamnat i vrån.

Det blef sömntyst i den skumma stugan, där endast en talgdank flämtade i draget från fönstret. En tung stämning lade sig som en tryckande hand öfver de närvarandes bröst, och de bidde i oro på del som komma skulle.

Magistern reste sig och började i dämpadt tal sin berättelse om

Blinde-Pieskis hämnd.

Julisolen hade knappast hunnit höja sig öfver Kivijarvis fjällgråa nordöstra strand, förrän206

lappgubben Pieski slängde sitt täcke, det ragg-slitna vargskinnet, åt sidan och satte sig upprätt på mossbädden i fähuset. Den blackbruna lilla lappkon, som under fyra långsamt förrunna års höstdagar och Vinternätter utgjort hans enda värmekälla, låg ännu idisslande med pösande måge, och de tre smutsiga fåren hade ej "än börjat prassla bland dvärgbjörkslöfven i sin vrå.

Att några bleka solstrålar likt raka gyllene nålar trängt in genom den fallfärdiga dörrens springor, kunde gamle Pieski ej se. Han var blind, och därför bar han på den tunga bördan af namnet Sokea-Pieski.

Denna benämning hade fått ersätta en annan tidigare af bättre klang. Hopea-Pieski hade de fattiga fiskarlapparna lorr kallat den rike fjällappen Pieski Laino under dennes välmaktsdagar, men nu var gubben arm och blind, och ingen visste hvart det myckna silfret tagit vägen. Dess milda glans förmådde ej mera fägna lappgubbens döda-ögon. För honom fanns det blott en färg, den sotsvarta, och de lärda säga, att det icke alls är någon färg, utan att det människor benämna svart blott betecknar frånvaron af alla färger.

Ja, ynkligt var det med gråskinnet Pieski. Olyckans mäktiga ande hade tagit bort hans syn, och hans egna barn hade rest af med ägodelarna.207

Medan Pieski som ett vanskött landsvägssvin hölls att rota rid uthusen, hade hans dotter Laila med man och barn tagit i besittning den stocktimrade stugan uppe på strandbacken. Och det huset hade ändå Pieski med tvenne legomäns hjälp själf byggt. Från Enare kyrkoby hade han efter en besvärlig färd hämtat fönsterglas, gångjärn och spik, i Tromsö hade han köpt en vackert blåmålad sjömanskista med dugligt lås för 14 daler, och af ryssarne i Köla hade han för fem sköna rentjurar tillhandlat sig en tung halsked af hoplänkade blanka silf-verrublar.

När Pieski ihågkom allt detta och därtill yxorna och bössan ofvan den bruninålade träsängen, började hans knotiga fingrar slita i bäddens mossa, och näfvarna knötos liksom till slag, men då hans tankar smeksamt smögo utefter länkarna till den förlorade silfverkeden, runnö klara tårar längs hans smutsiga kinder.

Gubben famlade efter vargskinnet och drog det åter öfver hufvudet. Han kröp ihop på mossbädden och våndades. För tredje gången hade han denna natt drömt att han dött; det måste väl därför ske snart. Ofta hade han önskat att döden skulle komma och göra ett slut på hans usla lif, ja, stundom hade han självmant tänkt krypa ned i Kivijärvi, men då hade han åter funderat, att kon skulle sakna honom, och208

hvad värre var, någon bland hans egna kunde hitta skatten i bergsklyftan.

Pieski darrade af ångest vid tanken på alt dö, innan lian gömt sin skatt så att ingen, ingen någonsin skulle kunna finna den. Det finge ej ske. lians egna barn hade pinal honom så svårt, och deras bekanta hade föraktat honom så

djupt, att han aldrig kunde förlåta det.

Ju längre gubben låg och funderade, dess klarare och skarpare växte den plan fram, han länge vårdat som ett groende frö. Ja, nu kom tanken honom riktigt vänligt till möte och vinkade och manade honom att följa sig. Det lät som en rikligt god vän liviskal: »Så där skall du göra, gamle vise Pieski, just så, och sedan kan du lugnt lägga dig på rygg och vänta på döden. Kanske benrangelsmannen icke för dig till Hii-sis svarta håla, utan af misstag släpper dig in i den stora ljusa stugan, där det finnes rikligt af kött, ost, kaffe, tobak och brännvin och allt, allt, fås till skänks. Då blir det härligt!»

Pieski strök sig om munnen och sparkade med foten till det smutsiga tråg, i hvilket hans dotter dagligen plägade hälla de torftiga matrester, som bestods honom till föda. Så steg han plötsligt upp och trefvade sig fram till dörren.

Utkommen i det fria började Pieski med tillhjälp af känseln och luktsinnet undersöka omgifningen. Vinden blåste sakta från väster. Om eld varit tänd i stugans spisel, borde han ha209

känt lukten af röken. Den förnam han ej, alltså sof man ännu i stugan. Han hvisslade sakta, och hundarna kommo fram och ströko sig mot hans ben. De skällde ej; alltså fanns ingen främmande inom synhåll.

Gubben kände sig säker och skyndade längs en välbekant stig ett stycke bort från gården. Han vek af åt sidan in mellan buskar och sten-rös. Då ban efter en stund med sakta smygande steg återvände, bar han tryckt till bröstet ett föremål, inneslutet i en gammal säck. Denna förde han brådskande ned till stranden och gömde sin börda i aktern af båten, som låg uppdragen på land.

Därefter hastade Pieski upp till stugan och satte sig på trappan med ryggen stödd mot dörren. Nu kunde ingen komma ut eller in utan att han som höll vakt märkte det. Gubben log svagt och rörde på hufvudet såsom om ban velat se sig omkring. Men han såg ju ej mera några yttre nya bilder, utan bara de gamla inför själens öga.

Det fanns både vackra och fula bilder att beskåda. Han ihågkom en julidag för 20 år sedan, från del där lyckoåret, då han var ägare till 280 renar. Vid sidan af dem hade han vandrat några timmar utan att finna en plats, där renlav växte så ymnigt att det lönade sig att rasta. Marschen gick genom en tallskog på mogrund. Med ens öppnade sig en vacker

14 — Gården med de fyra grindarna.210

kitteldal, där marken till tvàliandshöjd var täckt af den präktigaste gråhvita lav i yppiga tuvor. Det var en så skön och fet anblick, att Pieski önskat sig vara en ren och icke en människa. Men så kom han ihåg ännu en annan sak. En nyfödd renkalf hade icke orkat följa sin moder, och då hade Pieski lyftat upp djuret och burit det ett långt stycke. Det var ju inte så underligt, men nu mindes han, att renkon sett på honom med så besynnerligt glänsande blickar att det ej gärna kunnat vara annat än tacksamhet för bevisad barmhärtighet. Hade han, den en gång rika, ofta hårda, alltid snåla lappen äfven kunnat bevisa godhet?

Hvarför kom han sedan ihåg något, som inträffat året efter det stugan blifvit färdig? Det var visst därför att han äfven då satt på samma trappa. Ett stycke från hans fötter låg på en uppsprättad gammal mjölinatta en kvinna kämpande med döden. Det var visserligen sommarväder, men kvinnan klagade att hon frös. Pieski hade med sina döttrars hjälp lyftat hustrun och modern från bädden och burit henne ut. Det gick icke an att hon fick dö i stugan, ty då måste ju de lefvande fly bort, och icke heller tillät den urgamla seden en lefvande att begagna en afliden persons kläder; därför hade Laila dragit bort renhudarna och det stoppade täcket. De voro ju för goda att brännas.

Detta mindes Pieski. där han satt framåt-211

lutad och stirrade åt det håll, där han tyckte sig se sin skälfvande stackars hustru ligga. Kanske hade hon ändå bort få behålla det gamla täcket, till dess att döden kom?

Innan Pieski hunnit besvara denna fråga, slogs dörren häftigt upp och ett knä stötte mot hans skuldror. Det var dottern Laila. Hon ryggade, men kastade genast fram den förtretade frågan:

— Hvarför sitter du här, gubbstackare? Om Sakki kommer ut, så sparkar han ner dig.

Pieski lyssnade ej till varningen, utan famlade efter dotterns hand och hviskade med hes röst:

— Laila, kära barn, Kulta-kukka — minns du att jag förr brukade kalla dig så, då du var liten och snäll — du måste hjälpa far! Jag vill ut på sjön, genast, hör du, innan Sakki det kräket kommer. Se så, kom nu och du ska få en vacker silfverslant.

— Ah, du har ingen vacker silfverslant, eller, om du har, så gif hit den först.

Pieski tryckte hårdt en penning i Lailas hand. hvarpå far och dotter hastade ner mot båtstranden. Efter några ögonblick befunno de sig ute på sjön och n}rfiken sporde Laila:

— Hvart vill du att vi nu styra?

— Ropa inte så förfärligt högt. Sakki kan ju höra och han är en röfvare och tjuf. Ro ut till midten af sjön. där det är djupast, du vet.212

Gubben pekade med handen i en viss riktning och Laila rodde. Genom en starkare tryckning på högra årån bragte hon emellertid den lilla farkosten att i en vid cirkel åter närma sig land. Pieski satt rak i bakstammen och hans näsborrar rörde sig vädrande. Sen sade han betänksamt:

— Vinden kommer ju från väster. Hvarför blåser han mig ej i nacken utan mot kinden?

— Vinden har gått öfver på syd och blifvit ojämn. — Hvart vill du att jag ska ro? Vi är redan långt ute.

— Håll ut mot det djupaste stället.

— Ämnar du hoppa i Kivijärvi, far?

— Vore väl inte Kulta-kukka emot? — Pieski log. — Du och din förbannade man, som pinat mig i många år, har bara väntat på att blifva af med inig, men hvarför sku jag egentligen vara så nådig och redan nu gå i döden? Nej, jag ämnar lefva 20 år till, kanske öfverlefva er båda. — Så länge ni inte lurat silfverskatten från mig, låter ni nog Hopea-Pieski stanna rid lif, om ock ett sämre än tiggarens hund!

— Hvarför vill du ut till det djupaste stället? sporde Laila oroligt och rodde med ökad fart båten närmare hemstranden.

— Jag vill 'sänka den svarta olycksstenen i djupet, du vet den där stenen, som jag så länge bevarat invid mossbädden. Jag drömde i natt att det är tid atl låta den försvinna, innan den213

hämtar flere olyckor öfver mig och min afkomma. Stenen har jag gömd här i säcken.

Laila grinade hånfullt, och det blixtrade snikenhet och hat ur hennes små svarta ögon, då hon utbrast:

— Nu äro vi framme.

Kvinnans bröst höjde och sänkte sig hastigt.

— Ljuger du, barn, eller talar du sanning? Om du ljuger, förbannar jag dig hundrafaldt och alla dina ungar med.

— Jag ljuger icke. Här synes stort vatten åt alla håll.

— Så sätt handen för ögonen och vänd bort hufvudet, så att dina blickar ej nå olycksstenen, ty då blir du blind.

Härtill svarade dottern med bortvändt ansikte :

— Nu ser jag ingenting, hvarken dig eller stenen. Är du nu nöjd?

— Ja, men titta inte hit

Laila betraktade med giriga blickar faderns rörelser och skrattade tyst, då hon såg honom famla efter säcken och hastigt vräka den öfver-bord. Det tunga föremålet nedföll tätt invid en påle, ett par famnar från stranden.

Pieski andades häftigt och sjönk samman såsom om han utfört ett påkostande arbete.

— Ro nu hemåt, Laila, nu behöfver du inte mera vara orolig. Olycksstenen är nu för alltid försvunnen från jorden.214

Dottern lydde tigande och lät båten efter en lång omväg utåt sjön återvända till stranden. Då Laila hjälpte fadern stiga ur i land, yttrade denne förtroendefullt:

— Tala inte om för fäbenet Sakki, att vi varit ute på sjön.

— Nej, ban skulle aldrig tro, att far dränkt bara en sten. Skall jag leda dig upp till fähuset?

Pieski ryckte till:

— Nej, gå du din väg. Det är länge sedan någon i den här gården visat en annan godhet

Ensam stapplade gubben upp till sitt näste. Laila stod med handen vid sidan och följde med blicken hans steg. Sedan skyndade hon in för att väcka sin man. —

En timme senare sutto Sakki och Laila vid bordet i stugan. De lutade hufvud mot hufvud, medan deras fingrar ifrigt krafsade om de våta slantarna i en penninghög.

— Hvad sku far säga, om han nu visste...

— Det angår mig icke, hväste Sakki. — Si, si där ligger ännu ett par rublar likt hvetekornen bland rågen och där är ännu en.

— Egentligen är det här mina pengar, utbrast Laila.

Sakki stötte henne för bröstet och gick bort till vrån, där den blåmålade kistan stod. Från dess botten upptog han en flaska och tog sig en väldig klunk. Sedan bjöd han hustrun, och satte sig åter att undersöka skatten. När man215

fått nog af nöjet, packades pengarna ner på kistbottnen.

Yr i hufvudet af den starka morgondrycken grep Salcki flaskan och tumlade ut. Det var gulaste solsken, men lappen tyckte att luften var mättad af hvitaste silfversken. Han skyndade bort mot fähuset, och för en spark ramlade dörren inåt.

— Hej, Pieski, hej, du gamla snålvarg! Vill du ha dig en sup, så såg inte nej, när husbond bjuder. Och tack ska du ha för silfverfiskarna du planterade i min sjö. När de lekt, blir det af ynglet mycket tobak och brännvin, hej, hoppsan, Ilopea-Pieski!

— Du har stulit min skatt, vrålade gubben och flög upp mot svärsonen, och han klöste honom som en vildkatt öfver nacke och kinder.

Med stort besvär stötte Sakki den gamle åt sidan och sprang svärjande ut. Pieski kastade sig på sitt usla läger, slet sig i håret, bet sig blodig i fingren och skrek så fradgan stod honom rundt munnen. — — —

Omsider vardt det slut på den långa julidagen och likaså på den korta natten i dess spår. Tidigare än vanligt skyndade Laila till fähuset för att mjölka kön och föra mat åt Pieski.

Fadern återfanns dock ej på sin vanliga plats, och kon blickade åt sidan som om den saknat sitt sällskap. Laila såg sig spanande omkring. Den hon sökte fanns ej i den ställning hon216

väntat. Vid en rem fäst i taket hängde Pieski med gapande mun, och de tre fåren lågo strypta i sin vrå.--

Magistern tystnade. Alla förblefvo orörliga på isina platser. Ingen ville som den första bryta stillheten.

Då steg gamla gårdsbonden, gubben med det tofviga håret och den trasiga rocken, långsamt upp och trädde ut på golfvet. Rak i ryggen och med höjdt hufvud riktade han blicken mot fönsterbänken, där sonen och svärdottern sutto nedhukade och stirrade mot golftiljorna. Därpå steg ban fram till Magistern och sträckte ut handen med orden:

— Tack ska han ha, fast historien var hemsk. Det märks herrn vill andra väl. Gud välsigne honom!

Detta erkännande betraktade Carolus Rilan-der såsom det största han i lifvet fått emottaga.XIX.

En vecka senare uppnådde Magistern, uttröttad af färden, Åbo. Lars föreslog att de nu skulle vända kosan hemåt, men detta ville ej Rilander. Han hade fått i sitt hufvud att den väg han borde följa gick västerut, bort från den plats där hans förkastliga lif förflutit. Framåt måste han skåda, icke tillbaka. Alltså öfver till Sottuuga och sedan till fasta Åland. Ja, hvarför icke ända till Signilskär, där Finland tog slut och därmed hans arbetsfält.

Motvilligt gaf sig Lars ut att vid åbredden och i hamnen höra åt, om där råkade finnas någon åländsk skutskeppare, villig att taga de resande ombord och det för en ringa penning, ty kassan innehöll ej mera många slantar. Lars lyckades slutligen finna den rätta mannen. En lots från Berghamns lotsplats ute på Skiftet skulle efter ett par timmar hissa segel och sedan fara direkt till Sottunga.

Snart befunno sig vännerna ombord. Magistern redde sig en plats på båtens botten. Där218

förblef han nästan alla de tjugu timmar färden tog i anspråk. Augustisolen lyste, men han låg och frös under sin slitna schal och lotsens tjänstvilligt lånade jacka. Ibland hördes den sjuke mumla några ord eller läsa upp bela meningar. Med bekymmer lade Lars märke till att kamraten låg i feberyrsel.

När båten norr om Husö löpte in genom snndet mellan Finnö och Sottunga-landet, såg nian på dess södra strand den lilla träkyrkans röda färg lysa fram mellan gröna träd. Där ville Magistern stiga i land och till fots gå upp till byn. Lotsen kunde ju ensam segla sin båt in till bysbornas hamnställe. Lars och Rilander hade att vandra norrut längs en smal gropig stig, som var öbornas kyrkväg. Till närmaste boning var det en half timmes väg och till prästen tiofaldt längre. Han bodde i Föglö och kom blott en gång i månaden för att predika i Sottunga. Då prästen anlände på lördagen, tändes en eld på norra kasberget, för att Moss-hagaborna följande dag skulle veta infinna sig till gudstjänsten.

Kyrkan stod ensam och öfvergifven långt borta från människornas vanliga vägar. Det hade Magistern fått höra i Abo, och med detsamma förnam han Guds kallelse att fara öfver hafvet för att bringa andlig tröst åt den lilla bortglömda församlingen.

Lars tog fiollådan under ena armen och Ma-219

gistern stödde han med den andra. Vägen löpte genom småskog. Af odlingar syntes ej mycket. Efter en timme nådde de byn och funno rätt på den af lotsen rekommenderade gården. De gåfvo sig i samspråk med värdsfolket och undfägnades med kokade flundror, potatis och surmjölk. Lars, uttröttad af den långa sjöresan, lade sig på gårdsplanen och somnade. Men Magistern tog stafven i hand och gaf sig ut på sitt nya arbetsfält. Han måste genast uträtta något, ty tiden för honom började lida mot slutet.

Magisterns blickar möttes på andra sidan gårdsgrinden af albuskar utmed stranden och högre upp af enstaka klena tallar mellan bergsklackarna. På dem stodo väderkvarnar till antalet nästan lika många som gårdarna. Dessa lågo planlöst kringkastade och sågo fattiga ut. Ingen grönska, utan grått, grått öfverallt. Inga äppelträd, inga bärbuskar och blommor.

Rilander gaf dock icke mycket akt på om naturen var vacker eller ej. Febersjuk gick han gård in och gård ut. Öborna sade: »Det är en underlig man, han vet inte hvad han vill. Hvad spanar han efter?»

I en afsides belägen stuga fann Magistern en åldrig fiskare till sängs. Han led ej af kroppsvärk, men låg kraftlös och väntade på döden. Rilander satte sig invid sängen och bjöd tröst i goda ord. De åhördes utan synbart intresse.220

Men då tröstaren sökte rätt på kvasten och började sopa golfvet, satte sig gubben upprätt i sängen, fräste och skrek: »Han borde låta bli med att blanda sig i andras sysslor, ty om hustrun kommer in, blir han själf kvickt utsopad.»

Magistern ställde kvasten i vrån, tog med bekymrad min sin hatt och gick med dröjande steg.

Då han ett par minuter senare närmade sig gården, där han fått löfte om nattkvarter, hörde han sång från byns stora gunga, som var uppställd på en liten grön fläck mellan hällarna. Längre borta hade en flock yngre och äldre samlat sig kring Ung-Lars, som satt och stämde sin fiol. Rilander steg fram till gruppen och ropade.

— Ni står här sysslolösa och förspiller en dyrbar tid. Jag skall tala till er.

— Bara det inte blir långt och obegripligt, blef svaret.

Rilander klef upp på en sten, och med detsamma började ordströmmen flöda. Han uppdelade en människas lif i fem perioder och dem förliknade han vid Staffan stalledrängs fem fålar. Den femte var dödens fåle:

Den femte lian var apelgrå — vi tackom nu så gärna — den rider självfve Döden på, allt för den ljusa stjärna.221

Så togo Magisterns tankar plötsligt en annan gir. De afspeglade sig i häftiga åtbörder. Han höjde sig på tå, hukade sig samman, spratt upp som fjäderstål och fäktade med armarna.

— Jag har, Gud hjälpe mig, ofta gått på orätta vägar och tagit miste om målet. Lefvat i orättfärdigheter och laster, jag, liksom ni, men jag har hunnit med flera illdåd, ty jag är äldre. Akta er, ungdomar, för dåligt sällskap, drick icke förbannelsens dryck, läs inga svinaktiga böcker som smutsa själen, och håll i helg som socken det onda från lifvet. — Ni, enfaldigt folk, tror att det finnes en best med horn och svans och bockfot och att ban tassar omkring på jorden och förleder oskyldiga människor till brott. Men det är ett misstag, en lögnlära, säger jag. Del är ur människornas egen smutsiga tankekammare onda uppsåt såsom tusen små-djäflar krafla fram samt nedsmutsa vårt eget och andras lif. Det finnes ingen personlig djäf.....

— Herrn ska inte häda Gud och vår kristna tro, sade en äldre bonde.

— Vi här på vår ö ha inte lust att lefva utan Gud Och utan djäfvul, tillade en annan med högre röst och såg sig utmanande omkring.

— Slig nu vackert ned, snälla herrn, manade en fryntlig sjöman, och kryp sen till kojs, tills att det klarnat Under rånocken. Här ska det dan-222

sas, eftersom det är lördagskväll och flickorna vänta.

— I morgon kan han predika fast halfva dagen, men i afton vill vi inte höra mera tokprat, menade en bondson, som stod med händerna i byxfickorna.

— Man skall akta sig för falska profeter, skrek en gäll käringröst.

— Vi är inga fåvitska jungfrur och låta oss ej förföras, fnittrade en frodig Åbo-piga, som kommit på besök till ön. — Spela upp en vals, du Erik, Frimans fiol lär ha en god ton.

Magistern hade klifvit ned från stenen och stödde sig mot den. Han hostade häftigt och hela kroppen skälfde.

Det var icke möjligt för Rilander att mer komma till ordet. Han, som flickan kallat Erik, tog Lasses fiol och drog till med en munter vals, och i ett nu hade pojkarna tagit hvar sin flicka om lifvet och börjat svänga om på den lilla gräsmattan.

Men dansen blef icke lång.

Rilander störtade fram mot spelmannen och ryckte till sig fiolen. I nästa ögonblick smällde han den mol berget, så bitarna yrde. Han blef stående med handtaget och de fladdrande strängarna i näfven. Alla sprungo skrikande mot Magistern, men ingen slog till, ty han såg så eländig ut, och Ung-Lars hade ställt sig värnande emellan.223

Spelmannen Erik ville inte att det skulle bli något värre gräl, utan med glad röst ropade han:

— Den här saken rör inte oss, pojkar, utan bara unga Friman! Kom bort, flickor, i Södergårds stuga finnes det en annan än bättre fiol. — Och skaran drog stojande bort.

Lasse grep sin gamle upprörde vän under armen och ledde honom till gården, där de tagit in. Rilander afkläddes och lades till sängs.

Följande morgon gick Lars tidigt ut för att uppsöka lotsen och höra åt, när denne ämnade segla hem. Vid återkomsten fann han den sjuke vaken, ehuru fortfarande ansatt af febern.

— Du skall förlåta mig, att jag i går slog ihjäl ditt sköna strängaspel! Det var inte dig och inte fiolen jag ville såra; men det gick så illa, när vreden föll på. Nu ska du fara hem. Hälsa mor och far och småsyskonen. Alla ha de varit så barmhärtiga mot mig, stackare. Om du låter far förstå, i hvad ynkedom du lämnade mig, så sänder han visst litet pengar åt folket här till begrafningen. — Inte snyfta, Lasse, en Friman brukar aldrig gråta. — Jag har mycket illa att vara, men det kunde ock vara sämre. — Värdinnan har lofvat sköta mig. Hon tyckes vara lika godhjärtad som Lena Råbäck. Hälsa Lena och hälsa till Storgården, och glöm inte mitt fågelbräde i vinter. — Så är det nu, Lasse.

För andra kan jag intet mera göra. Jag224

har bara att för egen del bida barmhärtighet. Staffan sjunger än i mina öron: »Stjärnorna på himmelen de blänka».

Magistern sträckte fram sin smala hvita hand, och så vände han sig bort mot väggen.

På femte dagen härefter nådde Lasse Storön och hemmet. Så godt han kunde framstammade han èn redogörelse för de sista händelserna under färden. En timme senare stego Blomberg och drängen i ekan med ett penningbref till postanstalten i kyrkbyn.

Lars tog skäran och skyndade till rågåkern efter de andra.

På adertonde dagen fick Lars Friman ett bref från klockaren i Sottunga. Han skref att senaste söndag hade herr Carolus Rilander blifvit bisatt ett stycke söder om kyrkdörren. När prästen från Föglö nästa gång kom till ön, skulle han få en ordentlig begrafning.

Rilander hade dött af feber och bröstsjukdom. De sista dagarna hade han yrat och talat språk dem ingen förstått. Då han emellanåt var redig, hade han sagt, att den goda Erika Friman skulle ärfva honom. Men hon borde köpa en ny fiol åt Lars.

Mera stocl där inte att läsa i brefvet.XX.

Ett år hade gått till ända med många bekymmer och få fröjder. Man stod åter invid höstens grå tröskel, men tisdagen den tredje september hade grytt med litet sol.

Vid niotiden på morgonen stäfvade stora skötbåten för fock och storsegel in mot hemstranden. Lars Friman satt belåten till rors och mätte med blicken hvad hafvet skänkt af sitt lefvande silfver.

— Jag menar vi har 10 tunnor strömming i båten, undföll det honom halfhögt.

— Skarpa 12 tror jag det ska vara, rättade Blomberg.

— Och jag späder på med 2. — Delta var drängen Nyströms ord, i detsamma han stack på fockskotet.

Isaksson bråkade med sin förstoppade tobakspipa. Det var viktigt; han teg. Och flere voro de den gången ej ombord. Det andra båtlaget under notkungens befäl hade redan tagit

15 — GAiden med de fyra grindarna.226

i land vid södra udden nära det ställe, där stenfoten till nya boningshuset blifvit rest.

— Fjorton tunnor gissar Nyström, det var drygt. Vi få väl se hvem som har rätt, när fisken blifvit mätt i trätunnor. Det mesta jag haft inne i den här båten har varit 78 fjär-dingar, men man får förstås ock vara nöjd med 40. Det blir ändå mat till många mål och många munnar. Ja, vi här nere vid skärkanten ha haft det mycket drägligare än upplandsborna, som draga fram på landsvägarna, svälta och stupa. — Det blir ett dåligt rim af bita bröd och lida nöd, skulle Magistern ha sagt.

Blombergs tankar spatserade egna vägar och han utbrast med ljus blick:

— Undrar just huru många miljoner fiskar simmar i hafvet och hvem i det här landet fångat de flesta.

— Det vet ingen, svarade rusthållaren kort. Men har jag berättat om Tallbackatorparen Lindfors' braxenfångst på Stensbölefjärden utanför Borgå?

— Det minns jag inte, men jag hör gärna talas om braxen för se, af all slags mat lär ju braxen-tungan vara det fetaste och finaste i världen.

— Det var fan, sa' drängen.

— Hör på, sa' husbonden. Det var natten mot den 21 juni detta år som Lindfors i två notvarp bärgade in 21.000 braxnar. Dem sålde227

han för 1 mark 20 penni lispundet, och därmed stoppade han i börsen 2,400 mark.

— Se det var karl det att ha stor börs, utbrast Blomberg. Drängen, som var kvick i räkning, när det gällde pengar, tillade:

— Precis så mycket på en natt som jag under 48 'års alla dagar hinner förtjäna med 50 mark i penninglön. — Han såg upp mot rusthållaren. Men denne kände sig icke stucken, utan yttrade lugnt:

— Nyström vet ju, att vi liksom alla andra för de dåliga tidernas skull måste draga in på staten. Han minns väl, att Anna redan i fjol fick lämna tjänsten — en käck flicka! — Ledigt arbetsfolk finns det nu huru mycket som helst. Heiala har tagit till dräng en stark och duglig finne för bara maten. — Låt storseglet gå!

Friman reste sig. Då han såg Vendia Martina inom hörhåll stryka fram utmed stranden, ropade han, att hon skulle kalla på gårdens kvinnfolk, ty strömmingsrensandet måste med detsamma börja. Löftet om god dagspenning in natura satte fart i moster Vendias äfven annars kvicka steg. Inom ett par minuter hade hon framfört husbondens bud till gården. Vidare i samma fart till båtstranden, där karlarna redan syntes i färd med att upphänga noten. I dess vattendrypande maskor hängde här och hvar någon enstaka strömming, som228

icke hamnat ner i kilen. Friman löste fiskarna ur garnet samt slängde dem i närmaste korg vid sin hustrus fötter.

— Se här kommer strömmingskungen med hängande hufvud.

— Den enas risk den andras fisk, svarade moster Vendia och grep efter den stora strömmingen. Men inte var det tid att nu anställa betraktelser, utan med ett raskt grepp af högra handens tumme och pekfinger knep Vendla Martina kungen om strupen och slet ut gälarna, så att inälfvorna följde med. I nästa ögonblick låg den afsmalnade storströmmingen öfverst på högen af medelstora och mindre gelikar och snart var den försvunnen under lager af andra.

— Se så, ,nu äro vi klara med noten, ropade rusthållaren och hukade sig ned för att skölja sina händer. — Se, Blomberg, se hur kvinnfolket kappas! — Asta Maria fjäskar litet. Hon tycker visst att en illa gäl ad fet höstströmming går i oss och Åboborna lika så bra som prima vara. — Om Magistern lefde, skulle han visst på sitt artiga sätt bocka, gnugga händerna och försäkra: Välaktade rusthållerskan fru Erika Sofia Friman är utan tvifvel en mästarinna i den barbariska konsten att rensa fula fiskar. Men Magistern säger ingenting mer...

— Då säger jag det i hans ställe, fram-229

kastade Blomberg dristigt och satte sig bredbent och belåten på en sten.

Då invände Friman skrattande:

— Det här måste göras kavaljeremang, sa förra busen, som af kamraten lånade bussen. Jag för min del tycker, att moster Vendia och faster Lena båda äro så behändiga och kvickfingrade, att jag, för att inte göra den ena till min eviga ovän, säger: »De är båda bättre, sa förra gumman om mågarna.» Vet ni hvad, godt folk?

— Nej, hvad sku vi veta, stack Vendia in.

— Jag känner mig i dag så besynnerlig till mods, likasom om jag bara skulle vänta på en stor lycka.

— Aj, aj, så illa, utbrast Vendia Martina och strök sig med handlofven öfver den spetsiga näsan men åt orätt håll. Det betyder aldrig något godt. Känner rusthållaren det just som om något skulle hända?

— Precis sä och än mer. Jag hör röster. Magen kurrar: Får jag inte snart mat, och munnen murrar: Får jag inte litet tobak?

Det är inte värdt att raljera midt på blanka förmiddagen och midt uppe i arbetet, för då kan det där komma, innan det var meningen.

— Hvilket det där, välsignadt kloka Vendia moster?

— Det där som hvarken han eller jag vet.230

— Ser husbonden, människan kan inte spå, men hon kan ana, likasom hon kan tro sådant hon inte begriper.

— Hvad säger du, Erika, till sådant prat?

Rusthållerskan spratt till, då hennes namn

sköt fram ur mannens tal, och hon sände honom en tacksam blick med svaret:

— På den frågan, Lars, ville jag svara något riktigt klokt. Låt mig fundera litet; kanske tanken hittar det den söker.

— Som du vill, Erika. — Isaksson och Nyström, töm båten! Vi ska hala upp den och se åt hvai- felet sitter, eftersom den börjat taga in vatten. — Jag ska själf hämta ett par dugliga ltaflar från vedskjulet. Frans Fredrik Blomberg, ogifte ungkarl, du som lär vilja gifta dig med vår förra Anna, följ med, så springa vi i kapp. Se upp, friare, och följ en Friman, om du törs!

Rusthållaren, som hukat sig ned, gjorde ett väldigt språng öfver fiskkorgen ?id Vendia Martinas fötter och bortom denna öfver en ensamstående två alnar hög sten, och sedan bar det af med .god fart rakt upp mot gårdsplanen. Blomberg vågade ej hoppet, utan väjde för stenen och löpte sedan hack i häl efter husbonden.

Kvinnorna skrattade och de gjorde det än, då de båda männen efter ett par minuter återvände med hvar sin kafvelstock öfver axeln.

— Se så karlar, upp med båten och det fort!231

Jag ska se på, huru duktiga ni är. Ison, som äldst, tar befälet.

Den tilltalade gjorde, liksom Blomberg och drängen, sitt allra bästa, och inom kort befann sig den stora tunga skötbåten på rak köl på land.

Friman skyndade till och granskade bordläggningen under vattenlinjen. Där syntes ingen läcka.

— Håll i, karlar!

Rusthållaren svingade sig in öfver relingen, men råkade stiga så högt upp att lille Ison, som ensam stöttade babordssidan, tvangs vika undan, och med detsamma störtade Friman handlöst baklänges.

Kvinnorna, som på afstånd följt med uppträdet, logo, då de sågo skötbåten ligga på sidan och husbonden försvunnen.

Erika blef uppmärksam. Hon rusade mot stranden och fann sin man ligga utmed båten.

Den här gången gick det litet på tok, sade han sakta. — Jag smällde visst hufvudet mot båtsuden. — Hjälp mig, kära!

Erika torkade sina händer på förklädet och fattade Lars i högra armen, medan Blomberg klumpigt hjälpte till från andra sidan. Nyström hade stannat rådlös på knä med öskaret i handen. Lille Ison stod med hängande armar, ty drängen hade hunnit slänga fram beskyllningen att olyckan var hans fel.232

Friman bragtes i sittande ställning. Längre gick det ej. Armarna hängde slaka ned, och benen hvilade slappa och

orörliga utmed marken.

Det blef oro i fiskeläget. Ingen visste rätt hvad man skulle taga sig till. Erika kom först till besinning.

— Asta, spring in efter dricksvatten åt far.

— Blomberg, sök rätt på Råbäck! — Vi måste bära in husbonden och lägga honom till sängs.

— Vendia, skaffa hit stora ryan från klädboden!

— På den ska vi bära dig, Lars, riktigt vackert

— Ska ni bära mig — stora karlen! — Som ett litet barn? — Har jag blifvit en sådan stackare?

— Stackare har du aldrig varit och blir det ej heller. Nu är du bara litet yr i hufvudet.

Erika hade fallit på knä och stödde mannen med armen kring hans midja.

— Hvar sitter det onda, Lars?

— I nacken. — Blöder den?

— Nej, där syns bara en blånad.

— Riku, hvad ska det här betyda? Det känns som jag inga ben hade. — Se på dem.

— Ha de dött?

— Bara vi fått dig i säng, ska vi snart gnida lif i dem.

— Du tror det?

— Var inte orolig, Lars. Luta ditt sjuka hufvud mot mitt bröst. Så där, nu är du inte233

längre Slor-Lars, utan bara Lill-Lars. som jag förr sade, när du var riktigt snäll.

— Och sedan dess har jag ofta varit rik-ligl stygg, menar du.

— Säg inte så, det är yttre omständigheter, inte viljan, som ibland gör goda människor olika sig själfva. — Se där kommer gamla Råbäck löpande med Väppling i hälarna. Jag tror karlarna hålla af dig, Lars. — Hon hviskade: Och det göra kvinnorna med. — Nu ska vi genast föra in dig och få dig till ro.

I detsamma kom Vendia Martina med den storblommiga ryan och med en blårandig långdyna. Ryan drogs försiktigt in under den liggande husbondens kropp, hvarefter tolf par starka armar grepo tag i kanter och hörn och buro husbonden långsamt upp från båtstranden in genom Österport. När Friman några minuter (senare nedlades på sin säng, var klockan tio.

— Tack för hjälpen, gossar och gummor. Jag var tung, kan jag tro, tio lispund synder, struket mått. — Nästa gång får ni bära ut mig genom Söderport. Glöm inte sen att slå in spiken. En stor svart spik.

Denna anmaning syntes de kringstående så onödig och orimlig, att det ej lönade mödan säga emot. Dessutom lyste solen inne så gladt på ryans blåa blommor och gröna blad och ute öfver röda äpplen och gula ax. Endast moster234

Vendia rörde sakta på hufvudet: Det föreföll som om hon haft mycket att påstå. Men Erika talade:

— Nu ska ni andra gå ut i stugan och hålla er tysta. Asta och Lena stannar här för att hjälpa kläda af far. — Lars, får jag inte skicka bud till Aho eller Ekenäs efter en doktor?

— Nej, medicin hjälper inte. — Jag tycks ha slintat mot dödens haf. Det stiger nog utan droppar.

— Du ska inte, kära vän, tänka så sorgligt. Tänk ingenting alls.

— Hvarför det? Jag är inte mer yr i hufvudet. — Jag ser klart långt framåt och tillbaka. — Det är hårdt att tvingas gå, då man ville stanna.

— Nu får du inte tala mer. Jag ser ju hur det tröttar.

Friman afkläddes och lades mellan lakan. Icke det minsta förmådde han själf hjälpa till. Han blef liggande i den ställning han lades. Hustrun och dottern hade just satt sig på ömse sidor :om sängen, då Vendia Martina barfota och tyst steg in i kammaren. Hon räckte fram en dammig grön flaska kamferliniment och hviskade, att just med den smörjan borde de domnade armarna och benen gnidas.

Kuren försöktes, men något resultat kunde ej observeras. Friman förmådde endast röra på hufvudet och något höja axlarna, annat ej. Han235

såg Erikas hand, fuktad af den uppvärmda luktande salvan, stryka fram längs hans högra vadmuskel, men han emottog ingen förnimmelse af beröringen. Att Lena ett par gånger förstulet med en nål stuckit honom i armen, visste den sjuke icke alls af.

— Låt gnidandet vara, hustru. Sätt dig här. Jag behöfver dig mer än förr.

En vemodig glimt i Lars Frimans ögon lockade Asta Maria att slingra sina armar kring faderns hals och kyssa honom. Då hon med lätta fingrar rörde vid det långa prydliga skägget, log han så varmt, att hon kände sig lycklig, men gråta måste hon öfverljudt, hon stackars barnet, som skrutit med att hon icke fällt tårar sedan sitt tionde år.

Olof, som suttit och metat på abborgrundet utanför Sjöliagaudden, hade af Väppling fått höra att fadern stött sig. Han kom nu inrusande, men hejdade sina steg, då han såg huru allvarliga alla voro och att systern grät. Detta gjorde honom så häpen, att han oviss och generad satte sig i en vrå.

Då Erika märkte att Asta Marias sorg oroade fadern, bad hon flickan gå till sjuka farbror Anders och se åt, huru han hade det. Om olycksfallet hade nog andra redan berättat.

Dottern gick, men det töfvade ej länge, innan hon återvände med en papperslapp, på hvilken236

Anders Friman med höga tj^dliga bokstäfver präntat:

»Huru står det till, kära Lars? Var inte rädd. Ondt blir ej godt, förrän värre kommer. Hvad som sker, sker till det bästa. Jag ska försöka krypa opp och hälsa på dig.

Farbror Anders.

Friman befallde fram ett papper, och Asta Maria skref efter diktamen:

»Ligg ni stilla, Farbror. Här är många nog inne. Jag ligger nu för ankar och kommer ingen hvart. Rent uselt är det. Jag tycker att jag fastän 55:årig skulle ha så mycket att uträtta.

Lars.

Timmarna skredo långsamt fram. Uret i storstugan slog 12, men ingen kallade folket samman med stora matklockan; den slog 1 och ingen ringning manade folket att skynda ut till arbetet. Det var som om en dvala fallit öfver öboarna. Man tog upp endast sådana sysslor, som kräfde minuter; man gaf akt på vindflöjlarna, hur de svängde och blickade bort mot skyarna och fastlandet. Möttes två män ute, sågo de ej upp, och om de talades vid, skedde det i korta frågor. Inne i stugorna fingo småbarnen bannor, när de höjde på rösten. De gamla talade självfva lågmäldt. Det var som om de fruktat, att hvarje buller skulle nå upp till sorgkammaren i Storgården.237

Vid fyratiden på eftermiddagen hette det att Friman slumrade, och en timme senare att han talat några ord. Åt hustrun hade han sagt, att hon snart skulle blifva änka och bedt henne rädda gården. — Så hade han förbjudit att fortsätta bygget borta på södra udden.

Det gick ock ett rykte att Friman befallt, att man skulle bära honom upp till kvarnbacken, där luften alltid kändes frisk. Och den sista nyheten lydde: Bjäller-Vendla hade kommit med budet att Hemming den token satt hopkrupen under husbondens fönster och spelade utan stråke för att inte störa. Han ville hugna den sjukes själ.

Inne i sjukrummet höllo Erika, Asta Maria och Lena Råbäck vakt. Erika satt på en stol vid sängen och torkade

ömsom sina tårar, ömsom mannens panna med en duk, fuktad i ät-tiksvatten.

Allt gick tämligen bra till sjutiden. Då begynte Friman stöna och kasta på hufvudet. Hustruns oro stegrades och hon jämrade sig sakta.

Hvad ska vi ta oss till? Vi sitta med händerna i kors och vänta, liksom hade vi kallat någon. Nej, nej, vi ha inte kallat någon. Ingen främmande får komma objuden. Hör ni, hvad jag säger? — Lena, hvarför ger du inte ett godt råd? Nu skulle det behöfvas.

— Skicka Nyström i lilla ekan efter kantor238

Carlsson från kyrkbyn, utbrast Asta Maria, och Lena Råbäck tillade:

— Se det var ett godt råd, flicka. Kantorn förstår sig på många slags sjukdomskonster. Husbonden och han äro ju barndomsbekanta sedan skriftskoletiden och ha sedan dess alltid hållit ihop, som inte alla vänner bruka göra.

Friman vände förtretad på hufvudet.

— Hvarför så många ord? — Det skär i öronen.

Asta Maria skyndade ut och förde budet till drängen. Denne steg genast i ekan och rodde norrut mot fastlandet.

Klockan närmade sig nio; solskenet hade länge sedan försvunnit. Då inträffade med ens utan någon yttre anledning, en förändring i den sjukes tillstånd. Den bleka ansiktsfärgen ersattes med ens af hög rodnad, och det begynte rossla i strupen.

— Far kan inte andas, hviskade Asta Maria. Ser ni inte, människor, att hvarken bröstet eller magen mera höjer sig?

— Hvad säger du, barn?

Erika slet upp mannens skjorta och såg, att dotterns iakttagelse var riktig. I full förtviflan slog hon händerna samman öfver hufvudet och ropade högt:

— Hvad i Herrens namn ska vi nu ta oss till? — Lars, Lars, hur är det? — Känner du igen mig? — Hvad ska vi göra?239

Från moster Vendia, som åter syntes i dörröppningen, kom första svaret:

— Försök alt bulta husbonden under fötterna.

— Nej, bulta honom i ryggen, uppmanade Lena Råbäck med tårar i ögonen.

— Låt bli med sånt, utbrast Asta Maria. Det är väl bröstet om något som ska gnidas, och flickan gjorde som hon föreslagit.

Friman stönade, plågad af andnöd, och hans hy förändrade färg.

— Gud i himmelen! Pulsen är så svag, klagade Erika. Finns här ingen klok och barmhärtig människa, som kan hjälpa?

— Här är en som vill försöka, ljöd i detsamma en röst i dörren, och kantor Carlsson trädde fram till sängen . En blick och han utbrast: — Kasta ut några sängkläder på stugu-golfvet. Vi måste flytta- honom ut. Här är det för varmt och trångt. — Se så, kvicka tag, det gäller lifvet.

Friman bars ut i stugan. Kantorn slängde af sig rocken och knäföll tätt invid Lars hufvud. Därpå grep han dennes underarmar, drog armarna uppåt och nedåt samt pressade med stor kraft öfverarmarnas inre sidor mot den sjukes bröst och veka lif.

Samma rörelser utförde han sedan utan afbrott och alltid i samma behärskade takt. Den blååktiga ansiktsfärgen bleknade och Friman återkom till medvetande.240

Erika, som äfven fallit på knä, sporde med ångestfull, darrande stämma:

— Lars, hur är det? Känner du igen mig?

— Huru sku jag inte. — Du är ju min hustru. — Men hvar är Magistern? — Hvad gör ni andra här? — Hvarför drar ni i mina armar? — Hvarför____

Den sjukes blick föll på kantorn, och ett 'svagt leende öfverför hans drag.

— Är du här, Carlsson? — Ska du hålla läsförhör eller sjunga vid grafven? — Hvarför bråkar du med att väcka lif i en halfdöd? — Lönar det mödan?

— Ja, visst lönar det sig, Friman. Kännes det icke lättare nu sedan du fått luft i lungorna ?

— Ja, det känns lättare. — Klockarfar, du, som är så vis, hvad fattas mig?

— Luft, käre 'vän. Tala inte, utan vänta nu tåligt några minuter eller en half timme, så ska det väl visa sig, om min kur tjänar till någonting. — Se där ha vi Råbäck. God kväll och stig närmare. Lägg nu märke till, huru jag handskas med husbonden. Du får snart gripa i och fortsätta med andningsrörelserna. Inte fortare, inte långsammare. Räkna till 200, då kommer Blomberg och öfverfar sysslan. Vi måste tura, annars bli vi snart utpumpade.

Carlsson reste sig och strök svetten från pannan. Erika lade märke till att hans lcnän241

darrade, och hans uppsyn vittnade om misströstan, ehuru tillförsikt nyss talat ur hans ord.

— Låt mig få något att dricka, bad kantorn.

— Asta, hämta mjölk och svagdricka! Vendia, gör upp eld och koka kaffe. Eller hvad säger kantorn, hinner vi med sådant bestyr?

— Hinner mycket väl. Det är för ögonblicket ingen fara för lifvet. Vi ska blott se till, att

inte kvävningsanfallen få komma igen..... Ja,

så godt vi kan, tillade Carlsson och nickade uppmuntrande åt Asta Maria, som oafvändt skådat honom in i ögonen.

— Carlsson, utbrast rusthållaren häftigt, förklara detta spektakel. — Jag begriper inte. — Hvad här hände mig? — Hvar sitter det onda?

- Du föll illa mot båtkanten, berättade mig Nyström, och då stötte du ryggen, så att ryggmärgen kanske skadades, och därför är nu kroppen förlamad.

— Jaså, förlamad. — Lemmarna ha gjort myteri mot hjärnan, och nu försöker den hederliga Råbäck att locka dem till lydnad. — Ser du, Lena, gullgumma såsom Magistern förr sa', hur Råbocken din försöker stånga mig?

— Aj, aj, så syndigt tal, undföll det moster Vendia, som satt med knäppta händer och vaggade på kroppen.

— Håll mun, Vendia, och låt husbond tala som han vill.

IG — Gården med de fyra grindarna.242

— Tack, Råbäck. — Carlsson, säg ärligt från, hvad kan det bli af det här pumpandet? — Båtar det till något? — Och hvad — blir det sedan, när ni inte mer orkar?

— Efter en timme ska vi tala därom. Kanske vi ,till dess fått litet lif i de domnade nerverna.

— Hur har kantorn reda på sådana här konstiga fördolda saker, frågade värdinnan och serverade gästen en mugg af gårdens yppersta helmjölk.

— Min bror, som är byggmästare i Åbo, berättade, då han var hemma på julbesök, att en af hans timmermän, en reslig Pedersörebo, råkade ut för olyckan att ramla ned från en byggnadsställning och stöta nacken, så att han förlamades precis som Friman. En läkare tillkallades, och han handterade timmermannen såsom vi nu försöka.

— Hur gick det med honom? sporde Erika sakta. Blef han vid lif?

Kantorn, som redan var i farten med att tömma det andra glaset mjölk, måtte ej ha hört frågan, ty han gjorde i detsamma en annan:

— Hvar är Ung-Lars? Jag har inte sett skymten af honom?

— Han seglade i går med Broman till Pargas efter kalk, och vi vänta dem hein först i morgonkväll.

— Aj, aj, det var illa.

— Huru så, inte är del väl farligt med...243

— Det har jag inte sagt, men det hade ju inte skadat, om Lasse varit hemma och hjälpt oss.

Råbäck hade nu i räkningen kommit till 200 och Blomberg aflöste honom. Det gick Nils Väppling till hjärtat, att kantorn skulle anse honom för gammal och svag, men han sade ingenting.

Minuterna skredo långsamt fram. När ungefär 20 förgått, intog Carlsson åter Blombergs plats. Friman visade sig orolig och bad att få försöka, om han icke kunde reda sig på egen hand, men gymnastiken fortsattes, till dess att kantorn ändtligen utbrast:

— Se så, rusthållare. nu ska vi pröfva huru det står till med dig?

Klockaren reste sig och lämnade Lars' armar liggande utsträckta. Alla i stugan samlade sig i sluten krets för att under högsta spänning iakttaga huru profvet skulle aflöpa.

Friman låg till en början tyst med slutna ögon. Näsborrarna rörde sig vädrande. Bröstkorgen höjde sig ryckvis. Så kom hostan och han kippade efter andan. Bloden rusade åter upp i ansiktet. Pannans och halsens ådror svällde. Hufvudet vred sig krampaktigt. Skuldrorna skälfde. Andnöden stegrades med hvarje sekund.

Carlsson sände mor Erika en sorgsen blick och sade halfhögt:244

— Vi måste fortsätta, kära vänner. — Råbäck, grip i på nytt. — Jag vet ej annat råd.

Tiden led, men den sjuke mannens tillstånd förbättrades ej.

Blomberg sysslade med Friman, och Nils Väppling, till sin glädje kallad, stod bredvid såsom aflösning. Kantorn med Råbäck uppsökte farbror Anders i hans bostad. Efter att Carlsson utlagt hvad man hade att vänta, sammanfattade Råbäck allas tanke i orden:

— Vi kan inte hålla på med det här i dagar och veckor. I morgon borde ock de sista tegarna nödvändigt bärgas.

— Skulle det finnas något sömnmedel, ställde sig saken enklare, sade kantorn kärft och bet ihop tänderna.

— Det ha vi inte på vår ö, bekräftade farbror Anders. I min ungdom brukade man.....

Gubben fortsatte ej, utan sporde raskt: Tror Lars, att han skall gå bort?

— Ja, han har sagt det ett par gånger. Det tyckes bekymra honom, att gårdens affärer icke äro på rätt. Jag hade tidigare den föreställningen, att vännen Friman var en förmögen man.

— Var och varit, hå, hå, ja, ja.

— Vet hustrun af det?

— Kantorn ska inte vara nyfiken. Vi Frimän ha alltid tyckt om alt ensamma sköta våra affärer och vår kärlek, också när det gått på tok.245

Gubben tystnade, och Råbäck började tala såsom i sömnen:

— Lars Friman har varit en präktig husbonde, frikostig och rättvis. Aldrig kan jag få en bättre. Blomberg hoppas få slippa med färre dagsverken, ‚när sonen satt sig till styret, det bryr jag mig inte om att tänka på. Väppling sa': Nu dör glädjen på vår ö, och sorgsna gubbar få snart följa de lustiga till grafven. Isaksson och smeden flytta bort. Hemming skickas till fattighuset. Och hvad ska Broman säga? Hvad ska jag själf göra? Det blir rent af eländigt.

Farbror Anders fortsatte:

— Hvarför kan inte den barmhärtiga Guden taga mitt lif och låta Lars lefva? Jag känner dock på mig att jag skall följa brorsonen åt. Sanna mina ord, Råbäck, Söderport skall snart upplåtas och två långa svarta kistor föras ut i bredd. Kom ihåg det, Råbäck, i bredd!

— Skulle inte farbror Friman orka upp för att hälsa på Lars? sporde kantorn.

— Råbäck kan komma efter mig. Först vill jag i psalmboken läsa för de sjukas och döendes själar. Ser kantorn, jag är visserligen ingen rättfärdig man, men jag tror att en människas allvarliga bön styrker henne själf.

Carlsson och Råbäck återintogo sina poster i sjukstugan. Erika gick i kammaren, drog ut246

sängen midt på golfvet och redde en sval bädd. Där skulle Friman tillbringa natten.

Den sjuke hade sagt, att det ej passade sig för Storgårdshusbonden att som en hund ligga på stugans golf.

Vid tiotiden steg Råbäck in i farbror Anders kammare och fann där Johanna Ileiala, som blifvit bestört, då hon, sent efterskickad, fått veta om olyckan, som fallit ner öfver brodern.

Gubben Anders satt färdig klädd i päls och skinnmössa. Johanna och Råbäck togo honom under armarna. I storstugan lämnades ytterplaggen, hvarefter Anders Friman gick in i kammaren.

— God kväll, Lars, Gud vare med dig.

— I har dock kommit, farbror, kommit för all önska mig lycka på sis la färden, kan jag förstå.

— Ja, brorsonen min, därför har jag kommit.

— Hvem kunde ana, att farbror skulle bli den som får styra om Lars Frimans begrafning. I hade onödig omsorg.

— Hade det så. — Vill du mig något, Lars, så säg ifrån.

— Nej, allt är sagdt oss emellan, och mina ut-klareringspapper liar jag så oklara som en storsyndare som jag kan ha dem.

— Jag är icke hitkommen för att predika, Lars. Jag säger bara: det är skada att du skall247

dö så ung och nyss så kraftig. I de här tiderna skulle det behöfvas duktigt folk i landet.

Gubben trädde helt nära bädden, stödd af Johanna.

— Syster Johanna!

— Store-Bror!

Det kom så många tårar i Johannas ögon, att hon inte förmådde se. Hon smög sig ut.

Farbror Anders lade sin högra hand på Lars' hufvud och sade med tydlig röst:

— Din gamle farbror välsignar dig, Lars Olofsson Friman, du den sista starka grenen af vår stam.

— Tack och farväl!

Nedböjd aflägsnade sig den gamle. På trappan under gafveln med Sankt Olofs bild stannade han och såg sig uppmärksamt omkring.

Det var klart i luften, alldeles klart och därtill lugnt. Månskenet föll öfver termometern på ytterväggen. Den visade tre streck öfver noll. Gubben skakade på hufvudet och vandrade bort mot sin bostad. Utanför Söderport stannade han ånyo, klappade Pompe på hufvudet och såg sig omkring.

— Hvad menar du, Råbäck, om sådant väder den tredje september?

— Jag menar att frosten i natt faller öfver landet.

— Du haj-, Gud sig förbarme, rätt. Denna natt sveper frosten om fälten och drifver nödenin i stugorna, — Ja,

Gud tröste alla som lida! Jag fryser, Råbäck, jag fryser än mer, när jag tänker på det, som snart skall hända.

— Hvad menar I, farbror? sporde Johanna och hennes röst darrade.

— Jag orkar ej svara. Kan du bedja, så .... God natt, Johanna, gå till ditt hem och bida morgondagen.

Hela den natten brann ljus i Anders Frimans kammarfönster.

I Storgården hade kantorn öfvertagit ledningen. Vid elfvatiden sände han bort Lena Råbäck, moster Vendia, Nils Väppling, Blomberg och drängen. Hemming hade ej alls visat sig inne, utan suttit under fönstret, tills fingrarna stelnat. Mor Erika, Asta Maria och Olof fingo rådet att gå upp i Magisterns gamla rum för att sofva några timmar. Kantorn och Råbäck skulle hålla vakt om Friman; husbonden skulle kanske slumra litet, blott det blefve tyst i huset.

Erika och Asta kysste den sjuke och gingo sakta uppför vindstrapporna. Båda kände det så underligt i barmen. Erikas hjärta bultade våldsamt. Kvinnorna voro dödströtta. Ingendera orkade tala.

Tyst och tungt var det i den stora byggnaden. Bredbarmad och ansenlig låg den vaksamlik den rufvande hönan öfver sina sista kycklingar.

Carlsson släckte ljuset i stugan och satte sig vid bordet.

Månskenet täckte som gyllenduk dess hvita skifva.

Vägguret bultade hårdt: tack-ack, tack-ack! Snart skulle tolfslaget ljuda.

Kantorn reste sig långsamt, gick in i kammaren och aflöste Råbäck.

— Du kan gärna lägga dig på bänken i stugan, Råbäck. Jag skall väcka dig, när tiden är inne.

Ett par minuter senare bevisade jämna andetag att torparen somnat.

— Nu äro vi på tumanhand, Lars, hviskade kantorn och lutade sig framöfver bädden.

— Nej, på tre.

— Huru så? — Hvem?

— Döden.

— Vill du möta honom snart?

— Det ges intet val.

— Är du färdig?

— Ja, kasta en duk öfver mitt ansikte och gå.

— Har du något mer att säga?

— Hälsa barnen. Bed dem taga vård om sin mor och Storgården.

Kantorn släckte ljuset, gick stapplande ut och stängde dörren.Han tog plats i den breda gungstolen, slöt ögonen och tryckte händerna mot tinningarna.

En rossling hördes från kammaren, så ännu en; sen blef det tyst.

Carlsson trädde bäfvande ut i den bistra nödnatten, och med Pompe vid sin sida ströfvade han mellan Söderport och kvarnbacken, tills hanegället vid femtiden ljöd.

Då väckte han folket och berättade, att Lars Friman dött just då den isiga nattnordan svepte fram öfver Storön.

*

Tre veckor efter Lars Frimans begrafning kom en flock tiggare ner till ön, och de förde med sig hungertyfus. Erika, som skötte de sjuka, dukade själf under.

Ett år senare gifte sig Asta Maria i grannsocknen, och Lasse löste ut syskonens andelar i gården. Men den var skuldbelastad. Efter farbror Anders död sålde han den åt bruket. Bruksförvaltningen antog Heiala till gårdsfogde. Från den tiden började finnar invandra till Storölandet.

Lars' yngre broder Olof hade kort efter arfskiftet rest ut till sjöss. När han i England genom Asta Marias bref fick veta, att rusthållet försålts, slog han näfven i bordet, så knogarna sprang i blod, och han svor att icke resa tillFinland, innan han samlat så mycket pengar, att han kunde köpa igen fädernegården.

Från den stund ryktet om eden nådde Storön ha Olof Frimans jämnåriga gått och väntat att han skulle komma hem och som husbonde åka in genom Österport.

Den grinden, likasom de andra, är länge sedan försvunnen och trädgården kring det öde huset förvildad, men stolparna af granit stå raka kvar. De påminna om grafvårdar, på hvilka man glömt rista inskrifter.